

МАКС ФРИШ ХОМО ФАБЕР

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 1971

chitanka.info

ПЪРВО ЗАВРЪЩАНЕ

Излетяхме от аеропорта Ла Гуардия, Ню Йорк, с тричасово закъснение поради снежната буря. Нашият самолет, както и повечето машини по тази линия, бе от типа супер-констелейшън. Още щом седнах на мястото си, приготвих се за сън, тъй като вече бе късна нощ. Но самолетът трябваше да остане още цели четиридесет минути върху заледената писта в очакване на старта. Снегът се мятеше в лъчите на прожекторите, а над бетонната площадка се извиваше вихрушка снежен прах. Действуваше на нервите ми и не ми даваше да заспя не толкова разнасяният от стюардесата вестник с грамадно заглавие „FIRST PICTURES OF WORLD’S GREATEST AIR CRASH IN NEVADA“^[1] — тази новина бях прочел още по обед — колкото нестихващата вибрация на машината с работещи на място турбини. Към това се прибавяше и моят съсед, млад немец, който от първия миг завладя мислите ми — сам не зная с какво; привлече вниманието ми още докато сваляше палтото си, сетне, когато зае мястото си и заоправя гънките на панталоните си; той не напускаше съзнанието ми дори когато не вършеше нищо, а просто си седеше в креслото и чакаше като всички нас да излетим. Бе рус и имаше розова кожа; представи ми се веднага щом седна, преди още да бяхме закопчали предпазните колани. Така и не схванах името му, защото тъкмо в този момент турбините зареваха една през друга — форсираха двигателите на пълна газ...

Усещах се изморен до смърт.

През всичките тези три часа, докато чакахме кацането на закъснелия самолет, Айви ми говореше и говореше, макар да знаеше много добре, че по принцип нямам намерение да се женя.

Радвах се, че сега вече съм сам.

Най-после самолетът се размърда...

Никога досега не бях имал случай да излитам при такава снежна виелица; едва колесникът на самолета се откъсна от побелялата писта и престанаха да се различават жълтите направляващи прожектори, а и по-сетне, вече над Манхатан, не можеха да се видят долу никакви

светлини — толкова гъст беше снегът. Съзирах единствено зеленото мигащо пламъче върху крилото, а и то непрестанно се полюляваше насам-натам, като понякога дори рязко подскачаше. За секунда и тази зеленикава светлинка се изгубваше всред виелицата и тогава човек се усещаше като слепец.

Вече можехме да запушим.

Той, моят съсед, идваше от Дюселдорф; не бе съвсем млад, явно прехвърляше тридесетте, но все пак беше по-млад от мене; пътувал, както побърза да ме осведоми, за Гватемала, по работа, доколкото можах да разбера...

Самолетът силно се клатушкеше.

Моят съсед ми предложи цигара, но аз запуших от собствените си, при все че не ми се пушеше, поблагодарих и отново се залових за вестника, тъй като не изпитвах никаква нужда от нови познанства. Навярно държанието ми не бе много учтиво, но зад себе си оставях една тежка седмица, всеки ден съвещания. Имах нужда от спокойствие, а хората ме изморяваха. След като мина известно време, извадих от чантата си протоколи и се приготвих да поработя; за съжаление, тъкмо в този момент започнаха да разнасят горещ бульон и сега вече с нищо не можеше да се запуши устата на немеца. (Той веднага установи, че съм швейцарец, когато на слабия му английски отговорих на немски.) Приказваше за времето, съответно за радарни устройства, от които разбираше малко нещо; след това бързо премина — както бе станало мода след Втората световна война — към европейското разбирателство. Отговорях му с половин уста. След като изсърбахме бульона си, аз се извърнах към илюминатора и загледах навън, при все че не се виждаше нищо друго, освен зелената мигаща светлинка върху мокрото крило на самолета, а от време на време и по някой сноп искри, излизаци от нажежените до червено сопла на турбините. Все още набирахме височина...

След малко задряхах.

Не знам защо, но моят съсед ми действуваше на нервите, лицето му ми изглеждаше някак си познато — типично немско лице. Помъчих се със затворени очи да си припомня къде може да съм го срещал, но напразно. Тогава си наложих да не мисля повече за лицето му, това ми се удаде и аз заспах. Събудих се след около шест часа — толкова

уморен бях, — но едва отворих очи и моят съсед отново заигра по нервите ми.

Той вече закусваше.

Престорих се, че още спя.

Намирахме се (хвърлих поглед с дясното си око през илюминатора) някъде над Мисисипи; летяхме на голяма височина, а времето бе чудесно; витлата на самолета блестяха на утринното слънце и напомняха прозрачни стъклени дискове; крилата също блестяха, сякаш замръзнали в празното пространство. От клатушкането нямаше и помен, висяхме неподвижно всред безоблачното небе — полет като стотици други, двигателите работеха в пълна исправност.

— Добър ден! — каза той.

Кимнах в отговор.

— Как спахте? — запита той.

Долу, въпреки изпаренията, можеха да се видят разклоненията на Мисисипи; те блестяха на слънцето, сякаш се лееше месинг или бронз. Беше все още ранно утро, гледката ми бе позната — вече съм летял по тази линия — затова затворих очи и се приготвих отново да спя.

Той бе забил нос в някакво книжле от серията „ро-ро-ро“^[2].

Нямаше смисъл да затварям очи, вече се бях разсънил, а и моят съсед отново завладя съзнанието ми, виждах го, така да се каже, дори със затворени очи. Поръчах да ми донесат закуската... Той идваше в Щатите за първи път, както можеше да се предположи. При това вече имаше готова преценка за американците. Въпреки всичко (в основата си ги намираше некултурни) им признаваше някои добродетели, като например дружелюбното отношение на повечето американци към немците.

Не му възразих.

Нито един немец не желаел ремилитаризацията, но русите тласкали Америка към надпревара във въоръжаването и точно тук била трагедията; аз като швейцарец (той с умиление произнасяше „свейцарец“) не съм бил в състояние да преценя нещата, понеже никога не съм бил в Кавказ, а той е бил в Кавказ и познавал добре Иван, а Иван можел да бъде разумен само с оръжие! Да, той много добре познавал Иван! Повтори го няколко пъти.

— Само с оръжие! — каза той отново. — Защото нищо друго не прави впечатление на Иван...

Аз белех ябълката си.

Да се делят хората на господари и роби по маниера на добряка Хитлер било естествено глупост; обаче азиатецът си оставал азиатец...

Аз дъвчех ябълката си.

Извадих от чантата си електрическата самобръсначка, за да се обръсна, съответно да остана петнадесетина минути сам. Не обичам немците, въпреки че Йоахим, моят приятел, бе също немец... В тоалетната размислих дали не мога да променя мястото си; не изпитвах абсолютно никаква необходимост да завързвам по-близко познанство с този господин, а до Мексико сити, където моят съсед трябваше да се прехвърли в друг самолет, имаше още поне четири часа. Реших да седна другаде, имаше няколко свободни места. Когато свежо обръснат и усещайки се по-свободен и по-самоуверен (не мога да понасям да съм небръснат) се завърнах в салона, той ми подаде моите протоколи, които, както се изрази, си бил позволил да вдигне от земята, за да не ги стъпче някой — самата учтивост! Прибрах документите в чантата си, при което му благодарих, изглежда, прекалено сърдечно, защото той веднага се възползува от случая, за да ме отрупа с нови въпроси.

Не работя ли в системата на ЮНЕСКО?

В корема си усещах тежест, нещо, което често ми се случва напоследък; всъщност не тежест и дори не болка, а просто усещах наличието на стомаха си — наистина съвсем идиотско чувство! Може би на това се дължеше и непоносимото ми държание. Седнах на мястото си и за да не бъда непоносим, заразказвах за работата си — „Техническа помощ за слаборазвитите страни“; на тази тема мога да говоря, докато мисля за съвсем друго. Впрочем, така и не знам за какво мислех. Изглежда, думата ЮНЕСКО му правеше силно впечатление, както и всичко международно; той престана да се отнася към мене като към „свейцарец“ и ме заслуша с такова внимание, сякаш бях бог знае какво, гледаше ме просто със страхопочитание, заинтересуван едва ли не до раболепие, което впрочем никак не му пречеше да ми ходи по нервите.

Изпитах истинско облекчение, когато самолетът започна да се снижава за междинно кацане.

В мига, в който излязохме от машината и се разделихме пред митническата служба, аз проумях за какво бях мислил през цялото

време — неговото лице, пухкаво и розово, ми напомняше за Йоахим. (При все че Йоахим не е бил никога нито пухкав, нито розов.)

После отново го забравих.

Намирахме се в Хюстън, Тексас.

След митническата проверка и след обичайните разправнии около моята кинокамера, с която бях обиколил вече половината свят, аз се отправих към бара да пийна нещо, забелязах обаче, че моят дюселдорфец вече седи там и дори е запазил един стол — навярно за мене! — затова се шмугнах в тоалетната, където, нямайки какво друго да правя, си измих ръцете.

Престой — двадесет минути.

Лицето ми, отразено в огледалото, докато дълго насапунисвах, миех и след това изтривах ръцете си, беше бледо като восък, съответно жълтосиво с лилави жилки и отблъскващо, сякаш бе на мъртвец. Предположих, че причината е в неоновото осветление и продължих да бърша ръцете си, които също изглеждаха жълтосивовиолетови. После от високоговорителите, каквито бяха инсталирани във всички помещения, включително и в приземието, се разнесе, както обикновено, гласът на информатора:

— YOUR ATTENTION, PLEASE, YOUR ATTENTION, PLEASE!

[3]

Не разбирах какво става с мене; ръцете ми бяха потни, макар че в тоалетната бе по-скоро хладно, отколкото топло, във всеки случай не така горещо, както навън. Знам само, че когато дойдох отново на себе си, над мене се бе надвесила дебелата негърка-чистачка, която не бях забелязал до този момент; видях лицето ѝ в невероятна близост до своето, гледах огромната ѝ уста с черни устни и розови венци; а високоговорителят гърмеше, докато аз все така лежах на циментения под...

— PLANE IS READY FOR DEPARTURE. [4]

И още два пъти:

— PLANE IS READY FOR DEPARTURE.

Познати са ми до втръсване тези съобщения по високоговорителите.

— ALL PASSENGERS FOR MEXICO — GUATEMALA — PANAMA... — рев на мотори, — ... KINDLY REQUESTED... — отново рев на мотори, — ... GATE NUMBER FIVE, THANK YOU. [5]

Надигнах се.

Негърката все така стоеше на колене...

Дадох си дума да не пуша повече и направих опит да пъхна лицето си под водната струя, но ми пречеше мивката. Бях получил пристъп на слабост и нищо повече, пристъп на слабост с изпотяване и виене на свят.

— YOUR ATTENTION, PLEASE!

Веднага се почувствувах по-добре.

— PASSENGER FABER, PASSENGER FABER!

Това бях аз.

— PLEASE TO THE INFORMATION-DESK!^[6]

Чувах всичко, ала не помръдвах от мястото си, натопил глава в обществения умивалник; просто се надявах, че ще отлетят без мене. Водата не ме освежи, едва ли бе по-студена от потта, избила по лицето ми. Така и не разбрах защо негърката изведнъж избухна в смях — гърдите ѝ се затресоха като пудинг, гледах широко зиналата ѝ уста, блестящото бяло на черните ѝ очи, остриите къдрици на косата ѝ — накратко, самата Африка в едър план, и отново:

— PLANE IS READY FOR DEPARTURE.

Подсуших лицето си с носната кърпа, а в това време негърката изтриваше капките вода от панталоните ми. Дори сресах косата си само и само да мине повече време, а високоговорителят продължаваше да бълва съобщение след съобщение за кацащи и отлитащи самолети, а след това отново:

— PASSENGER FABER, PASSENGER FABER!

Негърката отказа да приеме пари, за нея било радост (pleasure), че съм жив, че господ чул молитвите ѝ. Оставих банкнотата на стола, но тя се втурна подире ми по стълбите, откъдето като негърка ѝ бе забранено да минава, и ми я пъхна обратно в ръката.

В бара бе празно...

Отпуснах се на една табуретка, запалих цигара и загледах как барманът с привичен жест хвърля маслината в запотената чаша, после я напълва, като с палец придържа цедката на сребърния шейкър, за да не цопнат вътре парченца лед. Поставих пред себе си банкнотата, която ми върна негърката, докато навън край прозореца се придвижваше към стартовата площадка един супер-констелейшън, за

да излети. Без мене! Едва бях изпил моето сухо мартини, когато високоговорителят отново заграчи:

— YOUR ATTENTION, PLEASE!

Известно време не можеше да се чуе нищо, понеже навън ревяха турбините на стартиращия супер-констелейшън, след малко самолетът прелетя над нас с обичайния вой, а после се чу отново:

— PASSENGER FABER, PASSENGER FABER!

Тук никой не можеше да знае, че това се отнася за мене и като си казах, че дълго не могат да ме чакат, излязох на терасата, за да видя нашия самолет. Той, както изглеждаше, бе вече готов за старт, цистерните с гориво се бяха отдалечили, само витлата на турбините все още бяха неподвижни. Въздъгнах с облекчение, когато видях тълпата пътници да се отправя през празната писта към самолета, начело с моя дюселдорфец. Чаках да видя запускането на двигателите, докато високоговорителите продължаваха да ехтят:

— PLEASE TO THE INFORMATION — DESK!

Но сега не се отнася за мене.

— MISS SHERBOON, MR. AND MRS. ROSENTHAL...^[7]

Продължавах да чакам, а четирите витла на самолета дори не помръдваха. Повече не можех да издържам това изчакване на моята особа, слязох обратно в приземието, там се вмъкнах в тоалетната и тракнах резето на клозетната кабина след себе си, а някъде се разнесе отново:

— PASSENGER FABER, PASSENGER FABER!

Този път гласът беше женски; аз отново започнах да се потя и трябваше да приседна на клозетната седалка, за да не ми се завие свят, краката ми сигурно се виждаха изпод вратата!

— THIS IS OUR LAST CALL!^[8]

И още два пъти подред:

— THIS IS OUR LAST CALL!

Така и не можех да си обясня защо всъщност се скрих. Обзе ме срам; не е в навиците ми да закъснявам. Но не напуснах скривалището си, докато не се уверих, че високоговорителят най-последно ме е оставил на мира; чаках най-малко още десетина минути. Просто нямах никакво желание да продължа полета си. Седях зад заключената врата на клозетната кабина, докато не стигна до слуха ми рева на излитащ супер-констелейшън — познавам безпогрешно неговия звук! — тогава

разтърках лицето си, за да не привличам внимание с бледостта си и напуснах тоалетната, подсвирквайки си, сякаш нищо не се е случило. Повъртях се из чакалнята на аеропорта, после си купих някакъв вестник; нямах си и понятие, какво ще правя в този Хюстън, щата Тексас. Бе наистина забележително, животът продължаваше и без мене! Ослушвах се всеки път, щом проехтеше високоговорителят, после, само и само за да върша нещо, отидох на пощенското гише да подам телеграма за багажа, отлетял без мене за Мексико, а също и да телеграфирам в Каракас да отложат началото на монтажа с двадесет и четири часа. Попълних телеграма и до Ню Йорк. Едва пяхнах обратно в джоба си химикалката, когато за лакътя ме улови стюардесата на нашия самолет със списък на пътниците в ръка.

— There you are!^[9]

Аз стоях като онемял.

— We're late mister Faber, we're late!^[10]

Последвах я с моите вече ненужни телеграми в ръка, мърморейки някакви никого не интересувачи обяснения, докато крачех към нашия супер-констелейшън. Вървах като престъпник, когото превеждат от затвора до сградата на съда, свел поглед към земята, съответно към подвижната стълба, която бе откачена и отстранена от самолета още щом стъпих на борда му.

— I'm sorry, — промълвих аз — I'm sorry.^[11]

Пътниците, вече със закопчани предпазни колани, извърнаха глави към мене, без да кажат нито дума, а моят джоселдорфец, когото вече бях забравил, незабавно ми отстъпи мястото до илюминатора и със загрижен глас запита какво ми се е случило?

Казах, че часовникът ми е спрял и се залових да го навивам.

Излетяхме както обикновено...

Сега онова, което ми заразказва моят съсед, ми бе интересно. Изобщо, след като престанах да усещам тежест в стомаха, той ми се струваше малко по-симпатичен; призна, че немската пура е все още далеч под световното ниво, понеже, както каза той, предпоставка за една добра пура бил добрият тютюн.

Той разгърна географска карта.

Плантацията, която неговата фирма възнамеряваше да разработи, бе разположена, както ми се стори, накрай света. Територията принадлежеше на Гватемала и от Флорес дотам можеше да се стигне

само на кон, докато от Паленке (Мексико) бе възможно да се премине лесно и с джип. Дори един неш^[12] се бил промъквал вече през тази джунгла, твърдеше моят съсед.

Той самият идваше тук за първи път.

Населението се състояло от индианци.

Всичко това ме интересуваше, доколкото и аз се занимавах с оползотворяването на икономически изостаналите райони. С моя съсед бяхме на едно мнение, че преди всичко е нужно да се прокарат пътища, може би да се построи дори неголямо летище, тъй като в последна сметка всичко опира до транспорта. Изходно пристанище щяло да бъде Пуерто Бариос. Цялото това начинание ми изглеждаше рисковано, ала не и лишено от смисъл, може би в него бе заложено бъдещето на немската пура.

Той затвори картата.

Пожелах му сполука.

На неговата карта (мащаб 1:500000) така и не се различаваше нищо; някаква ничия земя, бяло петно, оградено от две сини ивички — реки — и две зелени — държавни граници: единствените надписи, които бяха напечатани с червен шрифт и можеха да бъдат разчетени само с лупа, обозначаваха руини от древните поселения на майте.

Отново му пожелах сполука.

Брат му, който живееше там долу вече няколко месеца, очевидно имаше затруднения с климата, можех да си го представя — гола равнина, тропическа влага, особено непоносима през дъждовния период, отвесните лъчи на палещото слънце.

С това завърши и нашият разговор.

Запалих цигара и хвърлих поглед през илюминатора — под нас се разстилаше синият Мексикански залив, тук-там се виждаха малки облачета и техните виолетови сенки се плъзгаха по зеленикавата водна повърхност, обичайната игра на цветовете, която съм заснимал вече много пъти с кинокамерата си. Затворих очи, за да наваксам онези часове сън, които ми бе откраднала Айви. Полетът вече с нищо не нарушаваше моя покой, съседът ми — също.

Той се бе вдълбочил отново в своя роман.

За мене романите нямат никакъв смисъл, както впрочем и сънищата; присъни ми се, мисля, Айви; във всеки случай се усещах угнетен; намирахме се в някакъв игрален бар в Лае Вегас (където в

действителност никога не съм бил), наоколо — дандания, а по стените високоговорители, повтарящи непрекъснато моето име; където, и да погледнеш — сини, червени и жълти автомати, с които могат да се спечелят пари, лотария, а пък аз, сред тълпа съвсем голи хора, чакам реда си, за да получа развод (в действителност не съм женен); отнякъде се появи и професор О., моят уважаем преподавател от Швейцарския политехнически институт, но сега в някакво идиотско сантиментално настроение, непрекъснато плачеше, при все че е математик, съответно виден професор по електродинамика; всичко това ми бе крайно неприятно, ала най-нелепото бе, че бях женен за дюселдорфеца!... Искях да протестирам, но за да отворя устата си, трябваше да я прикрия с ръка, понеже — усещах го съвсем ясно — бяха ми изпадали всички зъби и потракваха в устата ми като речни камъчета...

Още щом отворих очи, схванах положението.

Под нас бе открито море...

Левият двигател на самолета бе излязъл от строя; неподвижното витло се открояваше като черен кръст на фона на безоблачното небе, и това бе всичко.

Под нас, както вече казах, се простираше Мексиканският залив.

Нашата стюардеса, момиче на двадесетина години, а по вида си още съвсем дете, бе сложила ръка върху лявото ми рамо, за да ме разбуди; всичко разбрах, преди още тя да ми обясни за какво ми е зелената спасителна жилетка, която ми дава. Моят съсед тъкмо закопчаваше своята с чувство за хумор, както при учебна тревога...

Летяхме най-малко на две хиляди метра височина.

Зъбите ми, естествено, не бяха изпадали; дори изкуственият ми зъб — четвъртият вдясно горе — бе на мястото си; това ме облекчи и едва ли не развесели.

Отпред в коридора бе застанал командирът на самолета:

— There is no danger at all...^[13]

Това били само предохранителни мерки, нашият самолет можел да продължи полета си дори само с два двигателя, намирали сме се на разстояние осем и половина мили от мексиканското крайбрежие, държали сме курс към Тампико, всички пътници се умолявали най-учтиво да запазят спокойствие и временно да преустановят пушенето.

— Thank you!^[14]

Всички седяха мирно като в църква, всички, опасани със зелени спасителни жилетки; а пък аз проверявах с език дали наистина не ми се клати някой зъб — нищо друго не ме интересуваше в момента.

Време: 10:25 ч.

— Ако не бе закъснението ни в северните щати поради снежната буря, сега вече щяхме да сме в Мексико сити — обърнах се аз към моя дюселдорфец, само и само за да кажа нещо. Не мога да понасям тържествена атмосфера.

Никакъв отговор.

Запитах за часа по неговия часовник.

Никакъв отговор.

Останалите три мотора работеха изправно, нямаше и следа от пропадане; видях, че запазваме предишната височина на полета, след малко се показва крайбрежието, забулено в изпарения, после нещо като лагуна, а след нея — блата. Но Тампико все още не се виждаше. В Тампико съм бил и друг път, споменът ми за този град е свързан с едно рибно отравяне, което няма да забравя до края на живота си.

— Тампико — казах аз — е най-мръсният град на света, нефтено пристанище, вони или на нефт, или на риба, но сам ще се убедите...

Той опипваше своята спасителна жилетка.

— Наистина ви съветвам, драги господине — продължих аз, — да не ядете в Тампико риба в никакъв случай!

Опит за усмивка.

— Местните жители имат естествено имунитет — казах аз. — Но нашего брата...

Той кимаше с глава, без да слуша. Навярно му изнесох цяла лекция върху амебите, както и за хотелите в Тампико. Когато забелязах, че моят дюселдорфец изобщо не чува какво говоря, улових го за ръкава — нещо, което не е в моите навици, напротив, ненавиждам този маниер да се хваща при разговор събеседникът за ръкава. Но нямах друг начин да го накарам да ме слуша. Разказах му с всички подробности скучната история на рибното ми отравяне в Тампико през 1951 година, т.е. преди шест години... Междувременно, както се оказа, ние съвсем не летяхме по продължение на крайбрежието, а навътре към сушата. Значи не към Тампико! Начаса загубих охота за разговор и реших да разбера от стюардесата каква е работата.

Пушенето отново разрешено!

Може би аеропортът в Тампико бе много малък, за да приеме нашия супер-констелейшън (летяхме с машина ДК-4), или пък бяха получили указания въпреки повредата в двигателите да продължат за Мексико сити, което ме учудваше, защото ни предстоеше да преодолеем Източната Сиера Мадре. Обаче нашата стюардеса — трябваше да я уловя за лакътя, което, както вече казах, не е в навиците ми — нямаше време да ми дава разяснения, викаха я спешно при командира на самолета.

Действително набирахме височина.

Опитах се да мисля за Айви.

Издигането продължаваше.

Под нас все още се простираха блата — плитки и мътни — помежду тях ивици земя и пясък; блатата — отчасти зелени, после отново червеникави, с цвят на червило за устни, нещо необяснимо за мене; всъщност това не бяха блата, а по-скоро лагуни и там, където слънцето се отразяваше от повърхността на водата, те блестяха като коледни играчки или станиол, във всеки случай с метален блясък, а местата, които бяха в сянка, имаха небесносин, воднист цвят (като очите на Айви), с жълтеникави плитчини и мастилени тъмновиолетови петна, навярно водорасли; мярна се някакво речно устие с отблъскващо кален цвят на американско кафе с мляко; на много квадратни мили нищо друго освен лагуни. Дюселдорфецът също имаше чувството, че набираме височина.

Пътниците отново разговаряха.

Прилична карта, каквато човек винаги можеше да намери в самолетите на Swissair^[15], тук липсваше и онова, което ме нервираше, бе единствено идиотското съобщение, че държим курс към Тампико, когато самолетът явно навлизаше във вътрешността на страната и, както вече казах, набираше височина само с три двигателя. Наблюдавах трите проблясващи диска на витлата, които от време на време сякаш изведнъж спираха да се въртят — резултат на оптическа измама, — а после внезапно трепваха и отново се задвижваха, както обикновено. Всъщност нямаше причина човек да се ядосва; странна бе само гледката на неподвижния кръст на бездействащото витло при пълна скорост.

Съжалявах нашата стюардеса.

Тя трябваше да преминава от място на място с ослепителна рекламна усмивка и да се осведомява за всеки пътник дали се чувства удобно в спасителната си жилетка, а щом някой ѝ отговореше с шега, усмивката тутакси отлиташе от лицето ѝ.

— В планината ще можем ли да плуваме? — попитах аз.

Заповедта си била заповед.

Хванах за ръката младото същество, което можеше да ми бъде дъщеря, по-точно улових я за китката и казах (естествено на шега!), заплашвайки я с пръст, че тя е причината аз да продължа този полет, да, да, само тя и никой друг... Стюардесата замънка:

— There is no danger, Sir, no danger at all. We're going to land in Mexico-City in about one hour and twenty minutes.^[16]

Тази фраза момичето повтаряше на всекиго.

Пуснах ръката ѝ, за да може тя да продължи да се усмихва и да изпълни задачата си — да провери дали всеки е закопчал предпазния си колан. Малко по-късно тя получи заповед да разнесе обяда, при все че още не бе време за ядене... За щастие, и тук, над сушата, имахме хубаво време, небето бе почти безоблачно, наистина излезе вятър, както винаги при приближаването на планина, проявяваше се законът за топлообмена на въздушните пластове, тъй че нашият самолет ту пропадеше, ту започваше да се клатушка, докато запазеше равновесие и набереше височина, за да пропадне отново в следващата въздушна яма с разтърсващ крилата тласък. За няколко минути полетът протичаше нормално, после отново тласък, така че крилата затреперваха и пак люшкане насам-натам, докато машината се закрепил и започне да се издига, сякаш всичко вече завинаги е в ред и отново пропадане — обикновената картина, когато излезе вятър.

В далечината се виждаше синевината на планинския масив.

Източната Сиера Мадре.

Под нас — червената пустиня.

Когато малко след това (тъкмо ни поднасяха обяда, на мене и на моя дюзелдорфец — обичайния портокалов сок и снежнобял сандвич с листо от маруля) излезе от строя и вторият двигател, в самолета настъпи естествено паника; тя бе неизбежна, въпреки обяда на коленете на пътниците. Някой закрепя неистово.

Оттук нататък всичко се разви съвсем бързо...

Очевидно съществуваше опасност да откажат и останалите двигатели, защото бе взето решение за принудително кацане. Във всеки случай започнахме да се спускаме бързо; високоговорителят пукаше и пращеше, така че от указанията, които ни даваха, не се разбираше нито дума.

Първата ми грижа бе къде да дядна обяда си.

Губехме височина, въпреки че двата двигателя, както вече казах, трябваше да са достатъчни, за да продължим полета. Бе спуснат пневматичният колесник, както обикновено преди кацане, а пък аз сложих подноса с моя обяд направо върху пода на коридора, макар до земната повърхност да оставаха още най-малко петстотин метра.

Вятърът намаля...

— NO SMOKING!^[17]

Отлично съзнавах опасността, която ни застрашаваше — при принудителното кацане самолетът можеше да се разбие или запали — затова се учудвах на спокойствието си.

Не мислех за никого.

Всичко се развиваше, както вече казах, извънредно бързо; под нас — пясък, равнина, оградена, както ми се струваше, от скалисти хълмове, всичко съвсем голо, пустиня...

Всъщност бе просто интересно как ще свърши това.

Спускахме се, сякаш под нас имаше писта за кацане; притисках лице към илюминатора, човек съзира тези писти винаги едва в последния момент, когато вече са спуснати спирачните клапи. Учудваше ме, че клапите не се спускат. Самолетът явно избягваше и най-малкия завой, за да не „пропадне“ и тъй ние прелетяхме над удобната за кацане равнина, а сянката ни се приближаваше все повече и повече към нас; тя се носеше по-бързо от самолета, поне така ми се струваше — огромна сива дрипа, пърполеща по червеникавия пясък.

След това се появиха скали...

Отново се заиздигахме.

За щастие, скоро се показва пак пясък, но този път осеян с агавета; двата двигателя работеха с пълна мощност, така за няколко минути летяхме на нивото на двуетажна къща, след това колесникът на самолета бе прибран. Значи, коремно кацане! Летяхме, както обикновено се лети на голяма височина — без сътресения и с прибран колесник — но, както вече казах, на нивото на двуетажна къща; знаех,

че няма да се появи никаква писта и въпреки това притисках лице към илюминатора.

Неочаквано бе спуснат отново колесникът, макар че под нас нямаше писта, а също и спирачните клапи — усещането бе като удар с юмрук в стомаха — рязко забавяне на движението, пропадане като в асансьор; в последния миг нервите ми не издържаха, успях само да зърна стрелкащите се от двете страни на самолета агавета и закрих лицето си с две ръце! Така че принудителното кацане възприех само като сляп удар и политане напред в несвяст...

После — тишина.

Имахме дяволски късмет, само това мога да кажа; никой не бе отворил поне един от аварийните люкове, аз също; никой не помръдваше от мястото си, висяхме, окачени на предпазните си колани.

— Go on^[18], — каза командирът на самолета — go on!

Никой не помръдваше.

— Go on!

За щастие, пожар не възникна. Наложих се да се каже на пътниците, че могат да откопчечат коланите си; вратичката стоеше разтворена, естествено под нея не спря подвижна стълба, както става при нормални обстоятелства, посрещна ни само пек и ни лъхна горещ въздух, като че бе разтворена пещ.

Бях невредим!

Най-сетне спуснаха въжена стълба.

Всички, без никаква заповед, се събрахме в сянката на крилата, онемели, сякаш говоренето в пустинята бе най-строго забранено. Нашият супер-констелейшън се извисяваше над главите ни, наклонен малко напред, нищо опасно, само носовият колесник бе огънат, понеже бе затънал в пясъка, дори не бе пречупен. Четирите кръста на витлата блестяха на фона на яркосиньото небе, както и трите опашни кормила. Никой не помръдваше от мястото си, както вече казах, очевидно всички чакаха командирът на самолета да съобщи нещо.

— Well, — рече той — There we are!^[19]

И се разсмя.

Наоколо не се виждаше нищо друго освен агавета, пясък и червеникавите планини в далечината — те се оказаха значително подалече, отколкото можеше да се прецени от самолета — но преди

всичко пясък и пак пясък, а над него трептенето на нажежения въздух, струящ като течно стъкло.

Време: 11:05 ч.

Навих часовника си.

Екипажът изнесе от самолета вълнени одеяла, за да предпази с тях от слънцето балонните гуми на колесниците, докато ние се въртахме наоколо в зелените си спасителни жилетки и бездействувахме. Не знам защо, но никой от нас не сваляше от гърба си спасителната жилетка.

Аз не вярвам нито в провидението, нито в някакви фатални стечения на обстоятелствата. Като човек на техниката съм свикнал да боравя с точните формули на Теорията на вероятностите. Защо да намесваме провидението? Съгласен съм, че ако не бе това принудително кацане в Тамаулипас (2.IV), всичко би протекло съвсем иначе, нямаше да се запозная с младия Хенке и навярно не бих чул никога нищо за Хана, и до ден-дневен нямаше да зная, че съм баща. Дори не мога и да си представя как биха се развили нещата без това принудително кацане в Тамаулипас. Може би Сабет щеше още да е жива. Не оспорвам — всичко това бе повече от обикновена случайност, то бе цяла верига от случайности. Но защо да намесваме провидението? Не ми е необходима никаква мистика, за да повярвам в невероятното като факт от житейската реалност, за това ми е достатъчна математиката.

Математически това може да бъде представено по следния начин:

Вероятният случай (примерно от 6000000000 хвърляния на един обикновен шестцифрен зар да се получат 1000000000 единици) и невероятният (от 6 хвърляния на същия зар да се получат 6 единици) се различават не по своята същност, а само по честотата на случаите, като по-често случващото се изглежда по начало по-правдоподобно. И ако някога все пак се случи невероятното, в това няма нищо свръхестествено, никакво чудо или нещо от този род, както обикновено си мисли човек. Когато говорим за вероятното, към него винаги включваме и невероятното като граничен случай на възможното. И когато то, невероятното, някой ден се случи, не

съществува, поне за мене, никакво основание да се удивлявам, потрисам или предавам на мистика.

За справка виж:

Ърнст Мели, „Вероятност и закон“, освен това „Теория на вероятностите“ от Ханс Райхенбах, освен това Уайтхед и Ръсел, „Principia Mathematica“^[20], освен това „Вероятност, статистика и истина“ от фон Мизес.

В пустинята Тамаулипас, Мексико, прекарахме четири дни и три ноци, общо осемдесет и пет часа, за което време няма какво особено да се разкаже: във всеки случай вълнуващо приключение не преживяхме (както, изглежда, очаква всеки, щом заговорят за това). За подобно нещо бе прекалено горещо! Естествено, аз веднага си спомних филма на Уолт Дизни — а той действително бе вълнуващ — и веднага грабнах кинокамерата си, но от сензации нямаше и следа; от време на време, като ме изплашваше, пробягваше някой гуцлер, открих особен вид пясъчни паяци и това бе всичко.

Не ни оставаше нищо друго, освен да чакаме.

Първото, което направих в пустинята Тамаулипас, бе да се представя на дюселдорфеца, който прояви интерес към моята камера; показах му оптиката и му дадох съответните разяснения.

Други четяха.

За щастие, както скоро се изясни, и той като мене бе шахматист, а понеже аз навсякъде мъкна моя туристически шах, ние бяхме спасени; той бързо набави две празни сандъчета от кока-кола и двамата се разположихме в сянката на опашните плоскости, настрана от останалите, за да не слушаме приказките им, разсъблечени само по обувки (заради горещия пясък) и спортни гащета.

Така следобедът премина за нас неусетно.

Малко преди здрачаване се появи самолет, изглежда военен, кръжа дълго над нас, без да хвърли нищо, след което отлетя на север (заснех това) по посока на Монтерей.

За вечеря — по един сандвич със сирене и половин банан.

Обичам шаха, понеже при него можеш часове наред да не продумваш. Дори не е необходимо да слушаш, ако другият заговори. Просто гледаш в шахматната дъска и съвсем не изглежда неучтиво, ако

не проявяваш желание за по-близко познанство с партньора, а изцяло си погълнат от играта.

— Ваш ход е! — каза той.

Откритието, че той не само познава Йоахим, моя приятел, за когото не бях чувал нищо вече поне двадесет години, но е и негов брат, направих съвсем случайно...

Когато на хоризонта помежду черните агавета се показва луната (това също заснех), все още можехме да играем шах, толкова светло беше, обаче изведнаж^[21] стана много студено; бяхме се отдалечили малко от самолета, за да изпушим по една цигара, стърчахме сред пясъците, където аз му признах, че пейзажите изобщо не ме вълнуват, камо ли тук в пустинята.

— Не вярвам да говорите сериозно! — каза той.

Той намираше, че сме преживели истинско приключение.

— Да вървим да спим! — каза аз. — Хотел „Супер-констелейшън“, Holiday In Desert Whith All Accommodations!^[22]

Беше ми студено.

Често съм си задавал въпроса, какво всъщност разбират хората под приключение? Аз съм човек на техниката и съм свикнал да виждам нещата такива, каквито са. Виждам съвсем точно всичко, за което те говорят; не съм сляп! Ето, виждам луната над пустинята Тамаулипас — наистина свети по-ярко откъдето и да било, съгласен съм, но все пак това е луна — небесно тяло с точно изчислима маса, кръжи около нашата планета според законите на гравитацията, като явление интересно, но отде накъде приключение? Виждам озъбените очертания на скалите, черни в лунната светлина; възможно е те да напомнят силуети на праисторически чудовища, съгласен съм, но аз зная — това са скали, камъни, вероятно от вулканичен произход, човек трябва само да ги разгледа по-отблизо, за да установи това. Отде накъде да изпитвам страх при вида им? Праисторически чудовища вече няма. Защо трябва да си ги въобразявам? Аз не виждам също нито вкаменени ангели, нито за съжаление демони; виждам онова, което виждам — обикновените проявления на ерозията, както и моята удължена сянка върху пясъка, но никакви призраци. Защо да ставам жена? Пред очите си не виждам потоп, а само пясък, осветен от луната и накъдрен от вятъра като водна повърхност, нещо, което не ме озадачава; за мене това явление съвсем не е фантастично, а лесно обяснимо. Не зная как

изглеждат душите на грешниците, може би като черни агавета сред нощна пустиня. Но онова, което виждам, са само агавета — растения, които цъфтят един-единствен път, а след това изсъхват. Също така знаей, че не съм нито първият, нито последният човек на земята (дори да ми се струва в момента така); а и самата представа, че съм останал последен на този свят, не може да ме потресе, понеже не е вярно. Защо да изпадам в истерия? Планината си е планина, дори когато при известно осветление може да изглежда като нещо друго, но въпреки всичко Сиера Мадре си е Сиера Мадре; и ние се намираме не в царството на мъртвите, а в пустинята Тамаулипас в Мексико, на разстояние приблизително шейсет мили от най-близкото шосе, което е по-скоро неприятно, отколкото да представлява някакво приключение. Самолетът си остава за мене самолет; не виждам никаква допотопна птица, а само един супер-констелейшън с повреда в двигателите и нищо повече, а луната може да го осветява колкото си ще. За какво да преживявам неща, които така и не съществуват? Също не мога да се съглася, че тук се долавял „ходът на вечността“; аз не чувам нищо, освен скриптенето на пясъка под нозете си. Треперя от студ, обаче знаей — след седем, най-много осем часа отново ще пекне слънце. Край на света? Отде накъде? Не мога да си въобразявам всякакви глупости, само и само за да преживея приключение. Виждам пясъчния хоризонт, белезникав в зелената нощ, приблизително на двадесет мили оттук, и не мога да проумея, отде накъде там, по посока на Тампико, да започва задгробният свят! Отказвам се да изпитвам страх само от гола фантазия, съответно да се настройвам фантастично, кажи-речи мистично поради обзелия ме страх.

— Да тръгваме! — казах аз.

Херберт стоеше неподвижно и още „преживяваше“.

— Впрочем — казах аз, — не сте ли случайно роднина на един човек на име Йоахим Хенке, който на времето си следваше в Цюрих?

Този въпрос пръкна в ума ми съвсем ненадейно както си стояхме с ръце в джобовете и с вдигнати яки на палтата, готови да се качим в кабината на самолета.

— Йоахим ли? — каза той. — Та това е брат ми.

— Не може да бъде! — казах аз.

— Действително — отвърна той. — Нали ви разказах, че отивам при брат си в Гватемала?

И двамата избухнахме в смях.

— Колко малък е светът!

Нощите прекарвахме в самолета, треперейки от студ, загърнати в палта и вълнени одеяла. Докато имаше вода, екипажът ни вареше чай.

— Но как е той? — запитах аз. — Вече двадесет години не съм чувал нищо за него.

— Благодаря — отвърна той, — благодаря...

— Някога — казах аз, — бяхме с него големи приятели... Онова, което узнах, бе обичайната история — женитба, дете (нещо, което явно не съм разбрал добре, иначе нямаше по-късно да питам повторно), война, пленничество, завръщане в Дюселдорф и така нататък; бях изумен как бързо отлита времето, как човек остарява.

— Тревожим се за него — каза той.

— Защо?

— Той е единственият бял там долу — каза Херберт, — а ето вече два месеца, откак няма вест от него...

И заразказва.

Повечето пътници вече спяха, налагаше се да разговаряме шепнешком, централното осветление в салона бе отдавна изгасено, а за да се пестят акумулаторите, помолиха да не се включват и малките лампички над креслата; бе съвсем тъмно, само навън просветваше пясъкът, а облените от лунна светлина крила студено блестяха.

— Как така бунт? — запитах аз.

Опитах се да го успокоя.

— Как така бунт? — повторих аз. — Може би писмата му просто са се изгубили...

Някой ни помоли най-сетне да млъкнем.

Четиридесет и двама пътника в един супер-констелейшън, който не лети, а стърчи в пустинята с вълнени одеяла около двигателите (за да ги предпазят от пясъка) и с вълнени одеяла около всяка гума на колесниците, а пътниците, отпуснати в своите кресла, с килнати настрани глави, повечето похъркващи с отворени уста — всичко, както при полет, само че навред мъртва тишина, а навън — четирите проблясващи кръста на витлата, белезникавата лунна светлина по крилата и всичко неподвижно... — наистина, комична гледка.

Някой забълнува...

На сутринта, когато отворих очи, погледнах през илюминатора и видях пясъка в такава близост, че за секунда ме обзе страх, съвсем ненужно.

Херберт отново четеше някакво книжле от серията „ро-ро-ро“.

Разтворих джобния си бележник-календар:

3.IV — монтаж в Каракас!

За закуска ни поднесоха портокалов сок с по две бисквити, а като прибавка — уверения, че хранителните припаси били вече на път, а също и напитки, така че нямало никакви основания за тревога. По-добре да не бяха казвали нищо, защото така човек по цял ден естествено се ослушва не идва ли самолет.

Отново адска жега!

В салона на самолета бе още по-горещо...

Що се отнася до звуците, които чувахме, на първо място това бе воят на вятъра, от време на време писък на пясъчна мишка, която така и не можахме да видим, прошумоляването на някой гуцер по пясъка, но преди всичко — неспирен вятър, който не вдигаше пясъка, както вече казах, а го разстиляше по повърхността, като заличаваше постоянно нашите следи и през цялото време изглеждаше, сякаш тук не е стъпвал човешки крак, камо ли цяло едно общество от четиридесет и двама пътника и пет души екипаж.

Изпитвах остра нужда да се обръсна...

За снимане нямаше нищо интересно.

Не се чувствавам добре, когато съм небръснат; не заради хората, а заради самия мене. Струва ми се, че се превръщам в нещо като растение и неволно опипвам брадата си. Извадих електрическата си самобръсначка и опитах да направя всичко възможно, съответно невъзможното, тъй като без електрически ток апаратът не струва и пукната пара, знаех го много добре и именно това, че в пустинята няма електричество, няма телефон, няма контакти, няма нищо — ме нервираше.

Веднъж по обед чухме шум от самолетен мотор.

Всички, освен Херберт и мене, се скупчиха под палещите лъчи на слънцето и се завзираха в лилавото небе, увиснало над жълтеникавия пясък, сивите магарешки тръни и червеникавата планина; но бръмченето така и не стана по-силно, някъде в далечината, на голяма височина, проблесна един обикновен ДК-7 бял

като сняг, с курс към Мексико сити, където ние трябваше да кацнем вчера по същото време.

Настроението спадна повече от друг път.

За наше щастие имахме шах.

Много пътници последваха примера ни и се разсъблякоха по гащета и обувки; с дамите бе малко по-сложно, някои от тях седяха с високо запретнати поли и по сутиени — сини, бели или розови — увили глави с блузите си като с тюрбани.

Мнозина се оплакваха от главоболие.

Някой повръщаше...

Ние с Херберт отново се разположихме по-далече от другите в сянката на опашните плоскости, които заедно с крилата отразяваха огрения от слънцето пясък така ярко, че дори на сянка седяхме като под прожектор, почти без да разговаряме, както обикновено при игра на шах. След продължително мълчание аз запитах:

— Йоахим вече не е ли женен?

— Не — отвърна той.

— Разведен?

— Да — каза той.

— На времето играехме много шах с него.

— Аха — каза той.

Едносричните му отговори ме дразнеха.

— И за коя бе женен?

Задавах въпроси просто за да убия времето; нервираше ме, че не се разрешаваше пушенето в близост до самолета, в устата си държах незапалена цигара. А и Херберт мислеше вече прекалено дълго, сякаш не виждаше, че положението му е безнадеждно — след като му взех коня, имах сигурно преимущество; и тъкмо в този момент, след дълго мълчание, сякаш между другото, както и аз бях задал моя въпрос, той назова името на Хана.

— ... За Хана Ландсберг, от Мюнхен, полуеврейка.

Не казах нищо.

— Ваш ход е! — каза той.

Струва ми се, не се издадох. Само дето машинално запалих цигарата си, което бе най-строго забранено, и веднага я угасих. Дадох си вид, че обмислям следващите си ходове и губех фигура след фигура...

— Но какво става с вас? — разсмя се той. — Какво ви е?

Така и не доиграхме партията, аз се признах за победен и разчистих дъската, за да наредя фигурите наново. Дори не се решавах да запитам жива ли е още Хана. Играехме часове наред, без да разменим нито дума, принудени от време на време да преместваме нашите сандъчета от кока-кола, следвайки сянката, което ще рече, принудени всеки път да сядаме върху нажежения пясък, от който току-що се е оттеглило слънцето. Пот се лееше от нас като в сауна, седяхме безмълвни, надвесени над моя кожен туристически шах, по който за съжаление оставаха следи от капките пот.

За пиене нямаше вече нищо.

Защо не попитах жива ли е още Хана, така и не зная — може би от страх да не чуя, че е загинала в концлагера Терезин.

Пресметнах на колко години би била днес.

Не можех да си я представя как изглежда.

Надвечер, малко преди здрачаване, долетя най-последно и обещаният самолет, машина от спортен тип, която дълго кръжа над нас, преди да се решат да спуснат парашутния товар — три чувала и два сандъка, които се приземиха в радиус триста метра от нашия лагер; бяхме спасени — Carta blanca, Carveza mexicana — много добра бира; това трябваше да признае дори един немец като Херберт, когато застанахме с тенекиени кутии бира в ръка сред пустинята — едно достопочтено общество по сутиени и спортни гащета и при това на фона на залеза, който аз заснех на цветен филм.

През нощта ми се присъни Хана.

Хана като милосърдна сестра на кон!

На третия ден пристигна най-сетне и първият хеликоптер, за да прибере, слава богу, поне аржентинската мамичка с нейните две рожби, а също да вземе и писма — трябваше да чака цял час, докато ги напишем.

Херберт писа веднага в Дюселдорф.

Всички седяха и пишеха.

Бе просто необходимо човек да напише нещо, за да се отърве от въпросите на любезните хорица нямам ли жена, нито майка, нито деца? Затова извадих моята Хермес-бейби^[23] (тя и до днес е пълна с пясък) и поставих един лист, по-точно два листа с индиго, тъй като

възнамерявах да пиша на Уилямс, натраках датата, преместих валяка и се приготвих да напиша обръщението.

„My dear!“^[24]

Значи, щях да пиша на Айви. Дълго време вече изпитвах потребност да сложа ред в отношенията ни. Най-сетне имах необходимото за това време и покой покоя на цяла една пустиня.

„My dear!“

За да съобщя, че съм се озовал в пустинята на шестдесет мили от обитаемия свят, не бе нужно много. Добавих, че тук е много горещо, че времето е отлично, че съм цял и невредим и така нататък, после няколко подробности за нагледност — сандъци от кока-кола, спортни гащета, хеликоптер, запознанство с един шахматист — но всичко това не бе достатъчно за едно писмо. Какво още? Синкавите планини в далечината... Какво още? Вчера пихме бира... Какво още? Дори не можех да я помоля да ми прати филми, освен това съзнавах, че Айви като всяка жена се интересува единствено от чувствата, съответно от мислите ми, щом вече липсват чувства; а какво мисля, бе ми напълно ясно — не се ожених за Хана, която обичах, отде накъде да се женя пък за Айви? Но да се формулира това, без да звучи обидно, бе дяволски трудно, тъй като тя не знаеше нищо за Хана, а иначе бе мила женица, но, уви, спадаше към онази категория американки, които смятат, че всеки мъж, с когото легнат, трябва да им стане и съпруг. При това Айви бе омъжена, не зная за кой път, а нейният мъж, чиновник във Вашингтон, изобщо и не помисляше за развод, понеже обичаше Айви. Дали се досещаше защо Айви периодически отлита за Ню Йорк, така и не знаех. Тя му казваше, че ходи на психоаналитик, и в действителност ходеше. Във всеки случай мъжът ѝ никога не потропа на вратата ми и аз не можех да проумея защо Айви, която във всяко друго отношение имаше модерни възгледи, желае да превърне нашата връзка в брак; още повече че в последно време само се карахме — карахме се за всичко, струва ми се, за всяка дреболия. Карахме се например дали колата да бъде студейбекър или неш! Нужно ми бе само да помисля за тези неща и пръстите ми сами забягаха по клавишите; нещо повече, дори трябваше да попоглеждам часовника си, за да успея да завърша писмото, преди хеликоптерът да е отлетял.

Моторът му вече бумтеше...

Не аз, а Айви бе харесала студебейкъра, по-точно цветът му (тя смяташе, че е доматеночервен, а пък аз — малиненочервен) допадаше на нейния вкус, а не на моя, защото техническите качества на колите малко я интересуваха. Айви бе манекен, избираше роклите си според цвета на колата, струва ми се, а цвета на колата — според цвета на червилото си, или обратно, не знам точно. Затова пък зная съвсем точно в какво вечно ме упрекуваше — че изобщо нямам вкус и че не искам да се ожения за нея. При това, както вече казах, бе мила женица. Но че ми е минало през ума да продам нейния студебейкър, тя смяташе за чудовищна постъпка съответно типична за мене, защото дори за миг не съм помислил за тоалетите ѝ, шити специално за малиновия студебейкър, които без него се превръщали в едно нищо; съвсем типично за мене, понеже съм бил егоист, грубиян и варварин по въпросите на вкуса и изверг по отношение на жената. Знам нейните упреци наизуст и са ми дошли до гуша. Че по принцип нямам намерение да се женя, съм ѝ казвал достатъчно пъти, най-малкото давал съм ѝ да го разбере, а накрая дори ѝ го казах, и то на летището, когато трябваше цели три часа да чакаме този супер-констелейшън. Айви даже се разплака, докато слушаше какво ѝ говоря. Но може би ѝ бе нужно да си го има черно на бяло! Ако при това принудително кацане самолетът бе изгорял, тя щеше да продължи да живее и без мене! — струва ми се, написах ѝ го достатъчно ясно (за щастие с индиго), за да си спестим, поне така си мислех, една мъчителна среща.

Хеликоптерът бе готов за старт...

Не ми остана време дори да препрочета писмото си, успях само да го пхна в плика, да го залепя и да го предам. След това загледах как излита хеликоптерът.

Постепенно мъжете обрастваха с бради.

Копнеех за електрически ток...

В края на краищата всичко това ни доскуча; всъщност бе направо скандално, че четиридесет и двама пътници и пет души екипаж не сме избавени и досега от тази пустиня, най-сетне повечето от нас пътуваха по срочни дела!

По едно време все пак попитах:

— А тя жива ли е още?

— Коя? — попита той.

— Хана, жена му.

— Аха... — каза той и продължи да обмисля по какъв начин да парира моя дамски гамбит, като при това си подсвиркваше, а това и без друго ми играеше по нервите — някакво полугласно подсвиркване, без каквато и да е мелодия, напомнящо шипене на вентил, съвсем произволно. Трябваше повторно да запитам:

— Къде живее тя сега?

— Не зная — отвърна той.

— Но е жива, така ли?

— Предполагам.

— Не знаеш ли точно?

— Не — каза той, — но предполагам... — И повтори като свое собствено ехо. — Предполагам...

Нашата партия шах бе за него къде-къде по-важна.

— Може би е вече късно за всичко — каза той след дълга пауза.
— Може би е вече късно за всичко.

Той имаше пред вид играта.

— А тя успя ли да емигрира?

— Да — каза той, — това успя...

— Кога?

— През тридесет и осма — отвърна той, — в последния миг.

— Къде?

— В Париж — каза той, — а после навярно и по-далече, тъй като година-две след това влязохме ние в Париж. Впрочем това бяха най-хубавите дни в живота ми! Докато не ме лашнаха в Кавказ. *Sous les toits de Paris!*^[25]

Повече от това не можех да изкопча.

— Ето какво — рече той, — ако сега не направя рокада, струва ми се, работата ми е спукана.

Играехме с все по-малка охота.

Както след време стана известно, осем хеликоптера на американските военновъздушни сили стояли готови на мексиканската граница в очакване на правителствено разрешение да ни приберат.

Почистих моята Хермес-бейби.

Херберт четеше.

Не ни оставаше нищо друго освен да чакаме.

Що се отнася до Хана:

Всъщност аз и не можех да се ожения за Хана; тогава, от 1933 до 1935 година, бях асистент в Швейцарския политехнически институт в Цюрих, работех над дисертацията си („За значението на така наречения «демон на Максвел»“^[26]) и печелех по триста франка на месец, за брак и дума не можеше да става, най-малко от материални съображения, да не говорим за останалото. А и Хана никога не ме е упреквала, че тогава не се оженихме. Още повече че аз бях готов да го направя. Всъщност Хана беше тази, която не пожела да встъпим в брак.

Решението да изменя маршрута на служебната си командировка и да отскоча до Гватемала само за да се видя с един стар приятел от младини взех на новия аеропорт в Мексико сити, и то в последната минута; бях застанал вече до бариерата, стиснах още веднъж ръката на Херберт, като го помолих да предаде на брат си много поздрави, в случай че Йоахим въобще още си спомня за мене — и отново заехтяха по високоговорителите обичайните указания за пътниците:

— YOUR ATTENTION, PLEASE! YOUR ATTENTION, PLEASE!

Щях да летя пак на супер-констелейшън.

— ALL PASSENGERS FOR PANAMA — CARACAS —
PERNAMBUCO...^[27]

Беше ми просто противно да сядам отново в самолет, да закопчавам отново предпазен колан... Херберт каза:

— Хайде, време е да вървиш!

Във всичко, което се отнася до служебните ми дела, съм познат като крайно съвестен, едва ли не педантичен човек; все пак никога още не ми се бе случвало да удължа служебна командировка по моя прищявка, камо ли да променя маршрута ѝ; а ето че час по-късно аз вече летях с Херберт.

— Е — каза той, — няма що, добре го измисли!

Сам не знаех добре ли е или зле.

— Нека веднъж и турбините ме почакат — казах аз, — моя милост също е чакал турбини, сега нека те почакат!

Естествено това не можеше да бъде обяснение.

Още в Кампече ни посрещна жегата, слънцето изглеждаше сякаш обвито в слуз, въздухът лепнеше, вонеше на тиня, разлагаща се под слънцето, а когато човек изтриеше потта от лицето си, започваше сякаш сам да воня на риба. Не казах нищо. Накрая преставаш да бършеш потта, седиш със затворени очи, дишаш без да помръдваш устни, опрял глава о някаква стена, изпружил нозе. Херберт бе съвсем сигурен, че влакът пътува всеки вторник съгласно пътеводителя от Дюселдорф, имаше го черно на бяло, но след петчасово чакане изведнаж се оказа, че е понеделник, а не вторник.

Не казах нищо.

В хотела имаше поне душ и кърпа за лице, миришеца на камфор, както навсякъде из тези краища; наистина, поиска ли човек да се изкъпе, и от плесенясалите завески започват да падат върху него някакви бръмбари с големина на палец — отначало се опитвах да ги издавя, но само след малко те отново изпълзяваха от дупката на канала и аз трябваше да ги размазвам с крак, за да мога най-сетне да се изкъпя.

През нощта ми се присъниха тези бръмбари.

Реших да оставя Херберт и на другия ден по обед да отлетя обратно; приятелство или не, това е...

Отново усещах стомаха си.

Лежах съвсем гол...

През цялата нощ вонеше непоносимо.

Херберт също лежеше съвсем гол...

Кампече е все пак някакъв град, населен пункт, в който има електрически ток, тъй че човек можеше да се обръсне, има и телефон; но по всички жици са накацали редици лешояди, които само чакат да издъхне от глад някое куче, да хвърли петалата някое магаре или да заколят някой кон, за да се спуснат... Ние пристигнахме тъкмо в такъв момент, когато те разкъсваха купчина вътрешности — цял орляк черновиолетови птици с парчета кървави черва в клюновете; тях нищо не е в състояние да разгони, дори приближаваща кола — тогава те примъкват мършата настрани, но без да излитат, а само подскочат бързо от място на място, и всичко това посред пазарния площад.

Херберт купи един ананас.

Бях решил твърдо, както вече казах, да се завърна в Мексико сити. Бях отчаян. Защо не го направих, така и не зная.

Изведнъж се оказа, че е вече обед...

Стояхме на един вълнолом, където вонеше по-слабо, затова пък бе толкова горещо, защото липсваше сянка, и ядохме ананас; трябваше да се навеждаме напред, за да не се покапем — толкова сочен бе плодът, — после се прехвърлихме през каменния парапет и слязохме да изплакнем лепнеците си от сладост пръсти; но топлата вода се оказа също лепкава, не сладка, а солена, и пръстите ни се умирисаха на водорасли, мазут, миди и нещо гнило, така че трябваше веднага да ги избършем в носните си кърпички. И изведнаж — рев на самолетни мотори! Стоях като истукан. Моят ДК-4, който трябваше да ме отнесе в Мексико сити, прелетя точно над главите ни, след това изви към океана и там се разтвори в разжареното небе като в синя киселина...

Не казах нищо.

Така и не зная как премина този ден.

Но той премина...

Нашият влак (Кампече — Паленке — Коацакоалкос) се оказа подобър, отколкото можеше да се очаква — дизелов локомотив и четири вагона с климатична инсталация, тъй че скоро забравихме жегата, а заедно с нея и нелепостта на цялото това пътешествие.

— Дали Йоахим си спомня още за мен?

От време на време влакът спираше през нощта, защо, така и не можеше да се разбере, никъде не се съзираше светлинка, само бледите светкавици на далечна буря позволяваха да се види, че наоколо се простира джунгла, а също и блата, сегиз-тогиз слаби проблясквания иззад сплетените черни дървеса; сирената на нашия локомотив ревеше ли, ревеше в нощта, човек дори не можеше да отвори прозореца, за да види какво се е случило... После изведнъж наново потегляхме, движехме се със скорост не повече от тридесет километра в час, при все че наоколо бе равно като тепсия, а трасето право като конец. Все пак бяхме доволни, че въобще се движим.

Веднаж попитах:

— Всъщност те защо се разведоха?

— Не знам — каза той, — тя стана комунистка, струва ми се...

— Затова ли?

Той се прозя.

— Не зная точно, — каза той. — Нещо не вървеше. Никога не съм ги разпитвал.

Веднъж, когато влакът за пореден път спря, аз отидох при вагонната врата, за да погледам навън. Облърна ме жегата, за която бях забравил, и влагата; навред мрак и тишина. Слязох на долното стъпало. Тишина и далечни светкавици. Някакъв бивол бе застанал на изпънатата като конец линия пред нас, това бе всичко. Стоеше неподвижен като препариран, понеже фаровете на нашия локомотив го заслепяваха. По челото и врага ми изби веднага пот. А сирената ревеше ли, ревеше. Наоколо непроходим гъсталак и нищо друго. След няколко минути биволът (или каквото там беше) бавно напусна осветеното от фаровете пространство, после от гъсталака долетя шумолене, пукане на клони, после тропот и плясък на вода, която не се виждаше...

След това отново потеглихме.

— А имат ли деца? — попитах аз.

— Една дъщеря...

Пригответихме се да спим; пъхнахме под главите си саката и изпънахме нозе върху празните отсрещни седалки.

— Ти познаваш ли я?

— Да — каза той. — Защо?

Малко след това Херберт заспа.

Когато се разсъмна, ние все още пътувахме през гъсталака, после над равния хоризонт на джунглата възлезе слънцето; множество чапли на бели ята се вдигаха във въздуха пред нашия бавен влак; навред безкраен гъсталак, необозрим, сегиз-тогиз няколко индиански колиби, притулени под дървета с надземни коренища; нарядко някоя самотна палма, но най-вече широколистни дървета, акации и непознати за мене растения, главно хрусталаци и някакъв допотопен вид папрат; гъмжеше от птици със сернистожълт цвят; а слънцето отново прежуряше като през матово стъкло, навред изпарения, жегата бе просто видима.

През нощта ме измъчваха сънища... (Не за Хана!)

Когато за пореден път спряхме, както ни се стори посред пътя, оказа се, че това е Паленке, забравена от бога гаричка, където никой не се качи и никой освен нас не слезе; неголям навес край железопътната линия, един семафор и толкоз; липсваше дори двоен коловоз (ако не ме лъже паметта); попитахме три пъти, преди да се уверим, че е Паленке.

Начаса потънахме в пот...

Влакът си замина, а ние стояхме с багажа си сякаш на края на света, във всеки случай на края на цивилизацията, а от джипа, който трябваше да чака господина от Дюселдорф, за да го закара веднага на плантацията, нямаше естествено и помен.

— There we are!^[28]

Аз се разсмях.

Все пак имаше нещо като път и след половинчасово ходене, когато вече съвсем капнахме, из храсталаците наизлязоха деца, а покъсно и един мулетар, естествено индианец, който взе багажа ни; задържах само жълтата си чанта с документи.

Пет дни киснахме в Паленке.

Висяхме в хамаците — бутилката с бира ни бе винаги под ръка — и се потехме, като че потенето бе единствената цел в живота ни, напълно неспособни за каквото и да е решение; всъщност дори доволни, защото бирата бе превъзходна (Уисатеса), много по-добра от бирата в планинските области; висяхме в хамаците и пиехме, за да продължим да се потим, а пък аз вече не знаех какво всъщност искаме.

Искахме да намерим джип!

Ако не си го повтаряхме постоянно, щяхме да го забравим, а и без това почти не разменяхме дума през целия ден. Странно състояние!

Джип, хубаво, но откъде?

От разговорите само ожаднявахме повече.

Съдържателят на нашия мъничък хотел (Лакроа) притежаваше един лендровър, очевидно единственото превозно средство в Паленке, от което сам той имаше нужда, за да прекарва от гарата бира и туристи — хора, интересувачи се от индиански паметници, любители на пирамиди; по това време имаше само един-единствен от тях, някакъв млад американец, който много приказваше, но за щастие по цял ден го нямаше, ходеше да разглежда старините, които, по негово мнение, трябвало непременно да видим.

И през ум не ми минаваше!

Всяка крачка те караше да се обливаш в пот, която веднага трябваше да се подменя с бира; човек се чувствуваше сносно само ако виси в хамака бос, без да помръдва, и пуши, изпаднал в пълна апатия — единственото възможно състояние; дори мълвата, че плантацията отвъд границата била изоставена вече от няколко месеца, не ни

развълнува; ние само се спогледахме, Херберт и аз, и продължихме да се наливаме с бира.

Единствената ни надежда оставаше лендроувърът.

Колата стоеше по цял ден пред хотелчето...

Но съдържателят, както вече казах, имаше нужда от нея!

Едва след залез-слънце (всъщност слънцето тук не залязва, а постепенно угасва в маранята) ставаше малко по-прохладно и човек можеше поне да побръщолеви: за бъдещето на немската пура! Аз смятах цялото наше пътешествие, както и всичко друго, за чиста идиотщина. Бунт на туземците! Дори за миг не можех да го повярвам; тези индианци са прекалено меки, прекалено миролюбиви, едва ли не деца за подобно нещо. По цяла вечер клечаха мълчаливо под своите бели сламени шапки направо на земята, неподвижни като гъби, доволни и без светлина. Слънцето и луната им са достатъчно осветление; такъв един женствен народ — със застрашителен вид, но напълно безобиден.

Херберт ме попита какво мисля.

— Нищо!

— Но какво да правим? — попита той.

— Да вземем по един душ...

Къпех се от сутрин до вечер; ненавиждам потта, защото кара човек да се чувства като болен. (През живота си не съм боледувал от нищо, с изключение на дребна шарка.) Струва ми се, Херберт смяташе, че не е другарско от моя страна, дето нищо не мисля, не просто бе прекалено горещо, за да мисли човек нещо определено, по-скоро започваше да мисли едва ли не за всичко — както Херберт.

— Хайде — казах аз — да отидем на кино!

Херберт съвсем сериозно повярва, че в Паленке, където има само индиански колиби, може да съществува кино, и изпадна в ярост, когато аз избухнах в смях.

Дъжд така и не заваля нито веднъж.

Всяка нощ проблясваха далечни светкавици — нашето единствено вечерно развлечение; в Паленке има някакъв дизелов мотор, който произвежда електрически ток, но в 21:00 ч. го изключват, така че изведнъж увисваш сред мрака на джунглата и виждаш само далечните проблясъци, синкави като светлината на кварцова лампа, а също и червеникавите светулки; по-късно излизаше луна, обвита

сякаш в слуз; звезди не се виждаха, имаше прекалено много изпарения... Йоахим не пишеше писма просто защото е много горещо, можех да го разбера — и той като нас виси в своя хамак и се прозява; или пък е умрял — какво толкоз имаше за мислене, смятах аз, просто трябваше да чакаме, докато се сдобием с джип и прекосим границата, за да видим какво е станало.

Херберт ме изруга:

— Джип! Откъде да го взема?

Малко след това той захърка.

Иначе, изключе ли дизеловия мотор, настъпваше обикновено тишина; някакъв кон пасеше под лунната светлина, в развѣдника безшумно хрупаше сърна, по-нататък ровеше черно прасе, някакъв пуяк не можеше да понася светкавиците и крякаше, по-нататък — гъски, които, обезпокоени от пуяка, изведнѣж също се разкряхаха, внезапна суматоха, после отново тишина и далечни светкавици над плоската равнина; само пасящият кон се чуваше през цялата нощ...

Мислех за Йоахим...

Но какво всъщност?

Просто не ме ловеше сън.

Само нашият любител на развалини плещеше непрекъснато и ако човек се вслушаше в дърдоренията му, бе дори интересно — приказваше за толтеки, сапотеки и ацтеки^[29], които, макар и да строили храмове, не познавали колелото. Той идваше от Бостън и бе музикант. Понякога ми действуваше на нервите като всички хора на изкуството, смятащи се за по-висши или по-дълбоки натури само защото не знаят какво е електричество.

Накрая заспах и аз.

Всяка сутрин ме будеше някакъв странен шум — донякъде механичен, донякъде мелодичен, — неопределено стържене, не високо, ала натрапчиво, напомнящо цвъртенето на щурци, но с металичен оттенък, монотонно; трябва да бе някаква машина, но аз така и не можех да отгатна каква; а когато по-късно отивахме да закусим в селото, тя вече бе замлъкнала и не се виждаше никъде. Ние бяхме единствените посетители на единствената тук кръчма, където винаги поръчвахме едно и също: Huevos la mexicana^[30], безумно лютивив, но вероятно безвредни, а към тях tortilla^[31] и бира. Гостилничарката-индианка, матрона с черни плитчици, ни смяташе за

изследователи. Нейните коси напомняха оперение на птица — черни, със синкавозелен оттенък; зъбите ѝ имаха цвета на слонова кост и проблясваха в усмивката ѝ; очите ѝ — също така черни, кадифени...

— Попитай я — каза Херберт — дали познава брат ми и кога го е виждала за последен път.

Не узнахме много нещо.

— Спомня си, че е видяла някаква кола — казах аз. — Това е всичко...

Също и папагалът не знаеше нищо.

— Gracias, hi-hi!^[32]

Говорехме с него на испански.

— Hi-hi, gracias, hi-hi!

На третия или четвъртия ден, както обикновено закусахме обкръжени от тълпа индианчета, истински потомци на майте, които впрочем не просека, а просто стояха пред масата ни и от време на време избухваха в смях; тогава Херберт бе обзет от натрапливата идея, че все някъде в това загубено село, стига да се претърси основно, щеше да се намери джип — забутан зад някоя колиба, под някоя бананова палма или сред гъсталака на тиквените и кукурузените насаждения. Оставих го да върши каквото ще. Както всичко друго, и това бе пълна безсмислица, но ми бе все едно — аз останах да си вися в хамака, а Херберт изчезна за цял ден.

Мързеше ме дори да правя снимки.

Освен бира Yucateca, която бе превъзходна, но за съжаление свърши, в Паленке можеше да се намери само долнокачествен ром и кока-кола, която аз не мога да понасям...

Пиех ром и спях.

Във всеки случай часове наред не мислех за нищо...

Херберт се завърна едва по здрач, блед от изтощение и разказа, че открил някакъв поток и дори се изкъпал в него, а след това срещнал двама мъже, които вървели през царевичака, проправяйки си път с големи криви саби (както той твърдеше) — индианци в бели панталони и с бели сламени шапки, досущ като мъжете в селото, обаче с криви саби в ръце.

За джип, разбира се, нито дума!

Струва ми се, беше се поизплашил.

Реших да се обръсна, докато все още имаше ток. Херберт отново заразкава за своите военни преживелици в Кавказ, какви ли не ужасии за Иван, за които бях слушал вече много пъти; после като нямаше вече бира, отидохме на кино, поведени от нашия любител на старини, който познаваше Паленке като петте си пръста; тук действително имаше кино — един навес, покрит с гофрирана ламарина. Вместо кинопреглед ни показаха някаква късометражка от двадесетте години с Харолд Лойд, където той се катереше по фасадите на къщите според тогавашната мода. След това видяхме филм из живота на „висшето общество“ в Мексико — бушуващи страсти и прелюбодеяния с кадилаци и броунинги, всичко на фона на мрамор и вечерни тоалети. Ние се превивахме от смях, докато петте или шестте индианци клечаха неподвижно пред набръчканото платно, представляващо екран, с неизменните си огромни сламени шапки на главите, може би доволни, може би не — не можеш ги разбра, — непроницаеми като азиатци... Нашият нов приятел, музикант от Бостън, както вече казах, американец от френски произход, бе във възторг от Юкатан^[33] и никак не можеше да проумее как е възможно да не се интересуваме от развалини; попита ни какво в такъв случай правим тук.

Ние свихме рамене.

Спогледахме се с Херберт, като всеки от нас предоставяше на другия да каже, че чакаме някакъв джип.

Така и не зная за какви ни взе нашият познат.

Ромът има това преимущество пред бирата, че не те кара да се обливаш в пот, затова пък на следващата сутрин може да ти се пръсне главата от болки, тъкмо по времето, когато започва да се раздава онзи непонятен шум — нещо средно между свирене на пиано и стрелба с картучница, — а заедно с него и песни, винаги между 6:00 и 7:00 ч.; всеки път решавам да изясня тази работа, но през деня забравям.

Тук всичко забравяш.

Веднъж решихме да се изкъпем, но Херберт пък не можа да намери повторно своя приказан поток. Така се натъкнахме на нашия музикант по време на работа. Сред купищата камъни, които трябваше да представляват останки от древен храм, цареше адска жегга. Той имаше една-единствена грижа — да не падне капка пот върху неговата хартия! Поздрави едва-едва, явно му пречехме. Работата му се заключаваше в следното: той разстилаше оризова хартия върху

каменните релефи и с часове прекарваше въглен по контурите им — съвсем налудничаво занимание — само и само за да получи копие от оригинала! Той ни заяви твърдо и непоколебимо, че тези йероглифи и божествени изображения не можели да се фотографират — фотоплаквата щяла да ги умъртви. Оставихме го на мира.

В края на краищата не съм историк на изкуството...

Просто от нямане какво да правим се покачихме на пирамидата (стъпалата са извънредно стръмни, точно обратното съотношение между широчина и височина, така че човек бързо се задъхва); когато слязох, главата ми се въртеше от горещината; легнах в сянката на един от така наречените храмове, проснах ръце и крака дишах тежко.

Влажният въздух...

Потъналото в слуз слънце...

Реших твърдо, ако до утре не намерим джип, да се завърна обратно... Бе по-душно от всеки друг път, земята бе мочуреста и покрита с плесен, във въздуха със свистене прелитаха ята птици с дълги сини опашки; някой бе използвал храма като нужник — гъмжеше от мухи. Опитах се да заспя. Наоколо цвъркот и шум от криле като в зоологическа градина; ако не знаеш какво там свирука, кряска и пищи, ще помислиш цялата тази врява за модерна музика, а то могат да се обаждат и маймуни или птици, може да са някакви представители на семейство котки, кой знае; от страст ли крещят или от смъртен страх, кой знае...

Отново усещах стомаха си. (Пушех прекалено много!)

Някога, през единайсети или тринайсети век, тук се е издигал цял град, каза Херберт, град на маите...

Така да бъде!

На въпроса ми вярва ли все още в бъдещето на немската пура, Херберт не отговори — той вече похъркваше, след като току-що бе приказвал за религията на маите, за изкуство и тем подобни...

Оставих го да си хърка.

Змии не змии, събух обувките си, имах нужда от въздух, сърцето ми биеше до пръсване от горещината, удивлявах се на нашия музикант с неговата оризова хартия — как можеше да работи под палещото слънце и за това да изхаби годишния си отпуск, да изразходва спестяванията си, и то само за да занесе в къщи копия от йероглифи, които никой не е в състояние да разчете...

Странни са хората!

Ето, да вземем тези май — не познавали колелото, а строили пирамиди и храмове сред тропическите гори, където всичко се покрива с мъх и се руши от влагата — за какво?

Самия себе си не разбирах.

Преди една седмица трябваше да съм в Каракас, а днес (най-късно) — отново в Ню Йорк; вместо това киснех тук само за да мога да кажа „добър ден“ на един приятел от младини, оженил се за момичето, което обичах.

За какво?

Чакахме лендроувъра, който всяка сутрин докарваше тук нашия любител на развалини, а вечер го прибираще обратно заедно с рулата му оризова хартия... Реших да събудя Херберт и да му кажа, че си тръгвам с първия влак, заминаващ от Паленке.

Неспирното цвъртене на птиците!

И нито един самолет!

Ако извърнеш глава настрани, така че да виждаш постоянно това белезникаво, сякаш матово небе, можеш да помислиш, че се намиращ някъде край морето, пирамидата ти се струва остров или кораб, а наоколо — безбрежен океан; само че край тебе няма нищо друго, освен гъсталаци, необятни, сиво-зелени и равни — океан от гъсталаци!

А над всичко това посред бял ден висне лилавият диск на пълната луна.

Херберт продължаваше да хърка.

Човек се изумява, като си помисли как са успявали да домъкнат тук тези гигантски каменни блокове, щом като не са познавали колелото, следователно и полиспаста. А също и сводовите конструкции! Независимо от орнаментите, които така и не ми харесват, защото обичам предметността, намирам тези развалини за крайно примитивни — за разлика от нашия любител на старини, който е влюбен в майте тъкмо защото не са притежавали никаква техника, но са имали богове; особено го въодушевява обстоятелството, че всеки петдесет и две години при тях просто започва ново летоброене — разбиват всички налични съдове, загасват всички огнища, след това припалват същия този огън от свещения светилник в храма, разнасят го из цялата страна и започват наново цялото гърнчарство; един народ, който просто се отправя на път и изоставя градовете си (без да ги

разрушава), ръководен само от религиозни подбуди, за да изгради след петдесет или сто мили някъде из същата тази джунгла съвършено нов град-храм! Нашият приятел намира в такъв един начин на живот някакъв особено велик смисъл, макар и да признава неговата нерентабилност, смята го направо за гениален, изпълнен с дълбоко съдържание — (profond^[34]) — и всичко това напълно сериозно.

Понякога мислите ми се връщаха към Хана...

Когато разбудих Херберт, той тутакси скочи на крака:

— Какво има?

Убедил се, че няма нищо, той отново захърка — за да убие времето.

От шум на мотор — нито следа.

Опитах се да си представя какво би било, ако изведнаж вече не съществуваха мотори, както по времето на майте. Все за нещо трябваше да се мисли. Открих, че изумлението ми от доставянето на каменните блокове е направо детинско — та те просто са изграждали наклонени рампи и след това са изтегляли по тях своите каменни блокове с такъв идиотски разход на човешка сила! — тъкмо това е примитивното в цялата работа. От друга страна пък, тяхната астрономия! Според техния календар слънчевата година се изчислява, по думите на нашия любител на старини, на 365,2420 дни вместо на 365,2422, както се приема сега; въпреки своята математика обаче, която трябва да им се признае, те не са развили никаква техника и поради това са били обречени на гибел...

Най-после нашият лендровър!

Чудото се случи, когато нашият любител на руини узна, че трябва да преминем през границата в Гватемала. Той изпадна във възторг. Извади джобното си календарче и запресмята колко дни отпуска му остават. В Гватемала, каза той, гъмжало от поселища на майте, много от тях още почти неразкопани, и ако сме се съгласели да го вземем със себе си, щял да направи всичко, за да получи лендровъра, който на нас отказвали, но той бил приятел със собственика на хотела Лакроа. И действително получи колата.

(Сто песо на ден.)

Застяхаме багажа си. Бе неделя, знойна нощ с потънала в слуз луна. Странният шум, който ме бе будил всяка сутрин, се оказа музика — дрънкане на старинна маримба, нещо средно между чукане и

звънтене, ужасяваща музика, направо епилептична! Бе някакъв празник, свързан с пълнолунието. Изясни се, че всяка сутрин, преди да идат на полето, те репетирали, за да могат през тази нощ да акомпанират на танците; и ето, сега пет индианци блъскаха настървено с чукчета по своя инструмент — нещо като дървен ксилофон с дължината на маса. Аз проверявах мотора на колата, за да си спестим ненужна авария в джунглата и съвсем не ми бе до танци — лежах под лендроувъра. Индианките седяха в редици около площада, повечето от тях с кърмаче на смуглата гръд, а танцьорите се обливаха в пот и пиеха кокосово мляко. През нощта се стичаше все повече и повече народ, изглежда, пристигаха цели племена; девойките не бяха в носии както обикновено, а се бяха наоблекли за празника на луната с американска конфекция, нещо, което часове наред предизвикваше негодувание у Марсел, нашия бостънски музикант. Аз имах други грижи! Не притежавахме нито оръжие, нито компас, нищо! Фолклорът не ме интересува. Аз стягах нашия лендроувър; все някой трябваше да се заеме с това, а го върших с удоволствие, за да продължим по-нататък.

Хана бе трябвало да напусне Германия, а следваше история на изкуството при професор Вьолфлин. Този предмет ми бе чужд, но във всичко останало намирахме бързо общ език. За брак тогава и не помисляхме. Хана също не жадуваше за брак. И двамата бяхме прекалено млади, както вече казах, без да се смятат моите родители, които намираха Хана за много симпатична, но се опасяваха, че женитбата ми с една полуеврейка може да навреди на кариерата ми — загриженост, която не само ме ядосваше, но ме докарваше до ярост. Бях готов да се ожения за Хана, чувствувах се длъжен да го направя тъкмо поради политическата ситуация. Баща ѝ, професор в Мюнхен, бе арестуван; това бе времето, когато и най-ужасяващите слухове се потвърждаваха, и за мене и дума не можеше да става да зарежа Хана тъкмо в такъв момент. Не бях страхливец, а при това ние действително се обичахме. Много добре си спомням онези дни, фашисткия партиен конгрес в Нюрнберг; седяхме пред радиоапарата, когато прокламираха закона за чистотата на немската раса. Всъщност Хана бе тази, която не пожела тогава да се оженим, аз бях готов. Когато ми съобщи, че ѝ е наредено да напусне Швейцария в срок от четиринайсет дни, аз бях в

Тун на офицерски сбор; незабавно заминах за Цюрих, за да отидем заедно с Хана в полицията, и макар че моята униформа не можеше да промени нищо, все пак ни се удаде да се доберем до началника на отдела за чужденци. И до днес си спомням как той погледна известието, което Хана представи, и нареди да му донесат нейното досие; Хана бе седнала, аз стоях прав. След това доброжелателният му въпрос, дали госпожицата е моя годеница и нашата обърканост. Длъжни сме били да разберем, че Швейцария е малка страна и не можела да приеме безчислените бежанци; право на политическо убежище, разбира се, но госпожицата е разполагала с достатъчно време, за да уреди своето заминаване от страната. Най-последно донесоха досието и неочаквано се изясни, че известието се отнасяло съвсем не до Хана, а до друга емигрантка със същото име, която вече се била преселила отвъд океана. Всеобщо облекчение! В приемната, когато вече вдигах от масата ръкавиците си и офицерската си фуражка, повикаха Хана обратно на гишетото, а тя побледня като платно. Трябвало да заплати десет ра̀пена^[35] — пощенска такса за известието, което по погрешка бяха изпратили на нейн адрес. Възмущението ѝ нямаше граници! А на мене всичко ми приличаше на някаква шега. За съжаление, още същата вечер трябваше да се завърна обратно в Тун при моите новобранци; точно тогава взех решение да се ожения за Хана, в случай че ѝ се отнеме разрешение за пребиваване в Швейцария. Скоро след това (доколкото не ми изневерява паметта) престарелият ѝ баща почина в затвора. Аз бях готов да се оженим, както вече казах, но до женитба не се стигна. Защо, сам не зная. Хана бе винаги крайно чувствителна, невъздържана и с неуравновесен темперамент, реакциите ѝ трудно можеха да се предвидят — маниакалнодепресивна натура, както казваше Йоахим. При това Йоахим я бе виждал само един или два пъти — Хана не желаше да има нищо общо с немци. Заклех ѝ се, че Йоахим, моят приятел, не е нацист, но всичко бе напразно. Разбирах недоверието ѝ, но от това не ми ставаше по-леко, да оставим обстоятелството, че нашите интереси не винаги съпадаха. Аз я наричах фантазьорка, муза, а тя мене, за отмъщение — *homo faber*^[36]. Случваше се и да се спречкаме съвсем сериозно — например, когато се връщахме от театър, където тя всеки път ме мъкнеше насила. От една страна, Хана проявяваше склонност към комунизъм, а от друга — към мистика, да не кажа към истерия. А аз пък съм човек, който

стои с двата си крака на земята! При все това ние с Хана бяхме много щастливи, струва ми се, и аз наистина не зная защо тогава не се оженихме; просто не стигнахме до женитба и това е. За разлика от баща ми аз никога не съм бил антисемит, струва ми се; просто бях прекалено млад, както повечето мъже под тридесет години, прекалено незрял, за да бъда сам баща. Все още работех над дисертацията си, както вече казах, и живеях при родителите си, нещо, което Хана никак не можеше да проумее. Срецахме се винаги в нейната мансарда. Точно тогава дойде и предложението от фирмата „Ешер-Вис“, за един млад инженер това бе небивал шанс, и единственото, което ме възпираше, съвсем не беше багдадският климат, а загрижеността ми за Хана, оставаща в Цюрих. Тя чакаше дете. Откри ми това тъкмо в деня, когато се завърнах от първия си разговор с представителя на „Ешер-Вис“, твърдо решен от моя страна да заема мястото в Багдад колкото се може по-скоро. Нейното твърдение, че съм се изплашил до смърт от съобщението ѝ, съм готов да оспорвам и до днес; аз просто попитах: „Сигурна ли си?“ Във всеки случай напълно делови и разумен въпрос. Чувствувах се шокиран единствено от категоричността на думите ѝ. Попитах я: „Ходи ли на лекар?“ Също напълно делови и позволен въпрос. На лекар не била ходила. Знаела и така! Казах: „Да изчакаме още две седмици.“ Тя се разсмя, била абсолютно сигурна, и така аз разбрах, че Хана отдавна вече е знаела, но е мълчала — единствено това бе, което ме караше да се чувствавам донякъде шокиран. Взех ръката ѝ в моята, но в момента не намирах какво да ѝ кажа, това е вярно; пиех кафе и пуших. Нейното разочарование! Вярно е, че не затанцувах от радост, че ще ставам баща, за това политическата ситуация бе прекалено сериозна. Попитах: „Не знаеш ли някой лекар, към когото да се обърнеш?“ Имах пред вид естествено само това, че е необходимо все пак да бъде прегледана. Хана кимна с глава. „Проста работа — каза тя, — лесно ще се уреди!“ Попитах: „Какво имаш пред вид?“ По-късно Хана твърдеше, бил съм почувствувал облекчение, когато съм разбрал, че ще махне детето, едва ли не съм изпаднал във възторг, затова съм обгърнал раменете ѝ с ръка, когато се била разплакала. Самата тя бе тази, която пожела да не говорим повече по това. И тогава аз ѝ разказах за фирмата „Ешер-Вис“, за предлаганото място в Багдад и въобще за перспективите, които се откриват пред един инженер. Всичко това в никакъв случай не бе насочено срещу

детето й. Дори казах колко ще получавам в Багдад. И добавих дословно: „Ако все пак желаеш да родиш твоето дете, в такъв случай ще трябва естествено да се оженим.“ По-късно тя ме упрекуваше, че съм казал „трябва“! А пък аз съвсем открито я попитах: „Искаш ли да се оженим, да или не?“ Тя само поклати глава, а пък аз не знаех какво да мисля. Обсъдих обстойно положението с Йоахим, докато играехме с него обичайната си партия шах; той ми разясни как стоят нещата от медицинска гледна точка — никакви особени проблеми, — а след това и от юридическа — също никакви проблеми, стига човек да знае как да си набави необходимите документи; след това той натъпка лулата си и се вдълбочи над разположението на фигурите; по принцип Йоахим нито даваше, нито приемаше съвети. Той обеща да ни окаже помощ (Йоахим завършваше медицина, готвеше държавния си изпит), в случай че се наложи. Бях много благодарен, макар и донякъде смутен, радваше ме, че той не прави големи истории от тази работа. Той просто каза: „Твой ход е!“ Уведомих Хана, че уреждането на случая не представлява проблем. И Хана бе тази, която изведнаж реши, че трябва да скъсаме; започна да стяга багажа си, обзета внезапно от безумната идея да се завърне в Мюнхен. Трябваше да се изпреча на пътя й, за да я вразумя. Тя повтаряше една-единствена дума: „Край!“ Бях казал „твоео дете“, вместо да кажа „нашето дете“. Ето това Хана не можеше да ми прости.

Разстоянието между Паленке и плантацията, измерено по права линия, възлиза на не повече от седемдесет мили, а по пътя, в случай че съществуваше път, най-много на сто мили — истинска дреболия, но път естествено нямаше; единственият път, който водеше в нужното ни направление, свършваше при развалините, просто се изгубваше сред мъхове и папрат...

Все таки се придвижвахме напред.

Тридесет и седем мили през първия ден...

Редувахме се на кормилото.

Двадесет мили през втория ден...

Ориентирахме се просто по слънцето, но се движехме, естествено, зигзагообразно, промъквахме се през гъсталака, който се оказа впрочем не чак толкова непроходим, както изглеждаше отдалеч

— често се натъквахме на поляни, срещахме дори стада, но без пастири; за щастие, не попадахме на по-големи блата.

Далечни светкавици...

Но до дъжд не се стигна нито веднаж.

Онова, което ме нервираше, бе дрънченето на бидоните в колата; спирах на няколко пъти, за да ги закрепвам неподвижно, но след половинчасово друсане по коренища и гнилак, те се раздрънкваха отново...

Марсел си свирукаше...

Въпреки че седеше отзад, където друсането бе най-силно, той си подсвиркуваше като хлапак и се радваше като ученик на екскурзия; с часове си тананикаше френски детски песнички:

Il était un petit navire...^[37]

Херберт млъкна много по-рано.

Почти не говорехме за Йоахим...

Херберт не можеше да понася лешоядите, при това те не ни правят нищо, поне докато сме живи, наистина нищо; само смърдят отвратително, но друго и не може да се очаква от тези твари, които се хранят изключително с мърша; на вид са отблъскващи и винаги ги срещаш на цели ята, изобщо не можеш да ги разгониш, когато са налетели на мърша, не помага никакъв клаксон, те само размахват криле и подскачат около разкъсания труп, без да се отдалечават от него... Веднъж, когато на кормилото бе Херберт, той внезапно изпадна в истински бяс, даде пълна газ и колата се вряза направо в средата на черната паплач — вдигна се цял облак от черна перушина!

И цялата тази гадост се полепи по колелата на колата.

Сладникавата воня ни съпровождаше часове наред, докато накрая преодоляхме отвращението и се заловихме с пръсти да изчоплим гнусното кърваво месо от браздите на гумите... бразда подир бразда... За щастие, имахме ром!... Ако не беше ромът, мисля, отдавна щяхме да обърнем назад... най-късно на третия ден... не от страх, а от благоразумие.

Нямахме никаква представа къде се намираме.

Някъде на осемнайсет градуса северна ширина...

Марсел все пееше „Il était un petit navire“ или дърдореше едва ли не до разсъмване — за Кортес и Монтесума (това още вървеше, все пак е исторически факт) и за залеза на бялата раса (просто бе прекалено

горещо и прекалено влажно, за да му се възразява), за гибелната и мнима победа на западноевропейската технокрация (Кортес, представител на технокрацията, понеже познавал барута!), разсъждаваше върху индианската душа и знам ли върху какво още, изнасяше цели лекции за неминуемото възраждане на старите богове (след хвърлянето на водородната бомба!) и за умъртвяването на смъртта (буквално!), с помощта на пеницилина; за оттеглянето на душата от всички цивилизовани райони на земята; за душата в maquis^[38] и пр. Херберт се сепна в съня си при думата „maquis“, която много добре познаваше, размърда се и попита: „Какво говори този?“ Казах: „Глупости като всички артисти!“ И го оставихме да развива теорията си за Америка, която уж нямала бъдеще, The American Way of Life^[39] — опит да се разкраси живота с козметични средства, но животът не търпял никаква козметика...

Опитах се да заспя.

Търпението ми се изчерпваше единствено когато Марсел започнеше да прави изказвания по повод на моята дейност, съответно за ЮНЕСКО — инженерът бил последен представител на белите мисионери, индустриализацията — последно евангелие на една отмираща раса, а жизненият стандарт — заместител на житейския смисъл...

Попитах го дали е комунист.

Марсел отрече.

На третия ден от пътуването ни, когато отново се провирахме през храсталаците без каквато и да е ориентация, просто с курс към Гватемала, разбрах, че всичко ми е дошло до гуша.

Смятах, че трябва да се върнем обратно.

— Понеже е идиотщина — казах аз — да продължаваме просто наслука, докато ни се свърши горивото.

Херберт извади своята географска карта...

Особено много ме нервираха саламандрите — във всяка баричка, във всяка едnodневна локвичка — гъмжило от саламандри; изобщо навсякъде тази вакханалия на размножението, просто вонеше на съвокупления и цъфтяща разплутост.

Където и да плюне човек, пониква нещо!

Познавах вече тази карта, мащаб 1:500000, на която дори с лупа не можеш различи нищо — бяла хартия, синя рекичка, права като

конец държавна граница и една градусова линия на географската ширина — това бе всичко... Смятах, че трябва да се върнем обратно. Не изпитвах страх (от какво ли?), но просто не виждах никакъв смисъл. Само заради Херберт продължихме да се мъкнем напред, за нещастие, защото скоро действително стигнахме до някаква река, точно речно корито, което не можеше да бъде нищо друго, освен Рио Усумасинта — граница между Мексико и Гватемала — отчасти пресъхнало, отчасти запълнено със застояла вода, която сякаш не помръдваше. Да се премине на другия бряг не бе лека работа, дори да намерехме брод, но Херберт не ни даде и минутка почивка, при все че много исках да се изкъпя; той подкара колата покрай брега и не спря, докато не намерихме мястото, където можеше да се премине и където (както по-късно се изясни) бе преминал и Йоахим.

Аз навлязох в реката.

Марсел също реши да се изкъпе и двамата легнахме по гръб във водата, здраво стиснали устни, за да не нагълтаме от жабунясалата вода — мътна, топла и воняща; от най-слабото движение на повърхността се издигаха мехури; въпреки всичко — вода!, досаждаха ни само безчислените водни кончета и Херберт, който даваше зор да продължим, както и мисълта, че може да има змии.

Херберт остана на брега.

Нашият лендровър бе затънал до осите в мазната мергелна глина (или каквото там беше), а Херберт зареждаше резервоара с газолин...

Гъмжеше от пеперуди.

Неочаквано забелязах във водата ръждясал бидон, от което можеше да се заключи, че също и Йоахим (а кой друг?) е зареждал на това място колата си. Не казах нищо и продължих да се къпя, докато Херберт се опитваше да изкара нашия лендровър от лепкавата кал.

Смятах, че трябва да се върнем обратно.

Останах във водата, въпреки че внезапно ме обзе погнуса — рояците отвратителни насекоми, пукането на мехурите около тебе, мъждивото отражение на слънцето в гнилата вода, а щом се изпънеш по гръб и погледнеш нагоре към небето, то сякаш се превръща в паница, пълна с всевъзможни зеленчуци — над теб се извисяват пъстри ветрила от дълги цял метър листа, между тях цял акациев филигран, разни лишеи и надземни коренища — всичко, застинало в

пълна неподвижност, от време на време само някоя червенокрила птица се стрелва над реката, иначе мъртва тишина (стига Херберт тъкмо в този миг да не дава пълна газ), а небето — белезникаво, слънцето — сякаш омотано в памук, лепкаво и знойно, заобиколено от кръгове с всички цветове на дъгата.

Смятах, че трябва да се върнем обратно.

— Понеже е напълно безсмислено — казах аз, — никога няма да намерим тази проклета плантация...

Предложих да гласуваме.

Марсел също смяташе, че трябва да се върнем обратно, тъй като отпуската му вече изтичаше; и когато Херберт все пак успя да измъкне колата на другия бряг, оставаше само да го убедим, че е безсмислено да продължавам без какъвто и да е ориентир. Отначало той ме изруга, понеже не можеше да опровергае доводите ми, след това се умълча и заслуша, без да ме прекъсва; всъщност, вече почти го бях убедил, когато Марсел се намеси; ни в клин, ни в ръкав.

— Voila — извика той — les traces d'une Nash!^[40]

Помислихме, че се шегува.

— Mais regardez — възкликна той, — sans blague!^[41]

Втвърдените следи бяха отчасти залети с вода, така че можеха да бъдат и на някоя индианска талига; на други места обаче в почвата ясно се очертаваха ръбестите отпечатъци на автомобилни гуми.

С това вече имахме необходимия ориентир.

Иначе аз не бих продължил, както вече казах, и тогава всичко (не мога да се освободя от тази мисъл!) би се развило съвсем другояче...

Но сега вече нямаше връщане назад.

(За съжаление!)

Сутринта на четвъртия ден видяхме на полето двама индианци с големи криви саби в ръце, също като онези двама, на които Херберт се бе натъкнал още в Паленке и които бе сметнал за убийци; а кривите саби се оказаха най-обикновени мачете^[42].

Скоро след това се появиха и първите тютюневи плантации...

Надеждата да пристигнем още преди падането на нощта ни правеше по-нервни от всеки друг път, при това жегата бе направо непоносима; наоколо се простираха тютюневи плантации, прорязани от изтеглени като по конец канавки — дело на човешка ръка; не се виждаше обаче никакъв човек.

Отново изгубихме следата...

Отново търсене на отпечатащи от автомобилни гуми!

Слънцето скоро слезе на хоризонта. Покачихме се върху покрива на нашия лендроувър и пъхнали пръсти в уста, засвирихме колкото ни сили държаха. Изглежда, бяхме вече съвсем близо до целта. Свирихме и надавахме сигнали с клаксона, докато слънцето бавно потъваше сред зеления тютюн, сякаш подпухнало, приличащо в омарата на мехур, напълнен с кръв, противно като отрязан бъбрек или нещо от тоя род.

Също такава бе и луната.

Оставаше само и да се изпогубим в тъмнината, докато търсехме пипнешком пропадналата сякаш вдън земя следа. Затова всеки от нас трябваше да обходи определен участък и който откриеше нещо, което да му заприлича на отпечатащи от гуми, трябваше да свирне.

Подсвиркваха само птиците.

Така ние се лутахме на лунна светлина, докато Херберт не се натъкна на орляк лешояди, ръфаци трупа на едно магаре — той изкрещя неистово и псувайки, захвърля камъни по черните птици, обзет от неукротим бяс. Гледката бе наистина отвратителна. Очите на магарето бяха изкълвани и представляваха две кървави дупки, също и езикът; докато Херберт все още ги замеряше с камъни, лешоядите невъзмутимо продължаваха да изтеглят червата от ануса на животното.

Така започна четвъртата ни нощ...

За пиене няхахме вече нищо.

Усещах се изморен до смърт; земята, нагорещена през деня, излъчваше топлина като печка; всичко наоколо бе залято от синкава лунна светлина; аз се обливах в пот — клекнал, обгърнал глава с ръце. Въздухът искреше от светулки.

Херберт шареше насам-натам.

Единствено Марсел спеше.

По едно време престанах да чувам стъпките на Херберт и повдигнах глава — той бе застанал недалеч от мъртвото магаре, вече не хвърляше камъни по безшумно подскачащите около мършата птици, а просто стоеше и гледаше.

Лешоядите ръфаха трупа през цялата нощ...

Когато луната най-после се скри зад тютюневия хоризонт, така че влажната омара над полята вече не изглеждаше като мляко, аз все пак заспах; но не за дълго.

Отново слънце!

Магарето лежеше с разкъсан търбух, а лешоядите, натъпкани до гуша, клечаха по дърветата наоколо, неподвижни като чучела. Потеглихме напред, отново напосоки; Херберт, като представител на фирмата „Хенке-Бош“, на която принадлежаха тези плантации, а също и като племенник на собственика, пое в свои ръце отговорността, както и кормилото и без да пророни дума, подкара колата направо през тютюневите насаждения, което бе пълна идиотщина — зад нас оставаше широка ивица от премазани стъбла — но просто нямахме друг избор, тъй като на нашите многократни сигнали и свирения с уста никой не отговаряше...

Слънцето се издигаше все по-високо.

Накрая се натъкнахме на група индианци — служители във фирмата „Хенке-Бош“, Дюселдорф, — които ни казаха, че техният сеньор бил мъртъв. Трябваше да превода, понеже Херберт не разбираше испански. Как така мъртъв? Те свиха рамене. Техният сеньор бил мъртъв, повтаряха те, а един от тях изяви готовност да ни покаже пътя и затича редом с колата в индиански тръс.

Останалите продължиха работата си.

За бунт следователно и дума не можеше да става!

Постройката, до която приближихме, се оказа американска барака, покрита с гофрирана ламарина. Единствената врата бе залостена отвътре. Там свиреше радио. Завикахме и затропахме на Йоахим да отвори.

— Nuestro Señor ha muerto^[43] ...

Донесох от колата гаечния ключ и Херберт изкърти вратата. Не можах да позная Йоахим. За щастие, бе го направил при затворени прозорци; лешояди бяха накацали по околните дървета, по покрива на бараката, но прозорците бяха здраво затворени и те не можеха да проникнат вътре. Мъртвецът се виждаше добре през прозореца и въпреки това индианците всяка сутрин са отивали на работа, без дори на ум да им дойде да разбият вратата и да свалят обесения от примката — телта, с която го бе направил, се бе впила дълбоко в шията му. Учуди ме откъде неговият радиоприемник, който веднага изключихме, черпи електрически ток, но сега не това бе най-важното...

Фотографирахме трупа и го погребяхме.

Индианците (както и отбелязах по-късно пред господата от управителния съвет на фирмата) безпрекословно изпълняваха всяко нареждане на Херберт, при все че тогава той още не знаеше испански; те веднага видяха в него новия си господар... Пожертвувах още ден и половина, за да убедя Херберт, че за бунт тук и дума не може да става и че брат му просто не е издържал на този климат, нещо, което напълно разбирах; не знам каква муха бе влязла в главата на Херберт, но той не искаше и да чуе за заминаване оттук, твърдо решен от своя страна „да издържи“ на климата. Ние с Марсел трябваше да се връщаме. Изпитвахме съжаление към Херберт, но за никакво оставане не можехме и да помислим, независимо от това, че не виждахме и никакъв смисъл; Марсел трябваше вече да се завърне в Бостън при работата си, аз също трябваше да продължа, по-точно да се върна обратно по маршрута Паленке — Кампече — Мексико сити, за да взема оттам самолет; да не говорим, че бяхме поели задължението в срок от една седмица да върнем лендровъра на любезния му собственик Лакроа. Чакаха ме моите турбини. Не зная, как си го представяше Херберт, но той дори не разбираше испански, както вече казах, и аз смятах, че не е другарско от наша страна, че е направо безотговорно да го оставим сам сред индианците. Заклевахме го да тръгне с нас, но напразно! На разположение Херберт имаше един неш-55, който аз прегледах; колата се намираше в една индианска колиба и бе защитена срещу дъжд само с покрив от палмови листа; по всичко личеше, че отдавна не е използвана — издраскана, цялата в кал, но в движение. Лично проверих мотора, тогава той все още бе в пълен ред, макар и наблъскан с тиня, изпробвах го — работеше изправно; имаше и достатъчен запас от газолин. В противен случай, разбира се, не бихме оставили никога Херберт сам. Ние просто не разполагахме повече с време, нито Марсел, нито аз; Марсел трябваше да се завърне при своите симфоници, в края на краищата всеки от нас си имаше своята професия, независимо дали Херберт го проумяваше или не — той само сви рамене, без да възрази нищо и едва-едва ни махна с ръка; когато вече седяхме в лендровъра, Марсел и аз, и го подканихме за сетен път, Херберт поклати глава. На всичко отгоре небето се задръсти от облаци и изглежда щеше да рукне всеки миг проливен дъжд; трябваше да побързаме, преди пороят да заличи собствените ни следи.

И днес още за мене си остава загадка как така Хана и Йоахим са се оженили и защо не са ми съобщили, че детето е дошло на бял свят, след като аз съм бащата.

Мога да разкажа само онова, което знам.

Бе дошло времето, когато еврейските паспорти се обявяваха за невалидни. Дадох си дума за нищо на света да не изоставям Хана на произвола на съдбата и не я наруших. Йоахим се съгласи да ни стане свидетел при сключването на брака. Моите родители — добропорядъчни буржоа, терзани от всевъзможни страхове — бяха доволни, че не възнамеряваме да правим шумна сватба с файтони и дандании; само Хана все още се съмняваше дали е добре да се оженим, добре — за мене. Аз подадох нашите документи в съответната служба, а във вестниците вече бе публикувано съобщение за женитбата ни. Дори в случай че после се разведем, казвах си, Хана запазваше швейцарско поданство, а с това и паспорта си. Нещата не търпяха отлагане, понеже трябваше да поема новата си работа в Багдад. Добре си спомням онова съботно утро, когато след някаква смешна закуска у родителите ми, които едва тогава почувствуваха липсата на тържествен църковен звън, отидохме най-сетне в кметството, за да извършим венчалния обред. Сградата гъмжеше от младоженци, както винаги в съботен ден, затова се наложи дълго да чакаме. Облечени в делнични дрехи, ние седяхме в приемната, заобиколени от бели невести и женихи, които ми приличаха на келнери. По едно време Хана излезе от приемната, но на мен не ми мина нищо лошо през ум, продължихме да разговаряме и да пушим. Когато най-сетне чиновникът от отдела по гражданското състояние извика имената ни, Хана я нямаше. Излязохме да я потърсим и я намерихме на реката; с нищо не бяхме в състояние да я накараме да се върне в кметството, за да регистрираме брака си. „Не мога!“, хълцаше тя. Напразно се опитвах да я убедя под звуците на часовниковите камбани — всички градски часовници биеха единадесет — молех я да погледне съвсем делово на въпроса, но напразно, тя само клатеше глава и плачеше. Бил съм се женел само за да докажа, че не съм антисемит, твърдеше тя през сълзи; при това положение просто нищо не можеше да се направи. Цялата седмица — последната, която прекарвах в Цюрих — премина направо

отвратително. Хана бе тази, която не пожела да се оженим, а пък аз от своя страна нямах никакъв избор — вече се бях обвързал с договор и трябваше да замина за Багдад. Хана ме изпрати на гарата и там се сбогувахме; тя обеща веднага след заминаването ми да отиде при Йоахим, който ни бе предложил лекарската си помощ; в този смисъл се и сбогувахме — решено бе детето ни да не види бял свят.

Повече никога нищо не чух за Хана.

Това бе през 1936 година.

Тогава бях попитал Хана какво ѝ е все пак впечатлението от Йоахим и тя бе отговорила, че го намира доста симпатичен. Но никога не би ми минало и през ум, че Хана и Йоахим могат да се оженият.

Престоят ми във Венецуела (оттогава изминаха точно два месеца) продължи само два дни, понеже турбините все още не бяха транспортирани от пристанището, цялото оборудване лежеше опаковано в сандъци и за никакъв монтаж не можеше да става и дума...

20.IV — излитане от Каракас.

21.IV — пристигане в Ню Йорк, аеропорт Айдълуайд.

Айви ме пресрещна при бариерата за пътниците; бе се осведомила кога пристигам и бе невъзможно да я избягна. Попитах я дали е получила писмото ми. Вместо отговор тя ме целуна; вече знаеше, че след една седмица трябва да отлетя за Париж по служба; от нея лъхаше на уиски.

Не отронвах нито дума.

Айви седна зад кормилото на нашия студейкър и подкара към моето нийоркско жилище. За писмото ми от пустинята — нито звук! Айви се бе погрижила за цветя, при все че цветята нямат никакво значение за мене, а също за омар и за бутилка сотèрн^[44] — за да сме отпразнували избавлението ми от пустинята! И отново целувки, докато преглеждах кореспонденцията си...

Ненавиждам разделите...

В сметките ми не влизаше да се срещам повече с Айви, а още по-малко в това жилище, което тя нарича „нашето“.

И така да е; бях влязъл да се къпя и не излизах от банята...

Разправията започна с това, че Айви се вмъкна в банята с хавлиена кърпа в ръка, а пък аз я изхвърлих — за съжаление, употребих сила, а тя обича, когато прибягвам към насилие, защото това ѝ дава после правото да ме яде...

За щастие, иззвъня телефонът!

Обаждаше се Дик; след като ме поздрави с принудителното кацане в пустинята, аз побързах да му предложа да изиграем партия шах; и тогава Айви се нахвърли върху мене — бил съм грубиян, егоист, чудовище и безчувствен пън...

В отговор на това аз естествено се разсмях.

Тя започна да ме налага с юмруци, хълцайки, но аз се пазех да употребя сила, понеже тя тъкмо това искаше.

Възможно е Айви да ме обича...

(С жените никога не съм бил напълно сигурен.)

Когато четвърт час по-късно трябваше да позвъня на Дик, за да му съобщя, че, за съжаление, не мога да дойда, той вече бе наредил шаха и ме чакаше; извиних му се — нещо ужасно неприятно, защото не бях в състояние да му обясня каква е работата, а само неясно смънках, че действително бих предпочел в този момент да играя с него шах...

Айви отново се разхълца.

Часът бе 18:00 и аз много добре знаех как мъчително ще протече тази дълга вечер, ако не излезем някъде; предложих да отидем в някой френски ресторант, после в китайски, после в шведски. Всичко бе напразно! Айви просто повтаряше невъзмутимо, че не била гладна. „Затова пък аз съм гладен!“ — възразих аз. Тогава Айви пусна в ход омара от хладилника, а след това — спортната си рокля, която не подходдала за елегантен ресторант. Впрочем, как съм намирал роклята ѝ? Аз вече държах омара в ръка, за да го изхвърля в сметопровода — не можех да се оставя на някакъв си омар да ми се бърка в сметките...

Айви побърза да обещае, че ще се държи разумно.

Поставих омара обратно в хладилника, а пък Айви се съгласи да отидем в китайски ресторант, само че, признавам това, лицето ѝ бе съвсем подпухнало от плач и се налагаше да си сложи грим.

Зачаках...

Моята квартира в Central Park West^[45] отдавна вече не ми бе по кесията — две стаи с тераса-градина, изключително местоположение,

без съмнение, но, както казах, прекалено скъпа за човек, който не е влюбен...

Айви попита кога ще летя за Париж.

Не ѝ отговорих.

Стоях на терасата и подреждах касетите със заснетите филми, за да ги дам за проявяване; надписвах ролките, както обикновено... Смъртта на Йоахим... не ми се разказваше за това, Айви не го познаваше, а Йоахим бе единственият ми истински приятел.

Сега пък какво съм се бил умълчал?

Ето Дик например е много мил, също играе шах, високообразован, струва ми се, във всеки случай къде по-образован от мене, много остроумен, направо му се възхищавах (само в шаха се чувствавах равен на него) или поне му завиждах; той е от тези хора, които, без да се замислят, ще се хвърлят да ти спасят живота, но от това няма да станат по-близки с тебе...

Айви все още решише косата си...

Заразказвах за моето принудително кацане.

Айви четкаше миглите си.

Дори обстоятелството, че пак излизаме заедно, след като сме се разделили писмено, ме караше да беснея. А Айви си даваше вид, че нищо и не знае за нашата раздяла!

Изведнъж търпението ми се изчерпа...

Айви лакираше ноктите си и си тананикаше...

Вдигнах телефонната слушалка и сякаш отстрани чух как поисках справка от параходното бюро за евентуално свободно място в някой параход за Европа, все едно по коя линия, но колкото се може по-скоро...

— Но как така с параход? — попита Айви.

Бе твърде невероятно по това време на годината да се намери свободно място за презокеанските рейсове и сам не зная как така изведнъж (може би само защото Айви си тананикаше и се държеше, сякаш нищо не се е случило) ми дойде на ум да не летя, а да пътувам с параход. Самият аз бях изненадан. За мой късмет се оказа, че само преди малко се освободило едно място във втора класа. Айви, щом чу, че си поръчвам билет, скочи, за да прекъсне разговора, но аз вече бях затворил телефона.

— It's okay!^[46] — казах аз.

Айви стоеше като гръмната, изгубила ума и дума, нещо, което ми достави немалко удоволствие; запалих цигара. От разговора ми по телефона Айви вече знаеше кога заминавам:

— Eleven o'clock tomorrow morning.^[47]

Повторих това още веднаж.

— You're ready?^[48] — попитах аз и подадох на Айви палтото, както винаги, когато излизахме с нея.

Айви ме гледаше втренчено, после изведнъж дръпна палтото от ръцете ми и го запрати в другия край на стаята, като тропаше с крака, извън себе си от гняв... Айви си бе уредила да прекара цяла седмица в Манхатан — сега тя ми призна това — и моето внезапно решение да не летя със самолет, както обикновено, а да отплувам още утре с параход, за да пристигна след една седмица в Париж, разрушаваше всичките ѝ планове.

Вдигнах палтото ѝ от пода.

Написал ѝ бях черно на бяло, че всичко е свършено; тя просто не желаше да го повярва. Сигурно си мислеше, че съм закрепостен за нея за вечни времена и че е достатъчно само да поживеем една седмица заедно, за да тръгне всичко постарому, да, точно на това бе разчитала — ето защо не успях да сдържа смеха си.

Много е възможно да постъпвах подло...

Но поведението на Айви не бе по-розово...

Нейното предположение, че изпитвам страх от полета със самолет, бе просто трогателно и, при все че никога през живота си не съм се боял да летя, дадох си вид, че наистина се страхувам. Искях да ѝ облекча положението, не желаех да се държа като подлец. Лъжех най-безбожно, за да ѝ обясня по разбираем за нея начин решението си — описах ѝ (вече за втори път) моето принудително кацане в пустинята Тамаулипас и колко малко бе нужно само, за да...

— Oh Honey — извика тя, — stop it!^[49]

И най-малката неизправност в устройството за подаване на гориво, която естествено не бива да се случва, една-единствена, нищо и никаква повреда е достатъчна, говорех аз, за да стане непоправимото. И какво печеля, ако от хиляда полета, които съм направил, деветстотин деветдесет и девет са преминали безупречно; какво ме интересува, че в същия ден, когато моят самолет се

сгромолясва в океана, деветстотин деветдесет и девет други кацат благополучно в летищата си?

Лицето на Айви стана замислено.

А защо веднъж да не прекося океана с параход?

Привеждах всевъзможни цифри и доводи, докато Айви не ми повярва напълно; тя дори седна и си призна, че никога не са ѝ минавали през ума подобни съображения и одобри изцяло решението ми да не летя.

Помоли да ѝ простя.

През живота си съм прелетял, струва ми се, не по-малко от сто хиляди мили без каквото и да е произшествие. За страх от полета и дума не можеше да става. Разигравах цялата тази комедия дотогава, докато Айви не ме замоли със сълзи на очи никога повече да не стъпвам в самолет.

Трябваше да ѝ се закълна...

Никога в живота си!

Айви ми бе смешна! Тя пожела да види линиите на ръката ми — до такава степен бе повярвала в измислените ми страхове и дори започна да се опасява за живота ми! Съжалявах я, защото тя, както ми се стори, напълно сериозно заговори за късата линия на живота ми (при това съм вече на петдесет!) и дори се разплака; докато тя разгадаваше съдбата ми по лявата длан, с дясната си аз галех косата ѝ, което явно бе грешка от моя страна.

Под пръстите си усещах топлата окръгленост на черепа ѝ.

Айви е на двадесет и шест години.

Обещах най-после да ида на лекар и почувствувах сълзи върху дланта си; усещах се като последен простак, но вече бе късно за отстъпление; Айви със своя лабилен темперамент започваше сама да вярва в онова, което ми говореше, и въпреки че аз самият ни най-малко не вярвам, разбира се, в каквито и да било предсказания, трябваше да я утешавам, сякаш вече бях претърпял катастрофа, бях разкъсан на парчета и овъглен до неузнаваемост; естествено смехът ми напираше от само себе си, но все пак аз я милвах, както се милва и утешава млада вдовица, и дори я целунах...

Накратко, стана точно това, което не исках.

Час по-късно ние седяхме един до друг, Айви в пенъора, който ѝ бях подарил за Коледа, и ядяхме омара, поливахме го със сотерн — в

този миг направо я ненавиждах!

Ненавиждах самия себе си...

Айви си тананикаше нещо, сякаш напук.

Бях ѝ писал, че между нас всичко е свършено и писмото ми лежеше (видях го!) в чантичката ѝ...

Сега тя си отмъщаваше.

Бях гладен, но омарът предизвикваше у мен отвращение, докато Айви го намираще божествен; повдигаше ми се и от нейните нежности — ръката ѝ върху коляното ми, ръката ѝ върху моята, ръката ѝ върху плещите ми, рамото ѝ на гърдите ми, целувките ѝ, докато наливах вино — бе направо непоносимо, казах ѝ без повече увъртания, че не мога да я понасям...

Айви не ми повярва.

Застанах до прозореца, изпълнен с омраза към всичко, което бях преживял в този Манхатан, и преди всичко в това жилище. Готов бях да го подпаля! Когато се отдръпнах от прозореца, Айви все още стоеше необлечена. Бе разрязала два грейпфрута и ме попита искам ли кафе.

Помолих я да се облече.

Когато мина покрай мене, за да сложи вода за кафето, тя игриво ме перна през носа с пръст като някоя хлапачка. Не искам ли да отидем на кино, подвижна тя откъм кухненската ниша, сякаш бе готова да излезе на улицата и така — по чорапи и пенъоар.

Сега тя си играеше на котка и мишка.

Овладях нервите си и не отговорих нищо; събрах от пода обувките ѝ, бельото ѝ, всичките ѝ партакеша (и без това не мога да понасям гледката на подобни розови артикули) и ги хвърлих в другата стая, за да може Айви наново да се залови с нескончаемия си тоалет.

Да, исках да отидем на кино!

Кафето ми подействува укрепително...

Сега вече окончателно реших да се откажа от това жилище и съобщих намерението си на Айви.

Айви не възрази.

Изпитвах потребност да се обръсна, не защото имаше нужда, а просто така — за да не чакам Айви. Но самобръсначката ми не работеше; опитах на всички контакти — никакъв звук.

Айви смяташе, че и така изглеждам напълно прилично.

Ала не беше там работата!

Айви вече стоеше на вратата с палто и шапка.

Разбира се, че изглеждах прилично, а да не говорим, че в банята имах и друга самобръсначка — по-стара, но бръснеше добре; работата обаче, както вече казах, съвсем не беше там и аз седнах, за да разглобя повредения уред. Всеки електроприбор може някога да откаже; изпитвам раздразнение само докато откривам причината.

— Walter — каза тя, — I'm waiting.^[50]

Като че аз никога не съм я чакал!

— Tehnology!^[51] — каза тя, изразявайки с това не само пълното си невежество — нещо, с което съм свикнал в отношенията си с жените, — но и своето пренебрежение; това обаче не ми попречи да разглобя самобръсначката на съставните ѝ части — исках да разбера каква е повредата.

И отново най-обикновена случайност трябваше да реши бъдещата ми съдба — този път някакво найлоново влакънце, попаднало в електрическата самобръсначка; само заради него ние още не бяхме излезли, когато телефонът иззвъня (един час преди това телефонът също звъня, но тогава не бях в състояние да вдигна слушалката), във всеки случай това обаждане бе решаващо — от параходното бюро ми съобщаваха, че билетът ми за Европа може да бъде издаден, само ако незабавно, най-късно до двацет и два часа, се явя в касата с паспорта си. Искам да кажа само, че ако не бях разглобил самобръсначката, нямаше да си бъда вече в къщи, когато ми се обадеха по телефона, а това значи, че презокеанското ми пътуване нямаше да се състои, във всеки случай не с парахода, в който се намираше Сабет, и така ние никога нямаше да се срещнем, дъщеря ми и аз.

Час по-късно седях в един бар край брега на Хъдсън с билет в джоба; настроението ми се подобри, след като видях нашия параход — гигантски съд с осветени прозорци, мачти, подедни кранове и червени комини, които се открояваха сред ярките лъчи на прожекторите. Радвах се на живота като малко момче, както отдавна вече не се бях радвал. Първото ми пътуване с параход! Изпих една бира и си поръчах сандвич с бифтек, чувствувах се мъж сред мъже, сандвич с много

горчица, защото бях гладен — щом останах сам и огладнях! Килнах шапката си на тила, облизах пяната от устните си и загледах боксовия мач, който предаваха по телевизията; край мене се тълпяха докери, повечето от тях негри; запалих цигара и си зададох въпроса, какво всъщност очаква човек от живота, докато е млад...

Айви ме чакаше в къщи.

За съжаление, трябваше да си вървя, имах да приготвям багаж, но никак не ми се бързаше. Поръчах си още един сандвич.

Мисълта ми се връщаше към Йоахим...

Изпитвах чувството, сякаш започвам нов живот — може би само поради това, че никога досега не бях пътувал с параход; във всеки случай истински се радвах на предстоящото си презокеанско пътешествие.

Останах в бара чак до полунощ.

Надявах се, че Айви се е изморила да ме чака, че търпението ѝ се е изчерпало и накрая, смъртно обидена от просташкото ми (съзнавах го напълно) държане, си е отишла завинаги — не виждах просто друг начин да се отърва от нея. Платих и тръгнах пеш за в къщи, та да увелича с още половин час шансовете си да не видя повече Айви. Известно ми бе, че тя притежава дяволски инат; всъщност, иначе не знаех почти нищо за нея — знаех, че е католичка, че работи като манекен, че понася всякакви вицове, стига да не засягат римския папа, допусках, че е лесбийка, а може би просто бе лишена от темперамент. Изпитваше потребност да ме съблазнява само защото ме намираше егоист и чудовище; всъщност Айви не е глупава, може би само малко извратена, поне така си мисля, понякога ставаше странна, но по начало бе мила женица, стига да не я прихванеха сексуалните ѝ лудости...

Когато влязох в жилището си, заварих я да седи с палто и шапка, усмихната, без да произнесе нито дума за упрек, сякаш не я бях накарал да чака повече от два часа.

— Everything okay?^[52] — попита тя.

В бутилката имаше още малко вино.

— Everything okay! — отвърнах аз.

Пепелникът бе препълнен с угарки, а лицето ѝ бе подпухнало от плач. Налях виното в чашите, на двама ни по равно и я помолих да ме извини за всичко случило се. Просто да го забравим! Зная, че ставам непоносим, когато съм преуморен, а преуморен съм почти винаги.

Сотèрнът бе станал възтопъл...

Когато се чукнахме с пълните дополовина чаши, Айви ми пожела (при това стана права) щастливо пътуване и въобще щастлив живот. Без никакви целувки! Пихме прави като на дипломатически прием. В края на краищата, казах аз, не прекарахме съвсем лошо заедно. Айви бе на същото мнение, припомни излета ни до Файър Айланд, както и нашите вечери тук на терасата-градина...

— Да го забравим! — каза Айви.

Сега тя изглеждаше очарователна, при това истинско възплъщение на благоразумието; Айви притежаваше момчешка фигура, само гърдите ѝ бяха извънредно женствени, бедрата ѝ бяха тесни, както се полага за един манекен.

Така ние стояхме и се сбогувахме.

Аз я целунах...

Тя се отдръпна, без да отговори на целувката ми.

Докато я държах в прегръдките си, без да желая нищо друго, освен една прощална целувка, Айви извърщаше глава настрана, при което тялото ѝ плътно се опираше в моето; тогава започнах да я целувам напук, докато тя упорито продължаваше да пуши цигарата си; целувах я по ухото, но гъвкавата шия, по слепоочието, по тръпчивата коса...

Айви стоеше безчувствена като манекен.

Тя не само съсредоточено изпуши цигарата си до самия филтър, сякаш бе последната в живота ѝ, но и продължаваше да държи в другата си ръка празната чаша.

Сам не зная как стана всичко наново...

Мисля, Айви искаше аз да се ненавиждам и ме прелъстяваше единствено с тази цел; цялото ѝ удоволствие от еротичните ни стълкновения се заключаваше в това — да ме унизи; впрочем, това бе и единствената радост, която можех да ѝ доставя.

Понякога се страхувах от нея.

И така, разиграхме същия мизансцен, както преди няколко часа...

След това Айви пожела да спи.

Когато позвъних повторно на Дик — просто не ми идваше наум какво, друго да направя — бе вече късно след полунощ. Дик имаше гости и аз го помолих да наmine към мен заедно с компанията си. По

телефона се чуваше глъч от пияни гласове. Но колкото и да го молех, Дик бе непреклонен. Едва когато Айви увисна на телефона, Дик се примири пред неотложността на приятелската услуга да не ме изоставя сам с Айви.

Чувствувах се изморен до смърт.

Айви за трети път се залови с прическата си...

Най-последно, когато вече бях заспал в стола-люлка, те пристигнаха — седем или може би девет мъже, от които трима пияни до смърт — трябваше да ги измъкнем от асансьора като недъгави. Някакъв субект, чувайки, че в апартамента има жена, обяви стачка — заяви, че една жена е или прекалено много, или прекалено малко за една свята компания; и макар че едвам се държеше на краката си, тръгна надолу по стълбите, като ругаеше високо — цели шестнайсет етажа.

Дик ме представи:

— This is a friend of mine... [53]

Струва ми се, сам Дик не познаваше типовете, които бе домъкнал, във всеки случай пресметна, че са с един по-малко. Обясних му, че един си е отишъл, но Дик се чувствуваше отговорен никой да не се загуби; той започна да брои приятелите си на пръсти и след дълги препирни все пак се установи, че един липсва.

— He's lost — каза той, — anyhow... [54]

Естествено аз се опитвах да приема всичко откъм смешната му страна дори когато разбиха на парчета индианската ваза, която при това не беше моя.

Айви заяви, че ми липсва чувство за хумор.

Дори и след един час аз все още нямах понятие кои са тези хора. Един от тях уж бил прочут цирков артист. За доказателство той искаше да вдигне стойка върху парапета на терасата на нашия шестнайсети етаж, което не бе трудно да предотвратим; но в суматохата една бутилка уиски се претърколи през парапета навън — разбира се, той не бе никакъв артист, а само така говореха, за да си правят майтап с мене, защо — не зная. За щастие, бутилката не удари никого! Аз веднага се спуснах долу, очаквайки да намеря на улицата тълпа хора, „бърза помощ“, локви кръв, полицаи, които веднага да ме арестуват... Но нищо подобно! Когато се качих обратно в жилището си, посрещна ме взрив от смях — не била падала никаква бутилка...

Така и не разбрах кое е вярно и кое не.

Когато по едно време отидох в тоалетната, намерих вратата залостена отвътре. Донесох отвертка и изкъртих бравата. Някакъв тип седеше на кахления под и пушеше; поиска да му кажа името си...

И така — цялата нощ.

— Във вашата компания човек може да умре — казах аз — и никой няма да забележи, а от приятелството няма и помен, да, да — започнах да крещя, — човек може да умре в компанията ви! И за какво ли изобщо разговарям с вас — крещях аз — защото, бих искал да зная (чувах се сякаш отстрани как крещя), сме се събрали, след като човек може да умре, без никой да забележи...

Бях пиан.

Така карахме до сутринта. Не помня кога са си отишли и как така само Дик лежеше на пода и спеше.

В 9:30 ч. трябваше да бъда на парахода...

Болеше ме глава; започнах да стягам багажа и се радвах, че Айви ми помагаше, закъснявах и я помолих за последен път да ми свари кафе — а тя умееше да го прави. Айви бе трогателна и дори ме изпрати на парахода. Естествено започна да плаче. Дали имаше някого друго на този свят освен мене, ако не смятаме мъжа ѝ, не мога да кажа. За баща или майка не бе споменавала никога, спомням си само забавната ѝ реплика: „I’m just a deadend-kind“^[55] Бе родом от Бронкс^[56], действително не знаех нищо за Айви; отначало я мислех за балерина, после — за проститутка, но и едното, и другото не беше вярно; струва ми се, Айви наистина работеше като манекен.

Стояхме на палубата.

Айви със своята шапчица от пера...

Айви обеща да уреди всичко — и с жилището, и със студейбийкъра. Оставих ѝ ключовете. Когато параходът изсвири, а от високоговорителя за кой ли път подканиха изпрашачите да слязат на брега, аз благодарих на Айви за всичко и я целунах, тъй като действително бе вече време да тръгва — сирените отекваха с такава сила, че човек трябваше да си затиска ушите с ръце. По мостчето до брега Айви мина последна.

Замахих ѝ с ръка...

Трябваше да направя усилие, за да овладея обзелото ме възмущение, макар че почувствувах радост, когато тежките възбуждания се

отделиха от пристанището. Денят бе безоблачен. Доволен бях, че все пак всичко се бе уредило.

Айви също ми махаше.

„Мила женица!“ мислех си аз, макар че никога не бях разбирал Айви; застанах в подножието на един кран, докато черните влекачи ни изтегляха с кърмата напред от пристанището; отново забучаха сирените, а аз пък извадих кинокамерата и снимах: (с новия си телеобектив) махащата ми Айви дотогава, докато все още можеха да се различат лицата на изпращачите с просто око. Заснех цялото излизане на парахода в открито море, а когато Манхатан се скри от погледите ни, започнах да ловя с камерата съпровождащите ни чайки.

Тялото на Йоахим не трябваше да заравяме в земята (често си мисля за това), а да го изгорим. Но сега вече нищо не можеше да се промени. Марсел бе напълно прав, когато казваше: огънят е чиста работа, а земята се превръща в рядка кал след един-единствен порой (в което се убедихме при обратния си път), набъбнала от зародиши и ларви, хлъзгава като вазелин, а в светлината на изгрева изглежда като гигантска локва мръсна кръв, зловонна менструална кръв, пъкаща от саламандри и попови лъжички — навсякъде черни главици и конвулсивно трепкащи опашчици, истинско гъмжило от сперматозоиди, направо — отвратителна картина!

(Аз самият бих искал да изгорят останките ми в крематориум!)

При обратния си път тогава ние изобщо не спирахме, ако не се смята през нощта — без луна бе просто прекалено тъмно за пътуване. Дъждът не спря през цялата нощ, наоколо всичко клокочеше и вреше; ние не изгасихме фаровете на колата, макар че стояхме на едно място, вода шуртеше над главите ни, сякаш настъпваше потоп, земята димеше пред нас, дъждът — топъл и тежък — се лееше като из ведро, а от вятър нямаше и полъх. В светлината на фаровете виждахме застинали в неподвижност растения и преплетени надземни коренища, които блестяха на фона на нощта като животински вътрешности. Радвах се, че не съм сам, въпреки че, ако разсъди човек, не съществуваше никаква опасност — водата се оттичаше в земята. Ала пие не мигнахме през цялата нощ. Седяхме като в сауна, разсъблечени до голо, тъй като бе непоносимо усещането от прилепналите към тялото

мокри дрехи. Впрочем нямаше никаква причина да се гнусим, както непрекъснато си повтарях, та това си бе най-обикновена водича! На разсъмване дъждът изведнъж престана — внезапно, сякаш бе спрял душ. Но от листата на дърветата продължаваше да капе и шумът от бълбукащата вода не стихваше. А след това — изгревът на слънцето! От утринно захладяване — нито следа; денят започваше с жега и кълба от изпарения, слънцето едва си пробиваше път през омарата, отново сякаш обвито в слуз, листата на растенията блестяха от водни капки, а ние бяхме мокри от пот, дъжд и мазнина, телата ни бяха хлъзгави като на новородени. Седнах зад кормилото. Понятие нямам как най-сетне успяхме да прекараме нашия лендроувър през реката, но така или иначе преминахме на другия бряг. Беше ни трудно да повярваме, че сме се къпали някога в тази възтопла, гнила вода и че сме плували сред същите тези вонящи мехури. Изпод колелата на колата на всички страни летеше кал, когато газехме през локвите — кървавочервени вълчите на изгрева. По едно време Марсел каза: „Tu sais que la mort est femme!“^[57] Погледнах го. „Et que la terre est femmine!“^[58], добави той и сега вече проумях какво иска да каже — наистина така изглеждаше! — и без да искам, се изсмях високи, сякаш бях чул нещо неприлично...

За първи път видях русокосото момиче с конска опашка малко след излизането ни в открито море, когато всички пътници се събрахме в столовата, за да се разпределят местата по масите. Всъщност на мене ми бе безразлично кой ще седи на моята маса, но все пак се надявах на мъжка компания — без значение на какъв език се говореше. Но за избор и дума не ставаше! Стюардът разгъна пред себе си скицата на местата — типичен френски бюрокраат — и отговаряше с половин уста на онези, които не знаеха френски, затова пак с французите си развързваше езика, бърбеше без край, държеше се *charmant*^[59] и се разсипваше от любезности, докато останалите чакахме на опашка. Пред мен стоеше някакво младо момиче в черни ковбойски панталони, на ръст почти колкото мене, навярно англичанка или скандинавка, мислех си, не можех да видя лицето ѝ, а само русата или червеникава конска опашка, която се полюляваше при най-малкото движение на главата ѝ. Естествено, всички се озъртахме да видим евентуално познати лица — нещо напълно възможно при подобно пътуване. Аз

наистина се надявах да попадна на маса с мъжка компания. Момичето привличаше вниманието ми само защото опашката ѝ се подмяташе пред очите ми най-малко половин час. Лицето ѝ, както вече казах, не можех да видя. Опитвах се да си го представя, просто за да убия времето, както човек се залавя да реши някоя кръстословица. Всъщност други млади хора почти нямаше. Момичето носеше (спомням си съвсем точно) черен пуловер с висока яка, който ѝ придаваше екзистенциалистки вид, на врата ѝ — прост дървен гердан, а краката ѝ бяха обути в Обикновени испански платнени пантофки — всичко доста евтино. Тя пушеше цигара, стиснала под мишница някаква дебела книга, а от задния джоб на ковбойския ѝ панталон стърчеше зелен гребен. Безкрайното чакане просто ме принуждаваше да я разглеждам, тя трябва да бе съвсем млада; мъхът по шията ѝ, движенията ѝ, малките ѝ ушенца, които почервеняха, когато стюардът си позволи с нея някаква шега — тя само сви рамене и отвърна, че ѝ е безразлично в коя смяна ще се храни, в първа или във втора.

Тя попадна в първа, аз — във втора.

Междувременно се скри и последната ивица от американския бряг — Лонг Айланд; накъдето и да погледнеш — само вода. Занесох камерата си долу в каютата и там срещнах за първи път моя съжител — млад човек с атлетическо телосложение; той ми се представи: Лайзер Левин от Израел, по професия агроном. Отстъпих му долното легло. Когато влязох в каютата, той вече се бе настанил на горното според билета си, но, струва ми се, и двамата се почувствувахме по-добре, когато той се смъкна долу и започна да разопакова партакешите си — не човек, а канара! Реших да се обръсна, понеже в сутрешната бъркотия за това не бе останало ред. Включих в контакта електрическата си самообръсначка, същата, която бях поправил предишния ден — сега работеше изправно. Мистър Левин се завръщаше в къщи от Калифорния, където бе проучвал селското стопанство. Бръсних се, без много-много да разговарям.

След това отново на палубата...

Нямаше нищо за гледане: от всички страни вода; стоях до перилата, наслаждавах се на мисълта, че тук съм недосегаем за никого, вместо да се погрижа за шезлонг...

Още не познавах параходните порядки.

Над главите ни все още кръжаха чайки...

Как се прекарват цели пет дни на такъв параход, просто не можех да си представя. Разхождах се напред-назад по палубата с ръце в джобовете, а вятърът ту ме тласкаше напред, почти ме понасяше във въздуха, ту ме блъскаше в гърдите, спираше движението ми и трябваше да навеждам глава срещу него, а панталоните заплющяваха по бедрата ми. Чудех се откъде другите пътници имат шезлонги, на всеки бе прикрепена табелка с името на притежателя му. Когато накрая се обърнах към стюарда, оказа се, че всички шезлонги вече са раздадени.

Сабет играеше пинг-понг.

Тя играеше превъзходно — тик-так, тик-так, целулоидната топка прелиташе напред-назад, истинско удоволствие бе да гледаш. Аз самият години вече как не бях похващал ракетата.

Кимнах ѝ.

Тя не ме позна...

Играеше с някакъв младеж, може би неин приятел или годеник. Бе се преоблякла и сега носеше маслиненозелена клоширана пола от фин английски плат, която, по моему, ѝ отиваше повече от момчешкия панталон, при условие, разбира се, че тя бе същото момиче!

Във всеки случай другото не се виждаше никъде.

В бара, който открих случайно, нямаше жива душа. В библиотеката предлагаха само романи, в някакъв друг салон бяха разположени маси за игра на карти, което също намирисваше на скука; на палубата духаше вятър, но там все пак бе по-малко отегчително, понеже се усещаше движението...

Всъщност, движеше се единствено слънцето...

Понякога на хоризонта се появяваше товарен параход.

В четири часа пихме чай.

От време на време се спирах край масата за пинг-понг и всеки път изпитвах изненада, когато зърнех лицето ѝ, питах се, това ли е наистина момичето, чийто образ се мъчех да си представя, докато чакахме да определят местата ни по масите. Стоях до големия прозорец на палубата за разходка, пушех и си давах вид, че се люблювам на морето. Погледната в гръб, откъм червеникавата ѝ конска опашка, тя изглеждаше същата, но в израза на лицето ѝ имаше нещо, което ме смайваше. Очите ѝ бяха светлосиви, както често се случва при червенокосите. Тя свали вълненото си яке, понеже бе загубила играта,

и запретна ръкавите на блузата си. По едно време едва не връхлетя отгоре ми, втурната подир целулоидната топка. Нито дума за извинение. Момичето просто не ме забелязваше.

Продължих разходката си...

На палубата застудя, дори стана влажно от прехвъркващите пръски на вълните и стюардът заприбира шезлонгите. Шумът от океана стана по-силен от преди, а откъм долната палуба долитаха звуците от играта на пинг-понг — тик-так, тик-так! След това — залезът на слънцето. Треперех от студ. За да сляза в каютата и си взема палтото, трябваше отново да мина през покритата палуба за разходка; подадох ѝ падналата на земята топка, без да се натрапвам, струва ми се, тя поблагодари късо на английски (иначе говореше немски), а не много след това се разнесе удар на гонг — първа смяна на вечеря.

Първият ден бе преодолян.

Когато се върнах обратно, облечен и с камера в ръка, за да заснема залеза, двете ракети за пинг-понг лежаха върху зелената маса...

Какво променя обстоятелството, че мога да докажа пълното си неведение и че не подозирах абсолютно нищо? Аз погубих живота на детето си и вече не мога да поправа нищо! За какво е нужно тогава да описвам това? Та аз не бях влюбен в момичето с червеникавата конска опашка, тя просто привлече с нещо вниманието ми и това е всичко. Как можех да предположа, че тя е собствената ми дъщеря, когато дори не знаех, че съм баща? Защо да намесваме тук провидението? Та аз не бях влюбен, напротив — преди да заговорим, тя ми изглеждаше почужда от което и да е друго момиче, а бе чиста случайност, че изобщо заговорихме един с друг, дъщеря ми и аз. Със същия успех бихме могли просто да се разминем, без да си кажем нито дума. Защо да намесваме провидението? Всичко би могло да стане съвсем иначе...

Още вечерта на онзи първи ден, след като заснех залеза на слънцето, ние играхме с нея пинг-понг — за първи и последен път. Да се разговаря бе трудно — вече почти бях забравил, че човек може да бъде толкова млад! Първо ѝ разясних устройството на моята

кинокамера, но нея я отегчаваше всичко, което говорех. С пинг-понга работата тръгна по-добре, отколкото можех да очаквам — та аз не бях играл вече десетки години! Само нейният сервис бе по-изкусен; забиваше рязко и неочаквано. Някога и аз умеех да забивам такива сервиси, но сега ми липсваше тренинг и реакциите ми бяха забавени. Тя забиваше, щом ѝ паднеше, но невинаги с успех — аз се отбранявах упорито. В пинг-понга най-главното е увереността в собствените сили, нищо повече. Не бях толкова стар, както си мислеше това момиче, и така лесно — хоп-троп, — както явно очакваше, не можеше да се разправи с мене; постепенно схванах как трябва да парирам ударите ѝ. Впрочем, тя сигурно се отегчаваше с мене. Нейният предишен партньор — младеж с едва наболи мустачки — играеше естествено къде по-внушително. Аз скоро почервнях като рак, тъй като често се налагаше да се навеждам за топката, но и тя се сгорещи — отново трябваше да съблече вълненото си яке и дори да запретне ръкавите си, за да ме победи; с нетърпеливо движение тя отмяташе назад червеникавата си конска опашка. Когато нейният мустакат приятел се появи, пъхнал ръце в джобовете си, явно готов да се посмее като зрител, аз прекратих играта и положих ракетите на масата; тя ми поблагодари, ала не настоя да завършим играта; аз също ѝ благодарих и взех самото си.

Нямах намерение да се влача по петите ѝ.

Разговарях с различни хора, най-много с мистър Левин — в никакъв случай само със Сабет! — проведох разговор дори със старата мома, с която седяхме на една маса — стенотипистка от Кливланд, смятаща за свой дълг да види Европа, както и с американския проповедник — баптист от Чикаго, което Впрочем не му пречеше да бъде голям веселяк...

Не съм свикнал на безделие.

Вечер, преди да си легна, правех разходка по всички палуби, за да подишам въздух. Сам. Срещних ли я в тъмнината — случайно — под ръка с нейния пингпонгов приятел, тя се правеше, че не ме забелязва, сякаш по никакъв начин не биваше да узная, че е влюбена.

Какво ме засягаше това?

Веднъж се разхождах, както вече казах, за да подишам въздух. А тя си мислеше, че ревнувам...

На другата сутрин, когато стоях сам до перилата на борда, тя се приближи към мене и запита къде е моят приятел.

Не проявих интерес кого тя смята за мой приятел — израелския фермер или чикагския проповедник. Сторило ѝ се, че се чувствавам самотен и искала да ми окаже малко внимание; не ме остави на мира, докато не се разбъбрихме — за навигация, за радари, за окръглеността на земната повърхност, за електричество и за ентропия — нещо, което ѝ бе напълно познато. Тя бе всичко друго, ала не и глупава. Не много от тези, на които съм се опитвал да обясня тъй наречения „демон на Максвел“, са схващали всичко толкова бързо, като това съвсем младо момиче, което аз нарекох Сабет, понеже името Елисабет ми изглеждаше направо невъзможно. Тя ми харесваше, но това съвсем не значи, че флиртувах с нея. Докато ѝ говорех, тя се усмихваше, а пък аз се страхувах, че приказвам като школки даскал. Сабет не разбираше нищо от кибернетика и, както винаги, когато се разказва за подобни неща пред неспециалисти, наложи се най-напред да оборя детинските ѝ представи за работа, да докажа несъстоятелността на човешката неприязън към машината, която винаги е предизвиквала раздражението ми, понеже е белег на духовна ограниченост; трябваше да опровергая и обичайния, доста изтърган аргумент; „Човекът не е машина!“. Разясних ѝ какво се разбира в съвременната кибернетика под понятието „информация“: нашите действия представляват отговори на съобщената ни по определен начин информация, съответно информационни импулси, и тези отговори в повечето случаи възникват автоматически, независимо от нашата воля, представляват рефлексии, които една машина е в състояние да възпроизведе не по-зле от човека, ако не и дори по-добре. Сабет сбърчи вежди (както винаги, когато някоя шега не бе по вкуса ѝ) и се разсмя. Насочих я към книгата на Норберт Винер „Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Mashine, M. I. T., 1948“^[60].

Естествено, аз имах пред вид не онези работи, които могат да се видят в илюстрираните списания, а бързодействащата електронноизчислителна машина, наречена още „електронен мозък“, понеже действията тук се извършват от вакуумни електронни лампи; машина, която и днес вече превъзхожда всеки човешки мозък. За една минута тя извършва два милиона елементарни операции като събиране и изваждане; със същата скорост изчислява интеграли и

диференциали, а логаритмува по-бързо, отколкото човек е в състояние да прочете получения резултат. Задача, за която един математик би изразходвал целия си живот, се решава от машината за няколко часа, при това се решава с много по-голяма точност, тъй като тя, машината, не може да забрави нищо, в състояние е да обхване постъпващата информация по-пълно, отколкото един човешки мозък, като включва и нейните вероятностни елементи. Най-главното обаче е, че машината не преживява нищо, тя не познава нито страха, нито надеждата, които да ѝ попречат; у нея няма преднамереност по отношение на резултата, тя работи съобразно с чистата логика на вероятностите — оттук и моето твърдение, че роботът опознава света по-точно от човека, той знае повече от нас за бъдещето, понеже го изчислява; той не мъдрува и не се губи в мечти, а се ръководи от получените резултати (feed back)^[61] и не може да сгреша; роботът не се нуждае от предчувствия...

Сабет ме намираше смешен.

И все пак — поне така ми се струваше — тя изпитваше към мене някаква симпатия; във всеки случай тя ми кимваше от своя шезлонг, щом ме видеше на палубата и отново забиваше нос в книгата си; кимваше и казваше:

— Hello, Mister Faber!^[62]

Тя ме наричаше „мистър Фейбър“, понеже аз, привикнал с английското произношение на името ми, ѝ се бях представил така. Иначе говорехме с нея на немски.

Стремях се да не ѝ досаждам.

Впрочем, би трябвало да работя...

Пътуването с параход представляваше за мене странно състояние. Пет дни без кола! Аз съм свикнал или да работя, или да седя зад кормилото. За мене няма почивка без движение, а всичко непривично така или иначе ме нервира. Тук не можех да работя. Параходът само плува и плува, машините бумтят денонощно, чуваш ги, усещаш ги с цялото си същество; пътуваш без никакъв отдих, но се движи само слънцето, съответно луната. А можеше и да е илюзия увереността ни, че пътуваме — колкото и да ни люшкаше нашият параход, колкото и да пореше вълните, хоризонтът си оставаше неподвижен и човек постоянно се намираше в центъра на кръга, сякаш прикован в една точка, само вълните пробягват покрай него, не знам с

каква скорост, с колко възела, но във всеки случай доста бързо; не се променя обаче абсолютно нищо — само дето остаряваш!

Сабет играеше пинг-понг или четеше.

Аз бродех по цял ден из парахода, при все че е невъзможно да се срещне човек, който не е на борда. За десет години не съм извървял толкова, колкото на този кораб за пет дни. Понякога баптистът благоволяваше да поиграем с него на една детска игра — тласкахме малка дървена шайба по разделено на квадрати поле, опитвахме се да убием времето; а време имах, както никога през живота си, макар че все не успявах да прочета вестника, който ежедневно излизаше на парахода.

News of Today...^[63]

Единствено слънцето се движеше.

President Eisenhower says...^[64]

Да казва каквото си ще!

От значение е само да успееш да пратиш дървената шайба в нужния квадрат, както и сигурността, че тук не може да ти се изпречи на пътя никой, който не е на борда на кораба — например Айви; тук си просто недосегаем!

Времето бе чудесно.

Една сутрин тъкмо закусваме с баптиста и Сабет сяда на масата ни, нещо, което искрено ме зарадва; Сабет в черния си ковбойски панталон. Наоколо имаше предостатъчно празни маси — в случай че ѝ бях неприятен, искам да кажа. Зарадвах се искрено! Сабет и проповедникът заговориха за парижкия Лувър, който не познавам, а в това време аз белех ябълката си. Нейният английски бе забележителен. И отново ме порази младостта ѝ! Човек започва да се пита дали сам е бил някога толкова млад. А нейните възгледи! Тя бе убедена, че е невъзможно да съществува човек, който да не е посетил Лувъра, понеже изкуството не го интересувало! Сабет смяташе, че я взимам на подбив. А всъщност баптистът бе този, който взимаше мене на подбив.

— Mister Faber is an engineer^[65] — казваше той...

Дразнеха ме не толкова плоските му шеги по адрес на инженерите, колкото опитите му да флиртува с момичето, седнало на масата ни съвсем не заради него — ръката му на лакътя ѝ, после на рамото ѝ, след това отново на лакътя ѝ — тази негова месеста ръка!

Защо похващаше постоянно момичето? Само защото е ходил в Лувъра ли?

— Listen — повтаряше той, — listen!^[66]

А Сабет:

— Yes, I'm listening...^[67]

А той, баптистът, нямаше какво толкова да каже, цялата работа с този Лувър бе само предлог да може да похваща момичето, уж по бащински, като възрастен. А и подсмиванията му по мой адрес...

— Go on, — ми казваше той, — go on!^[68]

Аз застъпвах становището, че професията на инженера, въобще професията на техника е във всеки случай мъжка професия, ако не и единствената мъжка професия изобщо; обърнах внимание, че в момента се намираме на параход, който е също дело на техниката...

— True — казваше той — very true!^[69]

При това държеше лакътя ѝ през цялото време, давайки си вид на крайно заинтересуван, само и само да не сваля ръка от лакътя ѝ.

— Go on — казваше той — go on!

Момичето искаше да ме подкрепи и премести разговора от скулптурите в Лувъра, които аз не познавах, върху моите работи; аз обаче няхм никакво желание да говоря на тази тема и отбелязах само, че скулптурите и тям подобни не представляват (за мене) нищо друго, освен предци на роботите. Примитивните народи са се опитвали да победят смъртта, изобразявайки човешкото тяло, а ние — като го заменяме. Техника вместо мистика!

За щастие, появи се мистър Левин.

Когато се оказа, че и мистър Левин още не е бил в Лувъра, разговорът на масата премина, слава богу, на друга тема. Мистър Левин каза, че предишния ден разгледал машинното отделение на нашия параход — тук общият разговор се прекъсна. Баптистът и Сабет продължиха да говорят за Ван Гог, а Левин и аз се разприказвахме за дизелови мотори, при което аз, въпреки че дизеловите мотори ме интересуват, не изпусках из очи момичето — Сабет слушаше най-внимателно баптиста, когато неочаквано взе ръката му и я постави на масата до себе си, като че бе някаква салфетка.

— Why do you laugh?^[70] — попита ме той.

Отговорих, че просто ми е смешно.

— Van Gogh is the most intelligent fellow of his time, — каза той, обръщайки се към мене. — Have you ever read his letters?^[71]

А Сабет каза:

— Той наистина много знае.

Но когато ние с мистър Левин заговорихме за електричество, оказа се, че той, нашият баптист, петел между кокошки, не може да обели нито дума по този въпрос; вместо това забели ябълката си и благоразумно мълчеше.

Накрая разговорът се пренесе върху Израел.

По-късно, вече на палубата, Сабет (без каквато и да е намеса от моя страна) изрази желанието да разгледа някой път машинното отделение на кораба, и то заедно с мене. Бях само споменал, че също смятам някой ден да се запозная с двигателите. Нямах никакво намерение да ѝ се натрапвам. Тя се учуди, че нямам шезлонг и тутакси ми предложи своя, тъй като и без това се била уговорила да играе пинг-понг.

Аз ѝ поблагодарих и тя хукна...

Оттогава често седях в нейния шезлонг. Щом ме забележеше, стюардът донасяше шезлонга и го разтваряше, като ме поздравяваше под името „мистър Пайпър“, понеже на табелката бе написано: „Miss E. Piper“.

Казвах си, че навярно всяко младо момиче по някакъв начин ми напомня за Хана. През тези дни отново често мислех за Хана. Какво значи всъщност прилика? Хана имаше черна коса, а Сабет руса, червеникава; всякакъв опит за сравнение между двете ми се струваше пресилен. И аз вършех това само от безделие. Сабет бе млада, както и Хана някога, при това говореше същия южнонемски език, но в края на краищата (така си казвах) цели области говореха на този литературен южнонемски език. Часове наред лежах в нейния шезлонг, опрял нозе върху белите перила, които трепереха през цялото време, и гледах към морето. За съжаление, не носех със себе си никакви технически списания, а романи не мога да чета. Предпочитах да размишлявам върху причината за вибрацията и дали не може да бъде избягната; или се мъчех да пресметна на колко години щеше да е сега Хана и дали би имала вече бели коси. Лежах със затворени очи и се опитвах да заспя. Ако Хана бе на парахода, няма съмнение, щях веднага да я позная. Помислих си: а може би все пак е на парахода! Надигнах се и тръгнах

между шезлонгите, разхождах се напред-назад, без сериозно да смятам, че Хана може да се окаже сред пътниците. Просто трябваше да убия времето. И все пак (не мога да го отрека) изпитвах известен страх, че тя неочаквано би могла да се появи на палубата. Завзирях се внимателно в лицата на всички дами, които вече не бяха в първа младост, без да изпитвам неудобство. Това е съвсем лесно, щом си с тъмни очила — стоиш, пушиш си и разглеждаш, а наблюдаваните дори не забелязват; разглеждаш ги, без да бързаш, делово. Опитвах се да определя възрастта им, което съвсем не бе лека работа; по-малко внимание обръщах на цвета на косите им, отколкото на краката и глезените, стига да не бяха покрити, но най-вече на ръцете и устните. Тук-таме се срещаха все още сочни устни, докато шията бе вече сбръчкана като на костенурка. Мислех си, че Хана сигурно все още е много красива, искам да кажа, много привлекателна. За съжаление, не можех да видя никакви очи — навсякъде тъмни очила. На слънце се припичаха немалко прецъфтели красавици, но още повече бяха онези, които вероятно никога не бяха и цъфтели — най-вече американки, творения на козметиката. Знаех само едно — Хана никога няма да изглежда така.

Отново се отпуснах в шезлонга.

Свиренето на вятъра в комините...

Пенестите вълни...

Товарният параход на хоризонта...

Отегчавах се, затова и мислите ми се връщаха постоянно към Хана; лежах, опрял нозе върху белите перила, които продължаваха да вибрират. Онова, което знаех за Хана, стигаше за едно полицейско описание на външните белези, но то не можеше да помогне с нищо, след като лицето не бе тук. Не я видях никъде, както вече казах, не виждах образа ѝ дори със затворени очи.

Двадесет години не са малко време...

Вместо нея отново видях (отворих очи, понеже някой докосна шезлонга) младото същество, наречено госпожица Елисабет Пипер.

Нейният пинг-понг бе приключил.

Най-силно ме поразяваше маниерът ѝ по време на разговор да отмята назад конската си опашка, когато искаше да изрази несъгласие (при това Хана никога не е носила конска опашка), или да свива равнодушно рамене тъкмо когато никак не ѝ е безразлично, просто

така, от гордост. Ала най-удивителното бе начинът, по който тя за миг сбърчваше вежди, когато се смееше на някоя моя шега, макар да я намираще все пак за плоска. Това ме поразяваше, но не занимаваше мисълта ми, макар да ми допадаше. Най-сетне съществуват жестове, които ти допадат, понеже вече си ги срещал някога. Винаги съм изразявал съмнение, когато е ставало дума за прилика между хора, и то поради личен опит. Колко пъти сме се превивали от смях, брат ми и аз, когато благовъзпитаните хора, незнаещи нищо за нас, ахкаха и охкаха по повод поразителната ни прилика — а моят брат бе осиновен! Ако някой прекара дясната си ръка (например) зад главата си, за да се почеше по лявото слепоочие, това би ме поразило — веднага бих си спомнил за баща си, но никога през живота не би ми минало през ум да сметна този човек за брат на баща ми само защото се почесва по този начин. Аз следвам разума си. Не съм нито баптист, нито спиритист. Как можех и да допусна, че някакво си момиче на име Елисабет Пипер е дъщеря на Хана? Ако тогава на парахода (или покъсно) дори за миг се бе появило у мен подозрението, че между това момиче и Хана (която след историята с Йоахим естествено не ми излизаше от ума) може да съществува някаква връзка, то от само себе си се разбира, че бих я запитал веднага коя е майка ѝ, как се казва, откъде е родом... Не зная точно как бих се държал тогава, но във всеки случай другояче, разбира се; та аз не съм психопат, бих се отнасял с дъщеря си като с дъщеря, та аз не съм извратен!

Всичко бе толкова естествено...

Най-обикновено запознанство, каквото човек завързва по време на пътуване...

Веднаж Сабет получи слаб пристъп на морска болест; вместо да излезе на палубата, както се препоръчва при такива случаи, тя пожела да се прибере в каютата си; в коридора ѝ прилоша и тя повърна, а нейният мустакат приятел я положи на леглото, като че бе неин съпруг. За щастие, и аз бях там. Сабет в черния си ковбойски панталон лежеше, без да помръдва, както я бяха поставили — с безпомощно разперени нозе, главата извърната настрани, понеже конската опашка не позволяваше друго положение, лицето бледо като платно. Той държеше ръката ѝ. Аз веднага отвинтих илюминатора, за да влезе чист въздух и налях вода...

— Много благодаря! — каза той, докато седеше на ръба на леглото ѝ; той разхлаби връзките на испанските ѝ пантофки, опитваше се да играе ролята на самарянин. Като че неразположението ѝ идваше от краката!

Останах в каютата.

Червеният ѝ колан пристягаше доста силно талията ѝ, това се виждаше веднага, но смятах, че не е наша работа да разкопчаваме колана ѝ...

Представих се на младежа.

Едва си подадохме ръце и той отново приседна на ръба на леглото. А може би наистина да бе неин приятел. Така, както лежеше, Сабет вече не ми приличаше на дете, а изглеждаше истинска жена; свалих едно одеяло от горното легло — може би я тресеше — и я завих.

— Благодаря! — каза той.

Изчаках, докато младият човек също проумя, че повече нямаме работа тук и че трябва да оставим момичето на спокойствие...

— Чао! — каза той.

Подозирах намеренията му — искаше да ме остави някъде на палубата, за да се върне сам обратно в каютата ѝ. Поканих го да изиграем един пинг-понг. Той се оказа не толкова глупав, както можеше да се предположи, макар че не вдъхваше никакви симпатии. Как е възможно да носи човек такива мустачки? От пинг-понга не излезе нищо, понеже и двете маси бяха заети; вместо това аз го въвлякох в разговор — естествено на литературен южнонемски език! — за турбини; той бе график по професия, художник, ала не без познания. Като забеляза, че при мен не вървят нито живопис, нито театър или тям подобни, той заприказва за деловата страна на работата си, не без смущение, разбира се, но с вещина. На всичко отгоре излезе, че и той е швейцарец...

Не знам какво намираше Сабет в него...

Аз нямам никакви причини да изпитвам чувство за малоценност; не съм гений, но все таки заемам ръководно положение; само че все по-трудно понасям този тип млади хора, техния тон, техните претенции за гениалност — при това те са във възторг от себе си, уповават се само на мечтите си за бъдещето, като малко ги интересува,

че нашего брата вече действително е създал нещо на този свят, ако пък речеш да им го напомниш, отвръщат ти с учтива усмивчица.

— Не желая да ви задържам! — казах аз.

— Ще ме извините, нали?

— Моля! — казах аз.

Когато занесох на Сабет хапчетата, които ми бяха помогнали при подобна ситуация, тя не ме пусна в каютата си. Държеше се някак странно, при това бе облечена, както видях през пролуката на вратата. Бях ѝ обещал да донеса лекарството и дойдох само за това. Накрая пъгнах хапчетата през пролуката. Беше ли той в каютата, не зная. Настоятелно помолих Сабет все пак да вземе лекарството. Исках само да ѝ помогна, защото от държене на ръчица и сваляне на пантофки нямаше да ѝ мине. Наистина, не ме интересуваше никак дали момиче като Сабет (нейната непринуденост си остана завинаги загадка за мене) вече е имала интимни отношения с мъж; аз просто се питах какво зная за нея.

А тогава знаех следното:

Един семестър в Йейлския университет, scholarship^[72], а сега обратно за в къщи при маминка, която живее в Атина, докато господин Пипер пребивава в Източна Германия, понеже още вярва в комунизма; най-голямата ѝ грижа през тези дни — дали ще може да намери в Париж евтин хотел; а след това на автостоп до Рим (което считах направо за безумие), а какво ще излезе в последна сметка от нея, така и не знае — може би детска лекарка, може би художничка-приложник или нещо в този дух, а твърде възможно е да стане и стюардеса, за да лети навсякъде. Но при всички обстоятелства желаше да отиде в Индия и в Китай. Сабет ми даваше (в отговор на въпроса ми) не повече от четиридесет години, когато чу обаче, че приближавам петдесет, не се изненада. Самата тя бе на двадесет. Най-силно впечатление ѝ направи в мене това, че лично помнех първия трансатлантически полет, извършен от Линдберг (1927 г.), тъй като тогава бях двадесетгодишен; тя не искаше да повярва, преди да пресметне сама. Навярно след това изглеждах вече толкова стар в очите ѝ, че сигурно не би се учудила, ако ѝ заразкажех в същия тон и за Наполеон. Аз стоях най-често облегат на перилата — не можех да допусна Сабет (обикновено в бански костюм) да седи на голия под на палубата, а в това време аз да се излежавам в шезлонга ѝ като някакъв чичко; но и обратното ми

изглеждаше смешно — Сабет в шезлонга, а пък аз на пода, кръстосал нозе...

В никакъв случай не желаех да ѝ се натрапвам.

Играех шах с мистър Левин, чиито мисли бяха изцяло заети от селското стопанство, или с други пътници, които матирах не по-късно от двайсетия ход — всичко това бе отегчително, но предпочитах сам да скучая, вместо да досаждам на момичето; а това ще рече, че отивах при Сабет само когато действително имах да ѝ кажа нещо.

Забраних ѝ да става стюардеса.

Сабет най-често седеше, забила нос в своята дебела книга, и когато заговореше за Толстой, аз се питах, какво ли всъщност може да знае такова едно момиче за мъжете. Аз не познавам Толстой. Естествено, тя се подбиваше с мене, когато казваше:

— А вие разсъждавате сега отново като Толстой!

При това тя се възхищаваше от Толстой.

Веднъж в бара, неочаквано за самия мен, зараказвах за моя приятел как не бе издържал и се бе обесил и как го намерихме — за щастие, при затворени врати и прозорци, иначе лешоядите биха го изтърбушили като гиберясало магаре...

Сабет смяташе, че преувеличавам.

Аз пиех моята трета или четвърта чаша перно, смеех се и обяснявах как изглежда човек, който виси на тел — краката му не докосват пода, сякаш се носи във въздуха...

Столтът, на който се бе покачил, се търкаляше преобърнат на земята.

Той самият бе обрасъл с брада...

Защо разказвах всичко това, нямам понятие. Сабет ме намираще циничен, понеже се смеех. Но тогава той действително бе вкочанен ѝ напомняше дървена кукла...

Пушех цигара след цигара.

Лицето му бе почерняло от съсирената кръв.

Той се полюляваше на телта като бостанско плашило, подухвано от вятър...

Освен това вонеше.

Ноктите му бяха станали морави, ръцете сиви, а дланите белезникави, с гъбен цвят...

Не можех да го позная.

Езикът му бе също синкав...

Всъщност, нямаше нищо за разказване, просто нещастен случай — той се полюляваше сред струите топъл въздух, както вече казах, шията му над телената примка бе набъбнала...

Нямах никакво намерение да разказвам това.

Ръцете му се бяха вдървили и стърчаха като чекори...

За съжаление, филмите ми от Гватемала още не бяха проявени, а това не може да се опише, то трябва да се види се със собствените очи — висящия на тел човек.

Сабет в синята си вечерна рокличка...

От време на време той изведнаж се появяваше пред очите ми, моят приятел, увиснал в телената примка; изникваше така отчетливо, сякаш не го бяхме погребали — може би понеже в бара свиреше радио, тогава той дори не бе изключил радиоприемника си.

Точно така беше...

Когато го намерихме, в бараката, както вече казах, звучеше радио. Не много високо. В първия миг дори помислихме, че някой говори в другата стая, но друга стая нямаше, моят приятел живееше съвсем сам; едва когато засвири музика, разбрахме, че е радио, естествено изключихме го веднага, понеже бе нелепо — предаваха танцова музика...

Сабет задаваше въпроси.

Защо го бил направил?

Той не ни каза това, а само си висеше като кукла и си вонеше, както вече казах, полюляван от течението...

Точно така беше...

Когато станах от масата, съборих стола си — вдигна се шум, всички в бара извърнаха глави към нас, но Сабет вдигна стола, сякаш нищо особено не се е случило, и каза, че ще ме изпрати до каютата, аз обаче се възпротивих.

Исках да изляза на палубата.

Исках да бъда сам...

Бях пиан.

Ако бях само споменал тогава името на моя приятел — Йоахим Хенке — всичко щеше да се изясни веднаж завинаги, но, изглежда, аз не назовах дори малкото му име, а просто разказвах за един приятел, обесил се в Гватемала, за един трагичен нещастен случай.

Веднъж я заснех с кинокамерата си...

Когато най-сетне забеляза, че я снимам, Сабет ми се оплези, но аз продължих да я снимам и с изплезен език, докато тя, разсърдена не на шега, здравата ме сръза. Как съм си позволявал? И запита направо:

— Всъщност, какво искате от мене?

Това стана сутринта.

Искаше ми се да я запитам дали не е мохамеданка, за да не може човек да я снима, или пък суеверна? Какво си въобразяваше това момиче? Направо бях готов да извадя лентата от камерата (върху която бях заснел с телеобектива си махащата ми от брега Айви) и да я осветя на слънцето. Моля! Но най-много се ядосвах на себе си, понеже мисълта, че тя ми е заговорила с такъв тон, не ме остави на мира целия предиобед; за какъв ме взимаше това момиче, че си позволи да каже: „Вие ме наблюдавате през цялото време, мистър Фабер, това ми е неприятно!“

Аз ѝ бях несимпатичен.

Това бе повече от очевидно и аз не подхранвах в себе си никакви празни надежди, когато малко след обяд ѝ припомних обещанието си да ѝ съобщя, щом намисля да сляза в машинното отделение на кораба.

— Сега ли? — попита тя.

Трябвало да си дочете главата от книгата.

— Моля! — казах аз.

Не настоявах. Дори не се чувствувах обиден. Никога не се обиждам при подобни случаи; себе си не мога да понасям, когато съм в тежест на някого; а и не е в моите навици да се мъкна подир жени, на които не съм приятен, не ми се е и налагало, честно казано. Машинното отделение на такъв огромен параход има размерите на голяма фабрика. Основно място заемат гигантските дизелови двигатели, в съседство с тях са разположени електрогенераторите, котлите на отоплението и водната инсталация, както и вентилационните съоръжения. Макар че за един специалист тук няма нищо необикновено, все пак струваше си да се видят всички тези агрегати, формата и разположението на които се обуславят от корабния корпус, независимо от обстоятелството, че дори само гледката на работещите машини винаги доставя удоволствие. Разясних на Сабет устройството на главното разпределително табло, без да се разпростирам в подробности, но все таки обясних накратко какво е

киловат, хидравлика, ампер — неща, които Сабет естествено знаеше още от училище, но ги бе забравила и сега без мъка си ги припомни. Най-силно впечатление ѝ правеха множеството различни тръби, независимо от предназначението им, както и стълбищната шахта, спускаща се в машинното отделение на пет или шест етажа и покрита отгоре с остъклена решетка, през която прозираше небето. Изглеждаше ѝ невероятно, че машинистите, които впрочем намираше за много любезни, се обливат в пот през всичкото време и прекарват целия си живот сред морето, без изобщо да го виждат. Забелязах как те зяпат момичето (което явно смятаха за моя дъщеря), докато Сабет се катереше и спускаше по железните стълби.

— Ça va, mademoiselle, ça va?^[73]

Сабет се катереше като котка.

— Pas trop, ma petite!^[74]

Усмивките им бяха направо нагли, но Сабет изобщо не забелязваше това — Сабет в черните си ковбойски панталони с някога бели шевове, със зеления гребен, стърчащ от задния ѝ джоб, с полюшкващата се на тила ѝ червеникава конска опашка, с острите лопатки под черния пуловер, слабия ѝ гъвкав гръб, я след това тесните бедра и дългите ѝ нозе в черните, запретнати до прасците панталони, нежните глезени — намирах я красива, но не и съблазнителна. Само много красива! Стояхме пред контролното прозорче в кожуха на дизеловия агрегат и аз давах кратки разяснения, пъхнал ръце в джобовете си, за да не би случайно да досегна ръката или рамото на Сабет, както правеше баптистът тези дни на закуска.

Не желяех да докосвам това момиче.

Изведнъж се почувствувах остарял...

И докато тя напразно се мъчеше да напипа с крак последното стъпало на железната стълба, аз я хванах с две ръце за хълбоците, вдигнах я във въздуха и я поставих на пода. Тя бе удивително лека и в същото време гъвкава и грациозна, подобно усещане изпитвах, когато обхващах кормилото на моя студебейкър, то имаше почти същия диаметър — всичко продължи не повече от секунда и тя вече стоеше върху междинната площадка от перфорирана ламарина, без да се смути ни най-малко; тя поблагодари за оказаната ѝ, макар и ненужно, помощ и избърса ръцете си в едно валмо пъстри конци за почистване. За мене също нямаше нищо вълнуващо в това съприкосновение и ние

продължихме по-нататък към огромните корабни валове, които искаха да ѝ покажат. Проблеми на торзионната деформация, коефициент на триене, умора на метала вследствие вибрацията и прочие — за всички тези неща мислех негласно, тъй като грохотът на машините не позволяваше да се води никакъв разговор. Само обясних на Сабет, че сме достигнали мястото, където валовете излизат през корабния корпус навън, за да предадат въртеливото си движение на витлата. Налагаше се да крещим. Намирахме се приблизително на осем метра под морската повърхност. Би трябвало да се осведомя по-точно. „Приблизително!“, крещях в ухото на Сабет, „А може би само шест!“ Да ѝ обяснявам какво водно налягане трябваше да понася цялата тази конструкция, бе доста сложно — опитах се да насоча вниманието ѝ към уплътненията по корпуса, но нейната детска фантазия витаеше вече навън при рибите. „Ето, вижте!“, извиках аз, улових ръката ѝ и я поставих върху главата на един седемдесетмилиметров нит, за да може тя да схване какво ѝ обяснявам. „Акули?“ Не можах да разбера нищо друго. Отде накъде акули? Закрещях в отговор: „Не знам!“ и отново посочих с ръка към корпуса; очите ѝ гледаха без интерес.

А ми се искаше да ѝ покажат нещо занимателно.

Нашето презокеанско пътешествие бе към своя край и аз съжалява за това; на голямата карта на Атлантическия океан самотно стърчеше последното флагче от маршрута — оставаха ни някакви жалки седем сантиметра, което щеше да рече една вечер, една нощ и една сутрин...

Мистър Левин вече стягаше багажа си.

Разговор за бакшишите...

Представях си как след двадесет и четири часа щяхме да се сбогуваме, да си пожелаем един другиму сполука — ръкостискания, любезности, шегички: „Всичко хубаво, мистър Левин, успехи в селското стопанство!“ А на нашия баптист: „Много успехи в Лувъра!“ А също и на момичето с червеникавата конска опашка и неясното бъдеще: „Желая ви щастие!“ Беше ми трудно да си помисля, че никога вече няма да чуем нищо един за друг.

Седях в бара...

Ах, тези пътни запознанства!

Ставах сантиментален, нещо, което не е в моите навици; предстоеше прощален бал, навярно такъв бе обичаят, настъпваше нашата последна вечер на борда на кораба, по случайност тя съвпаднаше с моя петдесети рожден ден; за това естествено не казах никому ни дума.

През тази вечер направих първото си предложение за женитба.

Всъщност, аз седях на една маса с мистър Левин, който като мене не проявяваше интерес към балове и танци; бях го поканил (без да издавам истинския повод) на бутилка бургундско — най-хубавото, което можеше да се намери в корабния бюфет (човек става само веднъж на петдесет години!), Beaune 1933 с великолепен букет, наистина оставяше слаб тръпчив вкус в устата и, за съжаление, бе малко мътно, ала мистър Левин, на когото се услажда дори калифорнийското бургундско, не отдаде на това никакво значение. Аз бях разочарован от виното (честно казано, представях си моя петдесети рожден ден малко по-различно), но иначе бях доволен. Сабет прескачаше при нас само за минута, за да пийне глътка лимонов сок, и тутакси изчезваше със своя кавалер — най-често нейния мустакат художник, но от време на време и някой от корабните офицери в гала униформа, излъскани като в оперета; Сабет във все същата синя вечерна рокличка — съвсем не безвкусна, но много евтина, прекалено детинска... Размислях дали не е по-добре да отида да си легна, отново усещах стомаха си, освен това седяхме твърде близо до оркестъра, шумът бе оглушителен, а и накъдето да погледнеш, все същата карнавална бъркотия — разноцветни лампиони, размазани сред тютюневия дим от цигари и пури, също като слънцето в Гватемала, навсякъде книжни серпантини, конфети, гирлянди — цяла джунгла в зелено и червено, а сред нея господа в смокинги, черни като лешояди, чието оперение блести със същия атлазен оттенък...

Не ми се искаше да мисля за това.

Вдругиден, щом пристигна в Париж — това бе приблизително всичко, за което можех да мисля сред този хаос, — ще ида на лекар, за да се изясни веднаж завинаги какво му има на стомаха ми.

Странна бе тази вечер...

Мистър Левин забележимо се развесели, понеже не бе навикнал да пие, и неочаквано събра кураж да покани Сабет на танц, тази грамада! Тя му стигаше едва до гръдния кош, а той, за да не се замотае

в провисналите гирлянди, трябваше през цялото време да навежда главата си. Сабет разговаряше с него, като се повдигаше на пръсти и гледаше нагоре. Мистър Левин не бе в тъмен костюм и танцуваше всичко на мазурка, понеже бе родом от Полша, прекарал детството си в гето и така нататък. За да достигне рамото му, Сабет трябваше да протяга ръка като ученичка в трамвая. Аз седях на мястото си, поклащах през себе си чашата с бургундско, твърдо решен да не изпадам в сантименталност поради рождения си ден, и пиех. Немците до един се наливаха с шампанско и мислите ми неволно се връщаха към Херберт и към бъдещето на немската пура — всъщност, какво ли правеше Херберт сам сред индианците?

После излязох горе на палубата.

Бях напълно трезвен и когато Сабет ме намери, веднага й казах, че тук само ще се простуди в тънката си вечерна рокличка. Тя искаше да узнае дали съм тъжен, та не танцувам. Намирам забавни тези съвременни танци, забавни за гледане, тези екзистенциалистски подскачания, при които всеки танцува сам за себе си, всеки се криви посвоему, уплита се в собствените си нозе, разтърсван сякаш от треска, от всичко напират нещо епилептично, но все пак весело, темпераментно — признавам, ала не умея да танцувам така.

Отде накъде да съм тъжен?

Английският бряг все още не се виждаше...

Загърнах раменете й със сакото си, за да не се простуди; вятърът бе толкова силен, че постоянно запращаше конската й опашка в лицето ми.

Червените комини сред лъчите на прожекторите...

Сабет бе във възторг от тази нощ на палубата, огласяна от писъка на вятъра в изпънатите въжета и плющенето на брезентовите покривала на спасителните лодки; отвсякъде се разнасяше скриптене и пукот, а комините бълваха гъст черен дим...

До слуха ни едва достигаха звуците на музиката.

Говорехме за звездите, както обикновено се говори нощем на открито, докато стане ясно, че никой от събеседниците не разбира от звезди и съзвездия повече от другия, останалото е настроение, нещо, което трудно понасям. Показах й кометата, която можеше да се зърне през тези дни на север. Още малко и щях да се издам, че имам рожден ден. Един вид затова се е и появила комета! Но това не можеше да бъде

вярно, дори на шега; кометата се виждаше на небосклона вече от няколко дни, макар и не толкова ясно, както през тази нощ, но във всеки случай от 26.IV. Така че за моя рожден ден (29.IV) не обелих нито дума.

— На раздяла — казах аз — искам да ви пожелаая две неща — първо, да не станете стюардеса...

— И второ?

— Второ — казах аз, — да не пътувате за Рим на автостоп. Най-сериозно! Предпочитам да ви платя билета за влака или самолета...

Тогава и през ум не ми минаваше, че ще пътуваме заедно за Рим, Сабет и аз, макар че нямаше какво да търся в Рим.

В отговор тя ми се изсмя в лицето.

Разбра ме погрешно.

След полунощ, както обикновено, имаше студен бюфет — заявих, че съм гладен и отведох Сабет в салона, понеже цялата трепереше от студ, личеше си, въпреки моето сако; брадичката ѝ играеше.

Долу балът беше в разгара си...

Предположението на Сабет, че се чувствавам тъжен, понеже съм сам, ме раздражни. Аз съм навикнал да пътувам сам. Като всеки истински мъж живея с работата си. Нещо повече, нямам нужда от друго и смятам за щастие факта, че живея сам — по мое мнение това е единствената възможна форма на съществуване за един мъж; за мене е истинско наслаждение да се събуждам сам, без да е необходимо веднага да започвам разговор. Коя жена може да разбере това? Дори въпросът, как съм спал, ми е досаден, понеже в съзнанието си съм отишъл вече напред, навикнал съм да мисля за нещата, които ми предстоят, а не за вече отминалите, да живея с проектите си... Всякакви там нежности по вечерно време, това все още върви, но нежности сутрин — благодаря, просто не съм в състояние да ги понасям; и повечето от три или четири дни, прекарани с жена, за мене винаги са, признавам си, начало на лицемерието. Чувства сутрин — това един мъж трудно понася. Тогава по-добре да мие чинии!

Сабет се смееше...

Закуска с жена като изключение по време на отпуската, защо не? — закуска, да речем на някой балкон; но повече от три седмици никога не съм издържал, честно казано, на подобна идилия! Та по време на

ваканцията, може; когато човек и така не знае какво да прави през целия ден, но след три седмици (най-късно!) аз закопнявам за моите турбини. Ами женската леност сутрин — например една жена, която е в състояние, преди още да се е облякла, да пренарежда цветята във вазата, като при това повежда разговор за любовта и брака — не, подобно нещо, струва ми се, не би търпял никой мъж, освен ако е лицемер. Неволно си спомням за Айви — „айви“ на английски значи бръшлян и за мене това е обобщено име за всички жени... Не, предпочитам да бъда сам! Дори видът на стая за двама, стига да не е стая в хотел, която човек може винаги да напусне, а именно стая за двама души като постоянно жилище, ме кара да мисля за бягство в чуждестранния легион...

Сабет ме намираще циничен.

Но аз говорех самата истина!

Престанах да приказвам, при все че мистър Левин не разбираше, струва ми се, нито дума; когато поисках да му долея чашата, той бързо я покри с длан, а Сабет, която ме намираще циничен, бе поканена на танц... Аз не съм циник. Аз съм само онова, което жените не могат да понесат — непоправим реалист. Не съм чудовище, както твърди Айви, и не казвам нищо против брака; най-често самите жени намират, че просто не съм подходящ за подобно нещо. Аз не мога през цялото време да изпитвам чувства. Да бъда сам, за мене това е единствената възможна форма на съществуване, понеже нямам никакво желание да правя една жена нещастна, а жените проявяват тази склонност — да са нещастни. Признавам — да бъдеш сам е невинаги весело, човек невинаги е във форма. Впрочем, от опит зная, че щом ние не сме във форма, и жените губят формата си; а обземе ли ги скука, започват обвиненията в липса на чувства. В такъв случай, честно казано, предпочитам да скучая сам. Признавам — невинаги имам желание да гледам телевизия (въпреки убеждението ми, между другото, че в близко бъдеще телевизионните предавания значително ще се подобрят), а понякога и аз си имам своите настроения, но тъкмо тогава ми е по-приятно да бъда сам. Към най-щастливите мигове в моя живот спадат и минутите, в които напускам някоя компания, сядам в колата си, затварям вратата и пъхвам ключа в таблото, пускам радиото, запалвам цигарата си с автомобилната запалка, след това включвам на скорост и натискам педала на газта... Хората ме уморяват, дори

мъжете. Що се отнася до моите настроения, както вече казах, не им отдавам особено значение. Понякога човек се размеква, но след това отново се съвзема. Признаци на умора! Както при метала. Чувствата, по моя преценка, не представляват нищо друго освен признаци на умора, поне при мене е така. Минути на слабост! Тогава дори писането на писма не помага срещу самотата. От това нищо не се променя; така или иначе после отново ще слушаш само собствените си стъпки в празното жилище. А което е още по-лошо: някакъв глас по радиото рекламира патентована кучешка храна, бакпулвер и знам ли какво още и изведнаж млъква — дочуване до утре сутринта! При това е едва два часа! Тогава спасението е само в джина, макар че аз, просто така, не обичам джин; а от улицата долитат гласове, автомобилен шум, боботенето на метрото, от време на време прогърмява някой самолет — все едно какво. Случва се тогава да заспя в креслото с вестник на колене, да изпусна цигарата си на килима. Мъча се да дойда на себе си. За какво? Някаква нощна станция предава симфонии, изключвам апарата. А сега какво? Стоя прав с чаша в ръка, пълна с джин, който не обичам, и пия; не помръдвам от мястото ми, за да не чувам стъпки в жилището си — своите собствени стъпки. Всичко това съвсем не е трагично, а просто тягостно — не можеш сам да си пожелаеш „лека нощ“...

Нима това е причина да се жени човек?

Сабет, завърнала се от своя танц, ме побутна с ръка; мистър Левин, тази грамада, спеше, усмихнат, сякаш и със затворени очи виждаше цялата бъркотия наоколо — серпантините и пъстроцветните детски балончета в ръцете на танцуващите, които разгорещените двойки пукаха един-другиму.

За какво съм мислел през всичкото време, попита тя.

Не знаех какво да отговоря.

А тя за какво мисли, попитах аз.

Сабет отговори веднага:

— Трябва да се ожените, мистър Фабер!

В този момент се появи отново нейният приятел, който бе обиколил всички палуби да я търси и я покани да танцуват. При това погледът му бе отправен въпросително към мене.

— Но моля! — казах аз.

При мене остана само чантичката ѝ.

Всъщност, много добре знаех какво мисля. Но то не може да се изрази с думи. Вдигнах чашата и я поднесох към лицето си, за да вдъхна аромата на виното, като се мъчех да изгоня от съзнанието си неволния и ненадеен образ на полов акт — изпитвах изумление и уплаха както в полусън. И защо тъкмо по този начин? Погледнато отстрани, защо пък именно с долната част на тялото? Когато седиш така и наблюдаваш танцуващите двойки и изведнаж си го представиш във всичките му подробности, намираш го направо нечовешко. Защо точно по този начин? Струва ти се абсурдно, когато инстинктът, желанието не те подтикват да го извършваш, изглеждаш сам на себе си побъркан, едва ли не извратен, дори само при мисълта за подобно нещо...

Поръчах си бира...

А може би причината е в мене.

Междувременно танцуващите двойки правеха опит да играят, като придържат с носовете си по един портокал...

А как намираше всичко това Лайзер Левин?

Той хъркаше в прекия смисъл на думата и да се разговаря с него бе невъзможно; устата му бе полуотворена — напомняше червеникавата уста на риба зад зеленото стъкло на аквариума.

Мислех за Айви.

Когато взимам Айви в прегръдките си, в същото време умът ми гъмжи от толкова други неща! Мисля си, че трябва да дам филмите си за проявяване, да се обадя по телефона на Уилямс; в състояние съм да решавам наум някоя шахматна задача, докато Айви стене в ухото ми: „I’m happy, o Dear, so happy, o Dear, o Dear!“^[75] Усещам на тила си впитите ѝ пръсти, виждам разкривените ѝ в епилептична тръпка щастливи уста и в същото време отбелязвам, че картината на стената отново виси накриво, слушам бученето на асансьора, пресмятам коя дата сме, чувам въпроса ѝ: „You’re happy?“^[76] и затварям очи, за да се съсредоточа върху Айви, която притискам в обятията си и по погрешка целувам собствения си лакът... След това всичко е забравено. Забравям и да се обадя по телефона на Уилямс, макар че през цялото време все за това съм мислил. Стоя до отворения прозорец и изпушвам най-после цигарата си, докато Айви прави чай в кухнята, изведнъж си

спомням забравената дата, но всъщност няма никакво значение коя дата е — всичко е преминало, сякаш никога не е било! След това чувам, че някой е влязъл в стаята, обръщам се и виждам Айви — Айви по пеньоар, с две чаши в ръце; отивам при нея и казвам: „Айви!“, после я целувам, понеже е мила женица, макар и да не разбира, че предпочитам да бъда сам.

Внезапно параходът спря.

Мистър Левин веднага се събуди, при все че не бях произнесъл нито дума, и попита дали не сме вече в Саутхамптън.

Навън се виждаха светлини...

Вероятно бяхме в Саутхамптън.

Мистър Левин се надигна от мястото си и излезе на палубата.

Аз допих бирата си и се помъчих да си спомня дали също и с Хана (тогава) ми е изглеждало абсурдно, дали винаги е било абсурдно...

Всичко живо излезе на палубата.

Когато Сабет се завърна обратно в салона с гирляндите, за да вземе чантичката си, аз се зачудих — тя каза сбогом на своя приятел, който веднага направи кисела физиономия, и седна при мене. Това нейно лице, което ми напомняше Хана като момиче! Сабет помоли за една цигара и отново ме захвана — за какво съм си блъскал ума през цялото време? Все нещо трябваше да ѝ отговоря. Подадох ѝ огън, който освети за миг младото ѝ лице, и попитах съгласна ли е да стане моя жена.

Сабет почервеня.

Сериозно ли съм говорел?

А защо не!

Вън започваше разтоварването на парахода, зрелище, което не биваше да се пропуска; духаше пронизващ вятър, но всеки считаше за въпрос на чест да стои на палубата; дамите трепереха във вечерните си тоалети; мъгла, нощ, озарен от хиляди светлини; мъже в смокинги, притиснали в топлите си обятия зъзнещите дами; прожектори, осветяващи товарните работи, скърцането на крановете и всичко това обвито в мъгла; мигащите маяци по крайбрежието...

Двамата стояхме, без да се докосваме.

Бях казал нещо, което никога не бих искал да изрека, но казаното бе казано и сега аз се наслаждавах на нашето мълчание. Отново бях

напълно трезвен, въпреки че нямах представа какво мисля, навярно нищо.

Животът ми бе в ръцете ѝ.

За малко при нас дойде мистър Левин, но той не ни попречи, напротив, дори му се зарадвахме, Сабет също, струва ми се; тя ме бе хванала под ръка и така дърдорехме с мистър Левин, който бе изтрезнял след ободрителния сън, обсъждахме на кого какъв бакшиш трябва да оставим и тям подобни. Параходът стоя на котва не по-малко от час, вече съмваше. Когато останахме отново сами, последни на мократа палуба, и Сабет отново ме запита дали съм приказвал сериозно, аз я целунах по челото, след това целунах студените ѝ тръпнещи клепачи, тя затрепера с цялото си тяло, после устата ѝ и сам се уплаших. Нито едно момиче не ми е било толкова чуждо! Полуотворената ѝ уста — не, това бе невъзможно! Целувах мокрите ѝ от сълзи очи, не говорехме нищо — бе наистина невъзможно!

На другия ден пристигнахме в Хавър.

Валеше дъжд, а пък аз стоях на горната палуба, когато чуждото ми момиче с червеникавата конска опашка мина по мостчето на брега. И двете ѝ ръце бяха заети с багаж, така че не можеше да ми махне. Струва ми се, тя видя, че аз ѝ махам. Искаше ми се да заснема нейното отдалечаване от кораба; продължих да махам с ръка, дори след като я изгубих сред тълпата. По-късно в митницата, тъкмо когато трябваше да отворя пред чиновника куфара си, зърнах още веднаж червеникавата ѝ конска опашка; тя ми кимна и се усмихна. Носеше багаж и в двете си ръце, спестяваше си носача и затова мъкнеше всичко сама, макар че явно не ѝ бе по силите; аз така и не смогнах да ѝ се притека на помощ, тя тутакси изчезна в тълпата. Нашата дъщеря! Тогавя не можех да зная това и все пак усещах как сърцето ми се свива, докато гледах как тя просто потъва в потока от хора. Бях я обикнал — това бе всичко, което знаех. В извънредния влак за Париж бих могъл, разбира се, да обиколя всички вагони. Но за какво? Нали се бяхме сбогували?

В Париж незабавно се обадох по телефона на Уилямс, за да докладвам поне устно за моята работа; той ме поздрави (Hello!^[77]), но не намери време да изслуша обясненията ми. Помислих си да не би да

се е случило нещо... Париж, както обикновено, за мене означаваше цяла седмица съвещания и, както обикновено, аз отседнах в същия хотел на кея „Волтер“, в същата стая с изглед към Сена и към този Лувър, в който никога още не бях ходил, макар и да бе точно насреща.

Уилямс се държеше странно...

— It's okay — повтаряше той, — it's okay^[78], — докато аз давах отчет за краткото си пътешествие в Гватемала, което, както се установи в Каракас, ни най-малко не бе забавило нашата работа, тъй като турбините все още не бяха подготвени за монтаж, да не говорим, че идвах съвсем навреме за парижките съвещания, които представляваха най-важното мероприятие за този месец. „It's okay!“ каза той също, когато зараказвах за ужасното самоубийство на моя приятел от младини, „It's okay!“ А накрая попита:

— What about some holidays, Walter?^[79]

Не го разбрах.

— What about some holidays? — повтори той. — You're looking like...^[80]

Някой прекъсна разговора ни.

— This is Mr. Faber, this is...^[81]

Дали Уилямс се сърдеше, че не бях ползувал самолет, ами бях направил изключение и пристигах с параход, така и не знам; неговото подмятане, че съм имал нужда от почивка, можеше да се приеме само в ироничен смисъл, понеже кожата ми бе загоряла от слънцето както никога досега, а и мършавостта ми се бе позагладила след обилните гозби на кораба, при този хубав загар...

Уилямс се държеше странно.

По-късно, след съвещанието, аз влязох в един ресторант, където никога преди това не бях ходил, влязох сам и с развалено настроение, като мислех за Уилямс. Обикновено той не бе дребнав. А може би предполагаше, че съм завързал някаква любовна авантюрка (love-affair) в Гватемала или пък другаде по пътя? Неговата усмивчица ме обиждаше, понеже, както вече споменах, в служебните си дела съм олицетворение на добросъвестност. Никога досега — и Уилямс го знаеше отлично! — не бях си позволявал заради жена да закъснея за съвещание дори с половин час. При мен подобно нещо е направо немислимо. Но повече от всичко ми разваляше настроението фактът, че недоверието му, или каквото иначе да беше, изразено в това негово

непрекъснато „It’s okay!“, занимаваше постоянно съзнанието ми, така че не можех да мисля за нищо друго и поради това келнерът се отнасяше с мене като с идиот.

— Beaune, Monsieur, c’est un vin rouge.^[82]

— It’s okay — казах аз.

— Du vin rouge — каза той — Du vin rouge avec du poisson?^[83]

Просто бях забравил вече какво съм поръчал; умът ми бе другаде, нямаше никаква причина да се изчервявам като рак — бях направо вбесен от маниера, с който келнерът успя да ме смути (сякаш обслужваше някакъв варварин!). В края на краищата аз няма за какво да изпитвам чувство за малоценност, с работата си се справям, нямам амбициите да бъда изобретател, но все таки, мисля си, струвам не по-малко от един баптист от Охайо, който се надсмива над инженерите; а и моята работа е по-полезна — под мое ръководство се извършват монтажни работи на стойност милиони долари, зад гърба си имам вече цели електростанции, работил съм в Персия, в Африка (Либерия), в Панама, във Венецуела, в Перу — не съм паднал от луната, както очевидно си мислеше този келнер.

— Voila, monsieur!...^[84]

Целият този театър с показването на бутилката, тържественото ѝ отпушване и наливането на една глътка за проба, после неизменният въпрос:

— Il est bon?^[85]

Чувството за малоценност ми е непоносимо.

— It’s okay — казах аз, но не защото се оставих да ме сплашат — съвсем ясно долових дъха на тапа, — а просто защото не ми се влизаше в пререкания.

Умът ми бе другаде.

Бях единственият посетител в ресторанта — вечерта още не бе настъпила — и онова, което ме дразнеше, бе огледалото насреща ми, поставено в златна рамка. Колкото пъти вдигнех глава, виждах отражението си, напomniaщо старинен фамилен портрет — Валтер Фабер нагъва салатата, в златна рамка. Под очите си имах кръгове, нищо повече; във всичко останало изглеждах направо отлично — кожата ми, както вече казах, бе загоряла от слънцето, а тялото ми далеч не бе толкова мършащо, както обикновено. Та аз съм мъж в разцвета на годините си (знаех това и без помощта на огледало) — наистина,

косата ми е посивяла, но имам спортна фигура. Не изпитвам ни най-малка завист към красивите мъже. А че носят ми е малко по-дълъг, отколкото се полага, ме занимаваше в годините на пубертета, но оттогава се намериха достатъчно жени да ме освободят от погрешното чувство за малоценност; единственото, което в момента ме дразнеше, бе тази зала — където и да погледнеш, навсякъде огледала, гадна работа, а на всичко отгоре това безкрайно чакане да ми донесат рибата. Изразих решително недоволството си. Наистина, нямаше къде да бързам, но не ме оставяше чувството, че келнерите не се отнасят с нужната сериозност към мене, сам не зная защо; съвсем празно заведение с пет келнера, които си шушукат нещо, и един-единствен посетител — Валтер Фабер троши хляб, в златна рамка, където и да погледнеш; рибата, когато най-сетне я донесоха, бе превъзходна, но аз вече нямах апетит — сам не зная какво ставаше с мене...

„You are looking like...“

Само заради тази глупава забележка на Уилямс (при това знам, че съм му симпатичен!) аз постоянно, вместо да си ям рибата, поглеждах в тези смешни огледала, от които ме посрещаше осмукратното ми отражение.

Естествено, човек остарява...

Естествено, започва да оплешивява...

Не съм свикнал да ходя по лекари, никога през живота си не съм боледувал от нищо, ако не се смята апандисита — поглеждах в огледалата само защото Уилямс бе казал: „What about some holidays, Walter?“ При това бях загорял като никога досега. В очите на едно младо момиче, което мечтае да стане стюардеса, изглеждах навярно улегнал господин, ала не и уморен от живота, напротив, аз дори забравих да ида на лекар в Париж, както всъщност възнамерявах...

Чувствах се напълно нормално.

На следващия ден (неделя) отидох в Лувъра, но момиче с червеникава конска опашка така и не видях, макар че престоях цял час в този Лувър.

Първото си съприкосновение с жена, най-първото всъщност съм забравил; по-точно спомням си го само когато си наложа да мисля за него. Тази жена бе съпругата на моя учител, който през онази пролет,

малко преди матурата, ме канеше често у дома си в края на седмицата; помагах му при коригирането на новото издание на неговия учебник, за да припечеля нещо. Съкровената ми мечта тогава бе да си купя мотоциклет на вехто, машината можеше да бъде стара, колкото си иска, стига да вървеше. Трябваше да разчертавам с туш геометрични фигури. Питагоровата теорема и тям подобни, тъй като по геометрия и въобще по математика бях първият ученик в класа. Неговата съпруга, от гледна точка на моята тогавашна възраст естествено, бе доста солидна дама, някъде около четиридесетте, струва ми се, болна от туберкулоза; и когато обсипваше с целувки моето момчешко тяло, приличаше ми ту на умопобъркана, ту на някоя разгонена кучка; при това аз продължавах да я наричам „госпожо професорша“. Това бе абсурдно. От време на време забравях за нашите „отношения“; само когато математикът влизаше в клас и мълчаливо поставяше на катедрата купчината тетрадки, ме обземаше страх, че вече всичко е узнал, а сега и целият свят ще го узнае. Най-често бях първият, когато той извикваше при раздаването на тетрадките, и аз трябваше да изляза пред класа като единствен, който не е допуснал никаква грешка. Тя умря още през същото лято и аз забравих за всичко, случило се помежду ни, както се забравя водата, с която си утолил жаждата си. Естествено, това, че я забравих толкова бързо, ми се струваше тогава подло, ето защо си наложих веднаж в месеца да ходя на гроба ѝ. След като се уверявах, че никой не ме вижда, изваждах от чантата си няколко цветенца и бързо ги полагах върху пресния гроб, който още нямаше паметник, а само номер; при това ме изгаряше срам, понеже всеки път изпитвах радост, че всичко е свършило.

Единствено с Хана не е било никога абсурдно.

Бе пролет, но валеше сняг, докато седяхме в парка Тюйлери; истинска снежна виелица се изсипваше от синьото небе; не бяхме се виждали почти цяла седмица и тя, струва ми се, се зарадва на срещата ни, макар и само заради цигарите — явно, не ѝ бе останала пукната стотинка.

— И за миг не ви повярвах тогава, че никога не ходите в Лувъра... — каза тя.

— Във всеки случай, съвсем рядко.

— Рядко ли? — засмя се тя. — Още завчера ви видях долу в Античната зала, вчера също.

Тя действително бе дете, макар че припалваше цигара от цигара; сериозно смяташе нашата среща в Париж за пълна случайност. Носеше както преди своите черни ковбойски панталони и испанските си пантофки, бе облечена с късо палто с качулка, естествено, главата ѝ бе непокрита, червеникавата ѝ конска опашка се люлееше на тила, а от безоблачното небе, както вече казах, се сипеше сняг на парцали.

— Но не ви ли е студено?

— Не — отвърна тя, — може би на вас?

В 16:00 имах отново съвещание.

— Ще прием ли по едно кафе? — предложих аз.

— О — каза тя, — с удоволствие!

Когато прекосихме Площада на съгласието, подгонени от свирката на един полицай, тя ми подаде ръката си. Не бях очаквал това. Трябваше да потичаеме, понеже полицаят вече вдигаше бялата си палка и цяла глутница коли се втурна насреща ни. Вече на тротоара, уловени ръка за ръка, аз открих, че съм изгубил шапката си — видях я на пътното платно сред разкаляния сняг, вече смачкана от автомобилна гума. „Eh bien!“^[86], казах аз и продължих нататък, ръка за ръка с момичето, гологлав като някой хлапак, без да обръщам внимание на снега.

Сабет бе гладна.

За да не си въобразявам кой знае какво, аз си казвах, че тя се радва на срещата ни само защото е останала вече кажи-речи без стотинка; тя така лакомо се нахвърли на сладкишите, които ѝ поръчах, че едва ли можеше да вдигне глава от чинията, едва ли бе в състояние да разговаря... Намерението ѝ да пътува на автостоп за Рим бе потвърдено от всякога; дори си бе изготвила точен маршрут — Авиньон, Ним, Марсилия (не непременно), обаче на всяка цена Пиза, Флоренция, Сиена, Орвието, Асизи и какво ли не още; тя вече бе правила опит да спре някоя кола още сутринта, но явно бе попаднала на погрешна изходна улица.

— Вашата маминка знае ли за всичко това?

Тя кимна утвърдително.

— А маминка не се ли тревожи?

Седях само защото трябваше да платя; бях готов за ставане, дори чантата си бях сложил на коленете; тъкмо сега, когато Уилямс се държеше така странно с мене, не ми се искаше никак да закъснявам за съвещанието.

— Разбира се, че се тревожи — каза момичето, докато обираше с лъжичката трохите от пастите; изглежда, само възпитанието я възпираше да оближе чинията с език; после се засмя. — Маминка винаги се тревожи.

След малко добави:

— Трябваше да ѝ обещаю, че няма да пътувам с когото и да е, но това се разбира от само себе си, не съм тъпачка...

В това време аз успях да платя сметката.

— Много ви благодаря — каза Сабет.

Не се осмелявах да попитам: „Какво мислите да правите тази вечер?“ Все по-малко разбирах какво момиче всъщност е тя. Нехайна, но в какъв смисъл? Може би тя действително бе готова да приеме поканата на всеки мъж? Това предположение извикваше в мене не възмущение, а ревност, настройваше ме едва ли не сантиментално.

— Ще се видим ли пак? — попитах аз и бързо добавих: — Ако не, тогава ви желая всичко най-хубаво...

Наистина, трябваше вече да вървя.

— Вие тук ли ще останете?

— Да — каза тя, — няма къде да бързам...

Вече бях станал от мястото си.

— Ако наистина имате време, — казах аз, — бих ви помолил за една услуга...

Машинално затърсих изгубената си шапка.

— Искате ми се да отида довечера на опера — продължих аз, — но все още не съм си взел билет...

Сам се учудих на наглостта си. Разбира се, никога дотогава не бях ходил на опера, но Сабет и за секунда не се усъмни в мене — дотолкова познаваше хората! — въпреки че дори не можех да кажа какво дават тази вечер. Тя взе парите с явното желание да ми услужи.

— Ако искате да дойдете и вие — казах аз, — можете да вземете два билета. Ще се срещнем в седем часа тук.

— Два билета?

— Казват, че спектакълът бил грандиозен!

Бях научил това от жената на Уилямс.

— Но мистър Фабер — каза тя, — аз не мога да приема такъв подарък...

За съвещанието закъснях.

Наистина, не можах да позная професор О., когато внезапно се изпречи на пътя ми: „Закъде така бързате, Фабер, където?“ Лицето му не беше просто бледо, а напълно изменено и аз само си помислих: „Това лице ми е познато. И този смях ми е познат, но откъде?“ Изглежда, той забеляза объркването ми и попита: „Нима не можете да се сетите?“ Сега смехът му звучеше зловещо. „Да, да — хилеше се той, — преживях някои неща!“ Лицето му вече не беше лице, а просто череп, покрит с кожа, под която трепкаха мускулчета, като създаваха някаква странна мимика — именно тази мимика ми напомни за професор О.; но все таки пред себе си виждах череп, усмивката несъразмерно широка, разкривяваща лицето, несъразмерна по отношение на очите, които бяха дълбоко хлътнали. „Господин професоре!“ възкликнах аз и правех усилия да не извикам: „Но аз знаех... бяха ми казали, че сте умрял!“ Вместо това казах: „Как сте, какво правите?“ Никога той не е бил толкова сърдечен с мене, винаги съм го ценял, но тъй сърдечен, както сега, когато стоях с ръка върху вратата на таксито, не е бил никога. „Парижка пролет!“, хилеше се той и просто бе непонятно защо постоянно оголва зъбите си в усмивка, познавах го като професор в Швейцарския политехнически институт, а не като клоун; но щом само отвореше устата си, лицето му се разкривяваше, сякаш в смях. „Да, да — хилеше се той, — сега съм къде по-добре!“ При това той се смееше всъщност колкото можеше да се смее и един мъртвешки череп — само впечатлението бе такова. Извиних се, че в бързината не съм го познал веднага. Той бе пуснал корем, какъвто никога не е имал — окръглен и издут като балон, напирал сякаш изпод ребрата. Във всичко останало той бе слаб като клечка, кожата му напомняше пергамент с цвят на кирпич, очите му бяха живи, но дълбоко хлътнали. Заразказвах нещо. Ушите му бяха щръкнали. „Закъде сте се забързали толкова?“, хилеше се той и попита няма ли да пийнем по един аперитив. Неговата сърдечност, както вече казах, бе също така прекомерна; някога той бе мой професор в Цюрих, аз го ценях, но сега наистина нямах време за аперитив. „Драги господин професоре!“ Досега никога не бях се обръщал така към него.

„Драги господин професоре!“, казах аз, понеже той ме улови за ръката и понеже знаех онова, което всички знаеха, а изглежда, не знаеше само той. Той се хилеше. „Тогава друг път!“, каза той, а пък аз, макар да ми бе известно, че този човек всъщност вече е мъртвец, отвърнах: „С удоволствие!“ и седнах в таксито...

Съвещанието не ме интересуваше.

Професор О. е бил за мене винаги нещо като образец, макар да не бе лауреат на Нобелова награда, нито пък някой от професорите в Цюрихския политехнически институт, радващи се на световна известност. Но той бе истински специалист. Никога няма да забравя как ние, студентите, облечени в бели престилки, се тълпяхме около него в чертожната зала и се заливахме от смях, като слушахме неговите откровения: „Нямам нищо против сватбените пътешествия, господа (това бе негова любима фраза), но едно пътуване е напълно достатъчно, всичко останало ще намерите после в публикациите; учете чужди езици, господа, но пътешествията, господа, са средновековна работа; и днес още разполагаме с комуникационни средства, които ни доставят целия свят в къщи, да не говорим за утрешните и следващите технически достижения! Но да се пътува от място на място, е просто атавизъм. Вие се смеете, господа, но е така — пътешествията са атавизъм; ще дойде ден, когато транспортните средства ще изчезнат, единствено младоженците ще странствуват по света с фиакри, но никой друг... Вие се смеете, господа, но ще доживеете до този ден!“

И изведнъж го срещам в Париж!

А може би точно заради това се хилеше през цялото време. Може би съвсем не бе вярно, че е болен (както се говореше) от рак в стомаха и се смееше, понеже вече две години всеки казваше, че лекарите не му дават повече от два месеца — смееше се над нас, уверен, че пак ще се срещнем...

Съвещанието продължи близо два часа.

— Williams — казах аз, — I changed my mind.^[87]

— What's the matter?^[88]

— Well, I changed my mind...^[89]

Уилямс ме закара с колата си до хотела, а през това време аз му изложих намерението си да прекъсна за малко работата си, да взема кратка отпуска, един вид пролетна ваканция за една-две седмици, не повече, да направя малка екскурзия (trip) до Авиньон, Пиза,

Флоренция и Рим. Този път той съвсем не се държа странно, напротив, бе чудесен, както винаги — веднага ми предложи своя ситроен, тъй като на другия ден отлитал за Ню Йорк.

— Walter — каза той — have a nice time!^[90]

Обръснах се и облякох нов костюм за в случай, че Сабет успееше да вземе билети. Пристигнах на мястото на нашата среща много преди уговорения час, макар че минах пеш по Шанз-елизе. Седнах в едно кафене наблизо, на остъклената и отоплена с инфрачервени лъчи веранда; още не бяха ми донесли поръчаното перно, когато чуждото ми момиче с червеникавата конска опашка мина по тротоара, без да ме забележи; тя, също като мене, бе дошла по-рано; бих могъл да я повикам...

Тя седна в отсрещното кафене, където трябваше да се срещнем.

Чувствах се щастлив и отпихах от перното, без да бързам; наблюдавах я през стъклото на верандата — видях как поръча, как чакаше, как пушеше и как погледна веднъж часовника си. Бе облечена в черното си палто с качулка, ширити и дървени клечки вместо копчета, а отдолу носеше синята си вечерна рокличка — готова за опера, млада дама, която навярно за първи път си слага руж. Сабет пиеше лимонов сок. Бях щастлив както никога досега в този Париж! Озърнах се за келнера, за да платя и отида отсреща — при момичето, което ме чакаше! При това почти се радвах, че той се бави и ме кара да чакам; макар да изразих пред него възмущението си, никога не бих могъл да бъда така щастлив, както в тази минута!

Откак разбрах как е станало всичко и главно за да осмисля факта, че младото момиче, дошло в този ден с мен в Парижката опера, се оказа същото онова дете, което навремето ние двамата (Хана и аз) не пожелахме да имаме поради лични съображения, независимо от тогавашната международна обстановка, аз разговарях с най-различни хора за отношението им към абортите и установих, че всички те (погледнато по принцип) споделят моя възглед — прекъсването на бременността е нещо естествено в наши дни. Ако размислим сериозно — докъде бихме стигнали, ако не съществуваха абортите? Именно развитието в областта на медицината и техниката изисква от хората, осъзнавали своята отговорност, нови, решителни мерки. Трикратно

увеличаване на земното население само за едно столетие! Преди е липсвала всякаква хигиена. Зачеване, раждане и никакви грижи за запазване на идещия живот, всичко предоставено на произвола на природата — това е по-примитивно, ала не и по-нравствено. Борба с родилната треска, цезарово сечение, инкубатори за недоносчета, ние се отнасяме към живота с по-голяма сериозност, отколкото нашите деди. Йоахан Себастиан Бах е създал тринадесет деца (или нещо такова), но от тях са оживели по-малко от 50%. Хората не са зайци... Прогресът ни налага следния извод — човекът трябва да вземе в свои ръце и регулирането на раждаемостта. Заплахата от пренаселване на земното кълбо... Моят полкови лекар е бил в Северна Африка и казваше дословно следното: ако някой ден арабите се цивилизоват дотолкова, че престанат да удовлетворяват естествените си нужди край домовете си, то за двадесет години арабското население ще се удвои. В природата също се наблюдава този процес — свръхпродукция, за да се осигури съхранението на вида. Съвременният човек обаче разполага с други средства за съхраняване на вида. Животът бил свещен! Естествената свръхпродукция (ако се размножаваме стихийно като животните) ще доведе до катастрофа, тоест не до съхранение, а до унищожение на вида. Колко хора може да изхрани Земята? Има, разбира се, и скрити резерви и тяхното оползотворяване е задача на ЮНЕСКО — индустриализиране на икономически изостаналите райони, — но тези резерви не са неизчерпаеми. Международната политика е изправена пред свършено нови проблеми. Да хвърлим поглед на статистиката: например снижение на туберкулозните заболявания, благодарение успехите на профилактиката, от 30% на 8%. Всеблагият бог решаваше тези въпроси, като пращаше на човечеството епидемии, но ние изтръгнахме епидемиите от ръцете му. Оттук следва изводът, че трябва да изтръгнем от ръцете му и управляването на раждаемостта. Тук няма никакво основание за угризения на съвестта; напротив, за човека е достойнство да действа съгласно разума си и сам да решава дали да има деца или не. Откажем ли се от този принцип, ще бъдем принудени да заменим епидемиите с войни. Епохата на романтиката е безвъзвратно отминала. Който отрича по принцип правото за прекъсване на бременността, е просто безотговорен романтик. Разбира се, към това трябва да се пристъпва не лекомислено, а принципно — необходимо е да гледаме фактите в очите

и главно да не пренебрегваме обстоятелството, че съдбата на човечеството не на последно място зависи от проблема за суровините. Безобразието на официалното поощряване на раждаемостта във фашистките страни, а също и във Франция! Проблемът за жизненото пространство! Да не забравяме за автоматизацията — промишлеността вече не се нуждае от толкова много хора. По-разумно би било да се повиши жизненият стандарт на наличното население. Всичко друго води към война и към тотално унищожение. Невежеството и безпринципността в това отношение са все още широко разпространени. А най-голямото зло, както винаги, идва от моралистите. Изкуственото прекъсване на бременността е придобивка на културата — само в джунглата животът се заражда и загива според прищевките на природата. Човек планира! Толкова много нещастия от романтични подбуди, безброй катастрофални бракове, сключвани и днес още само поради страх от аборта. Разликата между предпазването от забременяване и лекарската интервенция? Във всеки случай нежеланието да имаш деца е нещо напълно човешко. Колко от родените деца са действително желани? Друг е въпросът, че жената най-често иска да запази детето, щом вече е забременяла — тук действа автоматизмът на инстинктите, тя забравя, че преди това сама е желала да го махне; прибавя се и чувството за власт над мъжа — материнството като оръжие на жената в нейната икономическа борба. Какво значи съдба? Смешно е да се съзира пръста на съдбата в редица случайни механично-физиологични съвпадения, това е под достойнството на един съвременен човек. Децата са нещо, което или желаем, или не желаем да имаме. Увреждания за жената? Физиологически във всеки случай никакви — стига абортът да не бъде извършен от някой дилетант, а психически само дотолкова, доколкото съответното лице е жертва на морални или религиозни предразсъдъци. Това, което отричаме, е обожествяването на природата! Иначе човек би трябвало да бъде последователен и да се откаже от пеницилина, от гръмоотвода, от очилата, от ДДТ-то, от радара и така нататък. Живеем във века на техниката, човекът е покорител на природата, човекът е инженер и който възразява срещу това, не трябва да използва дори един мост, несъздаден от природата. В такъв случай човек би трябвало да е последователен докрай и да отхвърли всякаква лекарска намеса, а това значи да умре от най-обикновено възпаление на апендикса;

понеже така му било писано! Но тогава да се откажем и от електрическата крушка, от моторите, от атомната енергия, от сметачната машина, от наркозата... и назад в джунглите!

Нашето пътешествие из Италия... За него мога да кажа само едно — бях щастлив, понеже момичето, струва ми се, бе също щастливо, въпреки разликата във възрастта ни.

Тя се присмиваше над младите мъже.

— Хлапаци! — казваше тя. — Дори не можеш да си представиш — имаш чувството, че си им майка, а това е ужасно!

Имахме фантастично време.

Единственото, което ми тежеше, бе нейната страст към изкуството, манията ѝ всичко да види. Едва прекосихме италианската граница и нямаше място, където да не спираме — Пиза, Флоренция, Сиена, Перуджа, Арето, Орвието, Асизи. Не съм свикнал да пътувам по този начин. Във Флоренция се разбунтувах, като заявих открито, че намирам нейния Фра Анджелико доста блудкав; после се поправих и добавих: не блудкав, а просто наивен. Сабет не оспори твърдението ми, напротив, бе във възторг от оценката ми, самата тя се измъчвала от опасението, че не бил достатъчно наивен.

Онова, което ми доставяше наслада — да пия кампари!

Нямах също нищо против просяците с мандолини...

Онова, което ме интересуваше — пътното строителство, мостостроенето, новият модел фиат, новата гара в Рим, новата скоростна мотриса „Рапидо“, новият тип пишещи машини „Оливети“...

Музеите не са по моята част...

Седях в едно кафене на Пиаца Сан Марко и в очакване на Сабет, която, струва ми се, от чист инат разглеждаше катедралата до най-малки подробности, пиех своето обичайно кампари. През последните дни, след Авиньон, разгледах сума ти църкви и музеи, само и само да бъда близо до нея. Не виждах никаква причина за ревност и все пак я ревнувах. Не знаех какви мисли минават през главата на едно толкова младо момиче. Какво бях аз за нея? Може би неин шофьор? Е, добре, тогава имах право да пийна едно кампари, докато чакам нейно превъзходителство да се появи от поредната църква. Не бих възразявал

да съм ѝ шофьор, ако не бе случилото се в Авиньон. Понякога просто не знаех какво да мисля за нея. И тази нейна идея — да пътува за Рим на автостоп! Макар че в последна сметка не го направи; самото ѝ първоначално намерение ме караше да ревнувам. Щеше ли и с друг мъж да стане това, което стана между нас в Авиньон?

Мислех за женитба, както никога досега...

Колкото по-силно се привързвах към това момиче, толкова повече се страхувах да не я тласна по такъв път. Всеки ден се надявах, че ще ми се удаде да поговоря с нея, твърдо решен да бъде откровен докрай, само се опасявах, че няма да повярва на думите ми, а по-скоро ще ми се надсмее... Струва ми се, тя все още ме смяташе за циник, дори за безочлив човек (не по отношение лично на нея, а по отношение на живота изобщо), намираще ме прекалено ироничен, нещо, което не можеше да понася, а пък аз често и не намирах какво друго да ѝ кажа. Но дали тя изобщо ме слушаше? Направо имах чувството, че съм престанал да разбирам младежта. Често изглеждах сам на себе си измамник. И защо? Не желяех например да разрушавам представата ѝ, че през живота си не съм виждал по-красив град от Тиволи и че да се прекара един следобед в този Тиволи е едва ли не върхът на щастието; сам аз обаче не можех да повярвам в това. Нейната постоянна тревога, че не се отнасям към нея сериозно, бе погрешна; към самия себе си не се отнасях сериозно и все се намираще нещо, което да възбуди ревността ми, при все че по всякакъв начин се стараех да се чувствавам млад. Питам се дали съвременната младеж (1957 г.) не е съвършено различна от младежта по мое време и само установявах, че изобщо не знам каква е днешната младеж. Наблюдавах Сабет, мъкнех се подире ѝ из най-различни музеи, само и само да бъда близо до нея, да виждам поне отражението ѝ в стъклата на витрините, пълни с етруски чирепи, да съзерцавам младото ѝ лице — сериозно и радостно. Сабет не можеше да повярва, че не разбирам нищо от изкуство и изпитваше към мене, от една страна, безгранично, почти детинско доверие само защото бях с тридесет години по-възрастен, от друга страна обаче, не проявяваше никакво уважение. Това, че очаквам от нея уважение, разваляше настроението ми. Сабет слушаше внимателно, когато разказвах за своя опит, както се слуша по-възрастен човек — без да ме прекъсва, учтиво, невярваща, с хладна съсредоточеност, ако пък ме прекъснеше, то бе, за да изпревари думите

ми и с това да ми даде да разбере, че всичко вече съм й разказвал друг път. А мене ме обземаше нетърпим срам. Въобще за нея имаше стойност само бъдещето и донякъде настоящето, но към чуждия опит бе напълно равнодушна както всички млади хора. Тя не даваше пукната пара, че всичко се повтаря от поколение на поколение и че би могла да научи от нас онова, което вече сами сме научили. Стараех се да разбира какво всъщност очаква Сабет от бъдещето и установих, че тя самата не знае, просто му се радва. Нима аз можех да очаквам от бъдещето нещо, което да не ми е известно? За Сабет обаче всичко бе друго. Тя се радваше на пътуването ни до Тиволи, на предстоящата среща с маминка, на утринната закуска, на бъдещето, когато един ден ще има деца, на тазгодишния си рожден ден, на грамофонната плоча, която възнамеряваше да си купи — на определени, но още по-често на неопределени неща, просто на всичко, което предстоеше да стане. Може би тъкмо то предизвикваше ревността ми, но не е вярно, че аз от своя страна не умея да се радвам. Радвам се на всеки миг, който ми дава повод за това. Наистина, не пея, не се премятам през глава, но това не значи, че не се радвам. И то не само на вкусното ядене! Може би невинаги съумявам да изразя чувствата си; та колко от хората, с които се срещам, проявяват някакъв интерес към радостта ми и изобщо към чувствата ми! Сабет смяташе, че постоянно омаловажавам тези неща, че се преструвам. Повече от всичко друго се радвах на нейната радост. Понякога просто се удивлявах колко малко й е нужно, за да запее, буквално нищо! Сутрин тя разтваряше завесите на прозореца и, установила, че не вали, запяваше. За съжаление, веднъж споменах в разговора за стомашното си неразположение и оттогава тя постоянно се безпокоеше да не би да имам болки, по майчински загрижена, сякаш бях малолетен. В това отношение нашето пътешествие невинаги можеше да се нарече леко, често се озовавахме в смешно положение — аз отегчавах Сабет с житейския си опит, а тя ме караше да се чувствавам стар, като от сутрин до вечер очакваше моя възторг от нещата, които разглеждахме...

В една голяма галерия на Museo Nazionale^[91] аз решително отказах да слушам коментариите от нейния Бедекер^[92], приседнах на близкия парапет и разгърнах някакъв италиански вестник — беше ми дошло до гуша от всякакви колекции на каменни парчетии. Обявих стачка, но Сабет все така убедена, че й се подигравам, като твърдя, че

не разбирам от изкуство, позовавайки се на думите на своята маминка, че всеки човек е способен да възприема произведенията на изкуството, само не и образованият еснаф.

— Каква снизходителна маминка! — възкликнах аз.

Италианското семейство, което в този миг минаваше покрай нас, ме интересува далеч повече от всички тези статуи; особено бащата, понесъл на ръце спящото детенце...

Освен тях наоколо не виждах жива душа.

Мъртвата тишина се нарушаваше само от цвъртенето на птиците.

Когато Сабет ме остави сам, аз пъхнах в джоба си вестника, който така и не можах да прочета, и застанах пред една статуя, за да проверя доколко е вярно твърдението на нейната маминка. Всеки човек бил способен да възприема произведенията на изкуството! Вятър! Установих, че маминка дълбоко се лъже.

Единственото, което изпитвах пред тази статуя, бе скука...

В малката галерия (остъклена) ми провървя — цяла група немски туристи, водена от един католически свещеник, се тълпеше пред някакъв релеф, като при автомобилна злополука, което раздражни любопитството ми. И когато Сабет ме намери („Ах, ето, къде си бил, Валтер! Аз пък вече си мислех, че отново си офейкал при твоето кампари!“), аз повторих думите, които току-що бях чул от свещеника: „Раждането на Венера“. Особено малката флейтистка отстрани ми изглеждаше очарователна... „Очарователна“, по мнението на Сабет, не бе най-подходящата дума за оценка на такъв релеф — тя го намираще страхотен, направо безумен, абсолютен, гениален, terrific^[93]...

За щастие, дойдоха хора...

Не мога да понасям, когато ми се предписва какво трябва да изпитвам; тогава се усещам като слепец, при все че схващам, за какво става дума.

„Глава на спяща Ериния^[94]“

Това бе мое откритие (в същата странична зала вляво), направено без помощта на някакво си баварско кюре; аз, наистина, не знаех названието на тази скулптура, което ни най-малко не ме смущаваше, напротив. Най-често ме смущават тъкмо названията, понеже така или иначе ми е трудно да се ориентирам сред античните имена и се чувствавам като на изпит... Но пред тази фигура не можех да не се спра — намирах я великолепно, изключително великолепно,

поразителна, знаменита, дълбоко впечатляваща! Представляваше мраморна женска глава, положена така, че ти се струва, сякаш опрян на лакти, виждаш лицето на спяща до тебе жена.

Какво ли сънуваше?

Може би този начин на възприемане на едно произведение на изкуството да е неправилен, ала това ми бе по-интересно, отколкото въпросът дали то е създадено в IV или в III век пр.н.е...

Когато разглеждах отново „Раждането на Венера“, Сабет изведнъж възкликна:

— Стой! Не мърдай!...

— Какво има? — попитах аз.

— Не мърдай! — повтори тя. — Когато стоиш там, лицето на Еринията тук изглежда много по-красиво. Просто невероятно каква промяна настъпва!

Трябвало сам да се убедя. Сабет настоя да сменим местата си. Действително, имаше известна промяна, но това не ме учудваше — обикновен ефект на осветлението. Когато Сабет (или който и да е) заставаше пред „Раждането на Венера“, върху главата на спящата Ериния падаше сянка, лицето ѝ оставаше осветено само от една страна и това веднага му придаваше по-живо, по-енергично, дори някакво диво изражение.

— Страхотия! — възкликна Сабет. — Как само се променя!

Сменихме местата си още веднаж или два пъти, накрая аз настоях да продължим по-нататък — пред нас имаше сума ти още зали, натъпкани със статуи, които Сабет искаше непременно да види...

Аз огладнях.

Но да отворя дума за някой ristorante^[95], въпреки че в момента не можех вече да мисля за нищо друго, бе явно безсмислено; не получих отговор дори на въпроса, откъде се е сдобила с всички тези учени думички: архаичен, линеарен, елинистичен, декоративен, сакрален, натуралистичен, елементарен, експресивен, кубистичен, алегоричен, култов, композиционен и така нататък — все думи от речника на един highbrow^[96]. Едва при изхода на музея, където вече нямаше нищо за гледане освен арки от антични тухли — проста, но безупречно изпълнена работа, която ме заинтересува — Сабет отговори на въпроса ми. В момента, в който преминаваше през турникета, тя подхвърли, сякаш между другото, както винаги, когато ставаше дума за майка ѝ:

— От маминка.

Винаги, когато седяхме в някой ristorante, Сабет отново предизвикваше възхищението ми — наслаждавах се на радостта ѝ при вида на салатата, на детското ѝ нетърпение, с което се нахвърляше на хлебчетата, докато чакахме да ни донесат поръчаното ястие, на горящия ѝ от любопитство поглед — тя нагъваше хлебче след хлебче, а очите ѝ шареха наоколо, — на тържествения възторг, който се изписваше на лицето ѝ, докато келнерът ни сервираше ордьовър, на закачливия ѝ смях...

Що се отнася до маминка...

Бяхме си поръчали артишок, късахме листо подир листо, топяхме го в майонеза и изстръгнахме със зъби месестата му част и така, листо след листо, през време на което узнах и нещо за учената дама, която бе нейна маминка. Честно казано, не проявих особено любопитство, тъй като не обичам интелектуалките. Узнах следното: имала всъщност не археологическо, а филологическо образование, но работела в един археологически институт — трябвало да печели пари, понеже били разделени с господин Пйпер... Чаках с чаша в ръка, за да се чуکنем — господин Пйпер, който от убеждение заминал за Източна Германия, вече не ме интересуваше. Вдигнах чашата си и я прекъснах:

— За твое здраве!

След като пихме...

А после узнах и това:

Някога маминка също била комунистка, но животът ѝ с господин Пйпер въпреки това не вървял, настъпил разрив — това можех да разбера — и ето че сега маминка работела в Атина, понеже не харесвала и днешната Западна Германия — и това можех да разбера. Сабет от своя страна не страдеше ни най-малко от тази раздяла, напротив — докато разказваше всичко това, тя проявяваше чудесен апетит и отпиваше от бялото Orvieto Abbocato — нейното любимо вино, което на мен винаги изглеждаше прекалено сладко... Баща си тя много не обичала, по-точно господин Пйпер съвсем не ѝ бил баща, преди това маминка била женена за друг, така че тя, Сабет, била дете от първия брак. На нейната маминка явно не ѝ вървеше с мъжете, може би понеже бе прекалено интелектуална, помислих си аз, не казах, естествено, нищо, ами поръчах още половин бутилка Orvieto Abbocato; след това заприказвахме за най-различни неща — за сортовете

артишок, за католическата религия, за cassata^[97], за спящата Ерния, за уличното движение — това бедствие на нашето време, и как можем да излезем на Виа Апия...

Сабет прочете в своя Бедекер:

— „Виа Апия, прокарана през 312 г. преди Христа от цензора Апий Клавдий Цек и наричана Царица на пътищата, първоначално водела през Терачина за Капуа, откъдето по-късно била продължена до Бриндизи...“

Ние извършихме цяло поклонничество по Виа Апия, като извървахме пеш три километра, след което спряхме да отдъхнем и полегнахме на един каменист хълм край някаква гробница, обрасла с бурени, за която в пътеводителя не пишеше, за щастие, нищо. Лежахме в сянката на една пиния и пушихме.

— Валтер, спиш ли?

Наслаждавах се на спокойствието и на това, че не трябваше да разглеждаме нищо.

— Виж — каза тя, — ето там отсреща е Тиволи.

Сабет, както обикновено, бе в черните си ковбойски панталони с някога бели шевове, а на краката си носеше своите някога бели испански пантофки, въпреки че ѝ бях купил още в Пиза чифт италиански обувки.

— Наистина ли не те интересува?

— Наистина не ме интересува — отвърнах аз, — но съм готов да разгледам всичко, сладка моя! Какво ли не прави човек по време на сватбено пътешествие!

Сабет отново заяви, че съм циник.

Беше ми напълно достатъчно да лежа в тревата, Тиволи не Тиволи, главното бе, че главата ѝ почиваше на рамото ми.

— Ти си цяла лудетина — казах аз, — нито за минутка не можеш да сетиш спокойно.

Тя се изправи на колене и се заозърта.

Отдолу долитаха гласове...

— Може ли? — попита тя и сви устни, като да плюе. — Може ли? А?

Притеглих я за конската опашка обратно на земята, но тя се отскубна. Аз също съжалявах, че не сме сами, но нищо не можеше да се направи, дори да си мъж! А тя имаше доста странни представи: „Та

ти си мъж!“, казваше винаги. Очевидно тя очакваше да скоча на крака и с камъни да разгоня групата туристи, като че бяха стадо кози. Тя най-сериозно бе разочарована, когато не направих това — истинско дете, с което се отнасях като с жена, или може би жена, с която се отнасях като с дете, сам не знаех.

— Смятам — каза тя, — че това е наше място.

Новодошлите бяха явно американци, чувах само гласовете им — цяла компания, която сновеше около нашата гробница; ако се съдеше по гласовете, това можеха да бъдат и стенотипистките от Кливланд.

— Oh, isn't it lovely?^[98]

— Oh, this is the Campagna?^[99]

— Oh, how lovely here!^[100]

— Oh!... — и така нататък.

Аз се надигнах и погледнах надолу през шубраците. Видях виолетови дамски фризури, а сред тях плешивите глави на мъже, свалили панамите си. „Приличат ми на бегълци от някое старопиталище“, помислих аз, но не го казах.

— Нашата надгробна могила изглежда е доста прочута — рекох аз.

А Сабет извика с негодувание:

— Виж, стават все повече и повече!

Тя се изправи, а пък аз отново легнах в тревата.

— Виж, виж — цял автобус!

Сабет стоеше над мен, по-точно до мен, а аз съзерцавах испанските ѝ пантофки, голите ѝ прасци, нозете ѝ, стройни дори и в такъв ракурс, бедрата ѝ, стегнати в изпънатите ковбойски панталони, ръцете, пъхнати в джобовете, талията не се виждаше поради острия ракурс, но виждах гърдите ѝ, след това раменете, брадичката, устните, а над тях веднага ресниците ѝ, ирисите, бледи като мрамор, понеже отдолу идваше отразена светлина, и накрая — косата ѝ на фона на яркосиньото небе; имах чувството, че в миг червеникавите ѝ коси ще се заплетат в клоните на черната пиния над нас. Така стоеше Сабет, обляхната от вятъра, докато аз лежах в тревата — стройна, изправена и безмълвна като изваяние.

— Hello! — извика някой отдолу.

Сабет сърдито отвърна:

— Hello...

Сабет бе в пълно недоумение.

— Виж — каза тя, — дошли са тук на пикник!

После, сякаш напук на американските нашественици, тя се отпусна на тревата до мене и сложи глава на гърдите ми, като че искаше да спи; това обаче не трая дълго, тя се надигна на лакти и попита не ми ли тежи.

— Не — казах аз, — ти си съвсем леко момиче...

— Но...

— Никакво „но“! — казах аз.

— Не — отвърна тя, — ти си мислиш нещо.

Нямах представа какво Мисля; най-често човек си мисли нещо, но аз наистина не знаех какво. Попитах я тя за какво мисли. Без да ми отговори, тя помоли за цигара.

— Пушиш прекалено много! — казах аз. — Когато бях на твоите години...

Колкото по-близки ставаха отношенията ни, толкова по-рядко ми минаваше мисълта за приликата ѝ с Хана. А след Авиньон изобщо престанах да мисля за това. Може би само понякога се чудех как е могла изобщо да ми дойде подобна мисъл в главата. Тогава се вирах внимателно в лицето ѝ, но не откривах и следа от прилика. Подадох ѝ огън, макар и убеден, че тя действително пуши прекалено много, някакво си хлапе на двадесетина години!

И винаги нейният присмех:

— Държиш се като мое татенце!

Възможно е и в тази минута, докато Сабет, опряла лакти в гърдите ми, разглеждаше внимателно лицето ми, да съм си мислел (за кой ли път!), че за нея всъщност съм вече старец.

— Чуй — каза тя, — онова, което така много ни хареса тази сутрин, е бил „Лудовизкият трон“. Страхотно прочут!

Изслушах разясненията ѝ.

Бяхме събули обувките си, босите ни крака докосваха топлата земя, наслаждавах се, че съм бос и въобще на всичко.

Мислех за нашия Авиньон (хотел „Хенрих IV“).

Сабет отново разтвори своя Бедекер, макар още от първия ден да знаеше, че съм човек на техниката и че отивам в Италия на почивка; въпреки това зачете на глас:

— „Виа Апия, прокарана през 312 г. преди Христа от цензора Апий Клавдий Цек и наричана Царица на пътищата...“

И до днес още в ушите ми звучи интонацията, с която четеше този проклет пътеводител!

— „Най-интересната част на пътя започва там, където се е запазила старата настилка, а отляво се извисява великолепната аркада на акведукта Аква Марциа! (вж. стр. 261)“

И Сабет запрелиства пътеводителя, за да намери посочената страница.

По едно време попитах:

— Всъщност, как е името на твоята маминка?

Но тя не се остави да я прекъсна и продължи:

— „На няколко минути път отгук се намира гробницата на Цецилия Метела, най-прочутата руина на Кампания, представляваща кръгла постройка с диаметър двадесет метра, издигната върху квадратен фундамент и облицована с травертин. Надписът на една мраморна плоча гласи: «Caecilia Q. Cretici f(iliae) Metellae Crassi» — на дъщерята на Метел Кретий, снаха на триумвира Крас. Вътрешността (бакш.) съдържа гробните камери.“

Сабет спря да чете и се замисли.

— Какво ли означава това „бакш.“?

— Бакшиш за пазача — казах аз. — Но аз те попитах нещо друго...

— Извинявай.

Тя захлопна своя Бедекер.

— Какво ме попита?

Взех пътеводителя ѝ и го разтворих.

— Това там отсреща Тиволи ли е? — попитах аз.

В долината преди Тиволи навярно имаше летище, при все че не бе отбелязано върху картата на този пътеводител; през цялото време се чуваше грохот на самолетни мотори, същото вибриращо боботене, както над моята тераса-градина в Central Park West; от време на време над нашата пиния прелиташе по някой ДК-7 или супер-констелейшън със спуснат колесник, готов за кацане, и се изгубваше някъде из тази Кампания.

— Там трябва да е летището — казах аз.

Това действително ме интересуваше.

— Какво ме попита преди малко?

— Как е името на твоята маминка.

— Пйпер, естествено! — възкликна тя. — Как иначе?

Аз, разбира се, имах пред вид малкото име, а не фамилното.

— Хана.

Сабет отново се бе изправила, за да наблюдава през шубраците американските туристи — ръцете ѝ бяха пъхнати в джобовете, а червеникавата ѝ конска опашка бе разпиляна по раменете ѝ. Тя не поглеждаше към мене и не забеляза нищо.

— My goodness!^[101] — извика тя. — Погледни само колко нещо изплюскаха, та това няма край! А сега захванаха да гризат и плодове!

Тя пристъпваше от крак на крак като дете.

— Ох, трябва да отида в храстите.

Но аз я задържах с въпросите си.

Майка ѝ следвала ли е в Цюрих?

Какво?

Кога?

Продължавах да разпитвам, при все че момичето, както вече казах, едва се сдържаше и трябваше да изтича в храстите. Тя отговаряше доста неохотно, но все пак изчерпателно...

— Валтер, откъде мога да знам това?

Интересувах се естествено някои точни данни.

— Но тогава още не съм била родена!

Беше ѝ забавно, че настоявам да зная всичко толкова точно. Тя дори не предполагаше от какво значение бяха за мен нейните отговори. Беше ѝ забавно, но това не отменяше необходимостта да отиде в храстите. Аз се надигнах и я улових за ръката, за да не ѝ позволя да избяга.

— Моля те, пусни ме! — завика тя. — Но моля те!

И последният ми въпрос:

— А как бе нейното моминско фамилно име, Ландсберг ли?

Пуснах ръката ѝ. Чувствувах се отмалял. Правех всички усилия, за да остана на мястото си и по възможност да запазя усмивката си. Просто се надявах тя да се отдалечи по-скоро.

Вместо това тя се отпусна на тревата и започна от своя страна да задава въпроси.

— Значи си познавал маминка?

Аз кимнах.

— Ама не, кажи ми честно!

Просто не бях в състояние да говоря.

— Познавали сте се с маминка, когато е била студентка ли, така ли?

Тя намираще това направо покъртително; нищо друго, освен покъртително.

— Знаеш ли — каза тя, побягвайки, — ще й пиша непременно за това. Как само ще се зарадва!

Сега, когато вече знам всичко, струва ми се просто невероятно, че не разбрах как стоят нещата още тогава, след нашия разговор на Виа Апия. За какво съм мислил през тези десет минути, докато момичето го нямаше, така и не знам. Сигурно правех нещо като равносметка. Зная само едно — имах желанието да стана и да тръгна към летището. А може би не мислех изобщо за нищо. Не изпитвах изненада, а по-скоро усещане за постигната яснота. А повече от всичко аз ценя яснотата. Придобия ли я, и всичко започва да ми се струва едва ли не забавно. Сабет — дъщеря на Хана! Първото, което ми дойде на ум във връзка с това, бе, че за брак очевидно вече и дума не може да става. При това и за миг не ми се мярна мисълта, че Сабет би могла да е дори мое дете. Теоретически подобно нещо представляваше някаква възможност, но аз не го помислих. По-точно не го вярвах. Разбира се, всичко това ми мина през главата — нашето дете бе тогава на път да се роди, цялата история, преди да се разделим с Хана, решението ни тя да отиде на лекар, именно при Йоахим — разбира се, всичко това ми мина през главата, но просто не можех да го повярвам, тъй като ми изглеждаше съвършено невероятно, че същото това момиче, което малко по-после се изкатери обратно на нашата надгробна могила и седна до мене, би могло да бъде моя собствена дъщеря.

— Валтер — попита тя, — какво има?

Сабет, естествено, не проумяваше нищо.

— Знаеш ли — каза тя, — ти също пушиш прекалено много!

След това заприказвахме за римските акведукти...

Само и само да говорим за нещо!

Обясних й закона за скачените съдове.

— Да, да — каза тя, — учили сме го в училище.

Веселият ѝ смях, когато доказах, че древните римляни биха изразходвали поне 90% по-малко камъни за своите водопроводи, ако притежаваха това просто чертежче върху моята цигарена кутия.

Отново лежахме в тревата.

Над нас прелитаха самолети...

— Знаеш ли какво — каза тя, — всъщност ти не би трябвало да си заминаваш.

Бе нашият предпоследен ден.

— Все някога ще трябва да се разделим, дете мое, рано или късно...

Наблюдавах я.

— Естествено — каза тя и се надигна, за да откъсне някаква тревичка. Това, че щяхме да се разделим, не я огорчаваше, поне така ми се струваше, ни най-малко. Тя не захапа тревичката със зъби, а като отпрати поглед някъде далеч, започна да я навива около пръста си и повтори: — Естествено...

И през ум не ѝ минаваше мисъл за брак!

— Интересно, дали маминка си спомня още за тебе?

Това я забавляваше.

— Маминка студентка! — възкликна тя. — Дори не мога да си го представя, знаеш ли! Маминка студентка, живееща в мансарда, казваш! Но тя никога не ми е разказвала за това.

Сабет се забавляваше.

— Как изглеждаше тя тогава?

Аз обхванах с длани главата ѝ и я държах здраво, както се държи муцуна на куче; тя направи опит да се освободи, усещах напъна на гъвкавия ѝ врат, но усилията ѝ бяха напразни — ръцете ми я бяха уловили като в менгеме. Тя затвори очи. Не я целунах. Само държах главата ѝ. Като ваза — лека и крехка. Постепенно тя натежа.

— Ей, причиняваш ми болка... — каза тя.

Ръцете ми държаха главата ѝ, докато Сабет бавно отвори очи, за да разбере какво всъщност искам от нея — сам не знаех.

— Сериозно говоря, боли ме!

Трябваше нещо да кажа; тя отново затвори очи, също като куче, на което държат муцуната.

Тогава зададох въпроса си...

— Пусни ме! — извика тя.

Чаках да ми отговори.

— Не — каза тя, — ти не си първият мъж в живота ми. Та ти сам го знаеш много добре...

Не знаех нищо.

— Не! — повтори тя. — И не се измъчвай, моля те!

Тя така старателно заприглажда разрошените си коси, като че нямаше нищо по-важно в този момент. Измъкна гребена си от задния джоб на черните си ковбойски панталони и докато се сресваше, разказва — по-точно, не разказваше, а само съобщаваше фактите.

— He's teaching in Yale.^[102]

Между зъбите си стискаше шнолата си за коса.

— А втория — продължи тя с шнолата между зъбите, докато разчесваше конската си опашка — вече познаваш.

Навярно говореше за приятеля си от парахода, с когото играеха на пинг-понг.

— Той иска да се ожени за мене, но това бе грешка от моя страна. Знаеш ли, той изобщо не ми харесва.

След това ѝ потръбва шнолата, извади я от устата си, която така и остана отворена, и, без да каже дума повече, събра косите си в опашка. После издуха гребена, хвърли поглед към Тиволи и се изправи.

— Тръгваме ли? — попита тя.

Всъщност и на мене не ми се стоеше повече тука, искаше ми се да стана, да потърся обувките си, да се обуя — естествено, първо чорапите, а после обувките — и да тръгнем...

— Смяташ ме за лекомислена ли?

Не смятах абсолютно нищо.

— Валтер! — каза тя.

Аз се овладях.

— It's okay — казах аз, — it's okay.

След това тръгнахме обратно пеш по Виа Апия.

Вече седяхме в колата, когато Сабет отново повтори въпроса си („Смяташ ме за лекомислена ли?“) и настояваше да знае за какво мисля през цялото време; но аз пъкнах ключа в арматурното табло и включих мотора.

— Хайде — казах аз, — да не говорим повече за това.

Искаше ми се час по-скоро да се махнем оттук.

Седяхме в колата със запален мотор, а Сабет приказваше за баща си, за раздялата на родителите ѝ, за войната, за маминка, за емиграцията, за Хитлер, за Русия...

Отново изключих мотора.

— У тебе ли е пътеводителят? — попита накрая тя.

Сабет заразглежда плана на града.

— Това тук е Порта Сан Себастиано — каза тя, — ако свием надясно, ще излезем при Сан Джовани ин Латерано!

Отново включих мотора.

— Познавах го — казах аз.

— Кого, баща ми ли?

— Да, Йоахим... — казах аз.

След това подкарах, както ми беше наредено, към Порта Сан Себастиано, после свих надясно и скоро пред нас се изпречи поредната базилика.

И слязохме да разглеждаме.

А може би аз съм просто страхливец. Не посмях да кажа нищо повече за Йоахим, нито пък да задам някакъв въпрос. Пресмятах наум (докато приказвах, струва ми се, повече от обикновено), пресмятах непрекъснато, докато най-после сметката излезе такава, каквато я желяех — Сабет можеше да бъде само дъщеря на Йоахим! Как изчислих това, сам не зная; натъквих датите така, че накрая сметката да се окаже правилна — правилна като всяка сметка. В пицерията, докато Сабет излезе за малко, аз си доставих удоволствието да проверя всичко писмено — сметката отново излезе; работата се състоеше в това, че датите (съобщението на Хана, че очаква дете, и отпътуването ми за Багдад) определях с оглед на крайния резултат; точна бе само датата на Сабетиния рожден ден, останалото свърши аритметиката, докато от сърцето ми падна камък. Знам, че Сабет ме намираще през онази вечер необикновено весел и остроумен. Седяхме до полунощ в тази живописна пицерия между Пантеона и Пиаца Колона, където уличните китаристи и певци, след като обиколеха ресторантите с чуждестранни туристи, се събираха на почерпка с припечелените пари — ядяха пица и пиеха кианти^[103] на чаша. Аз поръчах вино за всички и скоро настроението се повиши.

— Валтер — каза Сабет, — нали е страхотно хубаво!

На път за хотела (Виа Венето) бяхме в чудесно разположение на духа — не пияни, а развеселени, не преставахме да си разменяме остроумия чак до хотела, където пред нас се разтвори огромният стъклен портал, а в просторния хол, облицован с алабастр, ни понесоха веднага ключовете от стаите, обръщайки се към нас така, както се бяхме записали в регистрационната книга:

— Mister Faber, Miss Faber, good night!^[104]

Не зная колко дълго стоях в стаята си, без да дърпам завесите на прозореца си — типична стая на луксозен хотел, прекалено голяма, прекалено висока. Стоях, без да се събличам, като някакъв робот, който е получил командата: „Измий се!“, но не задействува.

— Сабет — попитах аз, — какво има?

Тя бе влязла, без да почука.

— Кажу какво се е случило?

Сабет стоеше боса на вратата в своята жълта пижама, наметнала на гърба си черното си палто с качулка; не идвала при мене, а само искала да ми пожелае още веднаж „лека нощ“. Виждах разплаканите ѝ очи...

— Защо си мислиш, че вече не те обичам? — попитах аз. — Заради някакъв си там Харди или как му беше името?

Изведнъж Сабет се разхълца...

По-късно тя заспа. Бях я завил, понеже прозорецът остана отворен, а нощта бе хладна; след като се затопли, Сабет, изглежда, се поуспокои и задиша равномерно, въпреки смущаващия шум от улицата, въпреки страха ѝ, че мога да я оставя. Под прозореца ни имаше навярно кръстовище, затова шумът бе полкова силен — мотоциклети виеха на празен ход, преди да включат на скорост, но най-ужасното бе някаква алфа-ромео, която за кой ли път заковаваше със скърцане пред светофара, за да полети отново с пълна газ, сякаш бе на състезание, ревът ѝ отекваше сред пустата улица. От време на време прозвучаваха часовниковите удари на някоя от римските църкви. Тишината траеше не повече от три минути и отново вой на клаксони, скриптене на гуми по асфалта, пълна газ на празен ход — безсмислена гаменщина! — и след малко отново познатото металическо изскърцване на спирачки — наистина изглеждаше същата алфа-ромео, която обикаляше около нас цялата нощ. Аз се разсъних напълно. Лежах до Сабет, без дори да сваля прашните си обувки и вратовръзката

си; не можех да помръдна, тъй като главата ѝ почиваше на рамото ми. По завесите на прозореца се плъзгаше светлината на улична луминесцентна лампа, която от време на време трепкаше; лежах като разпънат на кръст, без да мога да се помръдна; спящото момиче бе сложило ръката си на гърдите ми, по-точно на вратовръзката ми, която пристягаше шията ми. Слушах как градските часовници отзвъняват час подир час, докато Сабет спеше до мен — черно кълбо с горещ дъх и топли коси, — и не бях в състояние да мисля за бъдещето. И отново същата алфа-ромео — вой на клаксони сред смълчаните улици, скърцането на спирачки, скриптене на гуми по асфалта, пълна газ на празен ход и пак изфучаване в нощта...

Но каква е вината ми? Срещнах я на парахода, когато чакахме да разпределят местата ни в столовата — пред мен стоеше момиче с люлееща се конска опашка и то привлече вниманието ми. Заговорих с нея, както обикновено се заговарят пътниците на един параход. Не съм я задирял, не съм се представял в лъжлива светлина, напротив — приказвах с нея дори по-откровено, отколкото имам навик, не скрих, например, че съм закоравял стар ерген. Направих ѝ предложение за женитба, макар и да не бях влюбен; и двамата веднага разбрахме, че това е безсмислица, и се разделихме. Защо толкова я търсих в Париж? Ходихме заедно на опера, а след това ядохме сладолед и аз, без повече да я задържам, я закарах в нейния евтин хотел край църквата Сен Жермен; предложих ѝ да пътува на автостоп с мене, тъй като имах на разположение ситроена на Уилямс, а в Авиньон, където нощувахме за първи път, отседнахме, естествено, в един и същ хотел, но стаите ни дори не бяха на един етаж (всичко друго би оставило някакви съмнения за намерения, каквито изобщо нямах); дори и за миг не си бях помислил, че това може някога да се случи. Спомням си съвсем точно — бе в нощта на лунното затъмнение (13.V); то ни изненада, тъй като не бях чел вестник и не бяхме подготвени за такова събитие. Аз казах: „Но какво става с тази луна?“ Вечеряхме на открито, бе около десет часа — време да се прибираме, понеже на следващата сутрин възнамерявахме да потеглим рано. Но простият факт, че три небесни тела — Слънцето, Земята и Луната — през известен период от време застават на една и съща права линия, което предизвиква закономерно

затъмняване на Луната, наруши душевното ми спокойствие, като че не знаех съвсем точно какво представлява от само себе си едно лунно затъмнение — побързах да платя кафетата още щом забелязах кръглата сянка на Земята върху лунния диск и ръка за ръка се качихме на терасата, издигаща се над Рона, за да наблюдаваме цял час, без да пускаме ръцете си, това несложно природно явление. Аз обясних на момичето защо Луната, макар и напълно покрита от сянката на Земята, все пак се вижда на фона на черното небе, докато при новолуние не е така, вижда се дори по-отчетливо от всеки друг път — не като сияещ диск, както обикновено, а като кълбо, като сфера, като небесно тяло, като светило, като огромна оранжева маса, запокитена сред празното космическо пространство. Не си спомням всичко, което наговорих през този час. Тогава момичето разбра за първи път (това си спомням), че взимам сериозно нашите отношения и ме целуна като никога дотогава. При това самото затъмнение представляваше по-скоро тягостна гледка — една все пак огромна маса, която се носи, съответно лети сред пространството, а това навежда на мисълта, че и ние, нашата Земя, също така се носим, съответно летим сред мрака на вселената. Говорих, струва ми се, за живота и смъртта изобщо; и двамата бяхме някак развълнувани, понеже никога дотогава не бяхме виждали толкова ясно лунно затъмнение, също и аз, и за първи път изпитах смущаващото чувство, че момичето, което до този момент смятах за дете, е влюбено в мене. Във всеки случай онази нощ, когато се завърнахме в хотела, след като бяхме стояли навън, докато ни затракаха зъбите от студ, момичето само дойде в стаята ми...

След това срещата ми с Хана.

(З. VI в Атина).

Познах я, преди още да се събудя напълно. Тя разговаряше със старшата сестра. Знаех къде се намирам и исках да попитам дали операцията е вече направена — обаче усещах, че отново заспивам, напълно изтощен; мъчеше ме жажда, но не можех да произнеса нито дума; при това слушах гласа ѝ, говореше на гръцки. Бяха ми донесли чай, но нямах сили да се надигна, за да пия от него; заспивах, чувах всичко и знаех, че вече спя, знаех също, че когато се събудя, ще видя Хана.

Изведнъж — тишина...

Моят ужас при мисълта, че момичето може да е мъртво.

Изведнъж лежа с широко отворени очи: бяла стая — навярно лаборатория — някаква дама, която стои пред прозореца, и си мисли, че аз спя и не я виждам. Посивялата ѝ коса, дребната ѝ фигура! Тя стои, пъхнала и двете си ръце в джобовете на жакета си, и чака, впила поглед навън през прозореца. Освен нас в стаята няма никой. Една непозната! Лицето ѝ не може да се види, само тилът и късо подстриганата ѝ коса. От време на време тя изважда носната си кърпичка, за да се изсекне, и тутакси я пъхва обратно в джоба си или я смачква нервно в ръката си. Никакви други движения — сякаш замръзнала на мястото си! Носи очила в черни рогови рамки; човек би могъл да я помисли за лекарка, за адвокатка или за нещо от този род. Тя плаче. Изведнаж пъхва пръсти под очилата си и стисва лицето си — така остава дълго време. После ѝ трябва и двете ръце, за да разгърне за кой ли път мократа носна кърпа, която отново прибира в джоба си, и отново чака, втренчила поглед навън през прозореца, където нищо не може да се види освен белите летви на щорите. Слаба спортна фигурка, направо моминска, само да не са сивите ѝ почти бели коси. После тя отново изважда кърпичката, за да изтрие очилата си, и аз най-сетне виждам лицето ѝ — слабо и мургаво; ако не са сините очи, това може да бъде лице на стар индианец.

Престорих се, че спя.

Хана с побелели коси!

Очевидно бях заспал наистина още веднаж — за половин минута, а може би и за половин час — докато главата ми, опряна в стената, се килна встрани и аз се стреснах — Хана видя, че съм буден. Тя не каза нито дума, а само ме гледаше. След това седна на стола, кръстоса крака и запуши, като подпираше главата си с ръка.

— Как е — питам аз.

Хана продължи да пуши мълчаливо, а после каза:

— Да се надяваме на най-доброто. Взети са всички мерки, да се надяваме на най-доброто — казва тя.

— Жива ли е?

— Да — казва тя.

Хана дори не ме поздрави.

— Доктор Елефтеропулос, за щастие, беше в клиниката — казва тя. — Той смята, че не е било пепелянка...

Тя ми наля чаша чай.

— Хайде — казва тя, — изпий си чая.

Съвсем не ми идваше на ум (говоря без преструвки), че не се бяхме виждали с нея цели двадесет години; приказвахме или за операцията, направена преди един час, или мълчахме и заедно чакахме по-нататъшни известия от лекаря.

Пиех чаша след чаша.

— Навярно знаеш — казва тя, — че и на тебе също сложиха инжекция.

Дори не бях почувствувал.

— Само десет кубика, профилактично. Заради лигавицата на устата — казва тя.

Хана говореше съвсем делово.

— Как стана това? — пита тя. — Днес в Коринт ли бяхте?

Треперех от студ.

— Но къде ти е сакото?

Сакото ми бе останало на морския бряг.

— Откога сте в Гърция?

Удивлявах се на Хана: един мъж, един приятел не би могъл да задава по-делови въпроси. Опитвах се да отговарям също така делово. Трябваше ли по сто пъти да я уверявам, че нямам никаква вина? Та Хана не ме упрекваше в нищо, а само задаваше въпроси, забила поглед в прозореца. Без да се обръща към мене, тя попита:

— Какво е имало между тебе и детето?

Тя се вълнуваше силно, виждах това.

— Защо лекарят смята, че не е било пепелянка? — питам аз.

— Хайде — казва тя, — изпий си чая.

— Отдавна ли носиш очила? — питам аз...

Змията не видях, а само чух как Сабет извика. Когато притичах, тя лежеше в безсъзнание. Видях как Сабет се строполи на земята и се втурнах към нея. Тя лежеше на пясъка, загубила съзнание от падането — така си помислих отначало, едва по-късно забелязах раничката от ухапването от горната страна на гърдата — малка раничка: три

резчици, близо една до друга — и веднага разбрах каква е работата. Кръв почти не течеше. Разбира се, незабавно изсмуках раната, както е по предписание; знаех също, че трябва да се превърже вената, водеща към сърцето. Но как? Ухапването бе точно над лявата гърд. Сетих се какво трябва да се направи — незабавно да се изреже раната, съответно да се изгори. Завиках за помощ, но бях вече почти без дъх, още преди да се добера до шосето, носейки пострадалата на ръце. Краката ми затъваха в мекия пясък и ме обзе отчаяние, когато видях по шосето да минава един форд; закрепях с всичка сила, но фордът така и отмина. Стоях, дишайки тежко и притисках към гърдите си безчувствената Сабет, която ставаше все по-тежка и по-тежка и вече едва я удържах в ръцете си, понеже тя с нищо не ми помагаше. Това бе тъкмо шосето, което ни беше необходимо, но в този час по него нямаше жива душа. Аз отдъхнах за малко, а след това поех по пътя, покрит с асфалт и чакъл — отначало потичвах, а после все по-бавно и по-бавно, понеже бях бос. Слънцето бе в зенита си. Влачех се по шосето и плачех, докато откъм плажа не се появи някаква двуколка, запретната с магаре. Край нея крачеше един стар работник, той говореше само гръцки, но щом видя раната, разбра всичко. Покачих се върху натоварената с мокра баластра разхлопана каручка, като държах все така в ръцете си моето момиче, както си бе — по бански костюм (бикини) и цялото в пясък. Не можех да я положа върху друсащата се купчина ситни камъни, затова продължавах да я държа на ръце — като запазвах с мъка равновесие. Помолих стареца да подкара магарето по-бързо, но то се движеше с темпото на пешеходец. Каручката поскърцваше с кривите си и разклатени колела и изминахме един километър за цяла вечност. Сediaх с гръб към движението, та да мога да наблюдавам шосето зад нас, но не се появяваше никакъв автомобил. Не схващах какво ми говори гъркът и защо изведнъж спря пред някакъв кладенец и привърза магарето. Със знаци ми даде да разбере, че трябва да го почакам. Заклевах го да продължим и да не губим време; не проумявах какво възнамерява да прави и защо ме оставя сам върху каручката, сам с пострадалото момиче, което се нуждаеше час по-скоро от серум. Отново изсмуках раната. Оказа се, че той тръгна към близките къщички, очевидно за да търси помощ. Не знаех как си представя той тази помощ, може би като церене с билки, със заклинания или бог знае с какво. Той свирна няколко пъти с уста,

после продължи нататък, тъй като от къщичките никой не излезе. Почаках го още няколко минути, а след това, без да мога да размисля, тръгнах по шосето с момичето на ръце — отначало пак потичвах, докато отново останах без дъх. Просто не бях в състояние да направя крачка повече. Положих Сабет върху крайпътния насип, понеже да се тича така нямаше смисъл — не можех да я нося на ръце чак до Атина. Или щеше да мине някакво моторно превозно средство, което да ни вземе, или нямаше да мине. Когато изсмуках отново малката раничка над гърдата ѝ, забелязах, че Сабет бавно идва в съзнание — очите ѝ бяха широко разтворени, но без поглед. Тя промълви, че е жадна; гласът ѝ бе съвсем дрезгав, пулсът — забавен, после повърна и цялата се покри със студена пот. На мястото на ухапването се бе появил синкавочервен оток, който се открояваше вече ясно. Спуснах се надолу по пътя с надеждата да намеря вода. Но наоколо не се виждаше нищо друго, освен жълтуга, магарешки тръни и няколко маслинови дръвчета край една изсъхнала нива — никакъв човек; само две-три кози под сянката; можех да викам и да крещя колкото си искам — бе пладне, навред цареше мъртва тишина. Аз коленичих до Сабет; тя не бе в безсъзнание, а в някакво полусънно състояние, сякаш вцепенена. За щастие, забелязах камиона навреме и успях да изтичам на пътното платно. Шофьорът спря. Камионът бе натоварен с дълги стоманени тръби и пътуваше не за Атина, а за Мегара — все пак в нашата посока. Седнах в кабината до шофьора, като придържах Сабет на скута си. Дрънченето на стоманените тръби и тази убийствено бавна скорост — едва тридесет километра в час по равен път! Сакото ми бе останало на брега на морето, а в него бяха парите ми; в Мегара дадох на шофьора, който също така разбираше само гръцки, мой ръчен часовник омега, за да продължи незабавно за Атина, без да разтоварва тръбите си. В Елевзина, където той трябваше да зареди колата на бензиностанцията, изгубихме още четвърт час. Никога няма да забравя това пътуване! Страхуваше ли се шофьорът, че ако се прехвърля в някоя по-бърза кола, ще си поискам обратно часовника или имаше нещо друго наум, така и не зная; във всеки случай той на два пъти ми попречи да се възползувам от по-надеждни превозни средства. Първият път ни изпревари един пулманов автобус, а след това и лека кола, която успях да спра, махайки с ръка, но нашият шофьор подвижна нещо на гръцки и колата бързо отмина. Той за нищо на света не позволяваше да му се

отнеме правото да бъде наш спасител, макар че като шофьор бе кръгла нула — с голяма мъка успяхме да преодолеем стръмнината след Дафни. Сабет спеше и аз не знаех дали въобще ще отвори пак някога очи. Най-после навлязохме в предградията на Атина, но сега напредвахме още по-бавно — задържаха ни светофарите, уличните задръствания, а нашият камион със стърчащите отзад дълги тръби бе още по-трудно подвижен от другите коли, макар и техните пътници да нямаха нужда от серумна инжекция. Отвратителен град — навсякъде бъркотия от трамваи и магарешки каручки; нашият шофьор, естествено, не знаеше къде може да има болница, той непрекъснато спираше, за да пита минувачите; струваше ми се, че никога няма да я открием. Аз ту притварях очи, ту се взирах в Сабет, която дишаше съвсем бавно. (Оказа се, че всички болници в Атина се намират на другия край на града.) Нашият шофьор, тъй като бе от провинцията, не познаваше дори имената на улиците, които му казваха; отвсякъде чувах нещо като „Леофорес, Леофорес“ и се опитвах да му помогна, но аз дори не можех да чета надписите на табелките... Навярно никога нямаше да намерим болницата, ако не бе едно момче, което скочи на стъпалото на колата и ни показа пътя.

После тази приемна...

Поток от въпроси на гръцки...

Най-сетне старшата сестра, която разбираше английски — жена със сатанинско спокойствие, чиято главна грижа бе да установи нашата самоличност!

Лекарят, който се зае със Сабет, ни успокои. Той разбираше английски, но отговаряше на гръцки; Хана ми превеждаше най-важното и най-вече обяснението му защо смята, че Сабет не е била ухапана от пепелянка, а от щитоносна усойница (*Vipera aspis*); по негово мнение аз бях постъпил по единствено правилния начин — да докарам пострадалата в болницата. За прилаганите при подобни случаи народни способности (изсмукване на раничката, изрязване или изгаряне на ухапаното място, както и пристягане на поразения крайник) той като специалист нямаше особено високо мнение; като най-сигурно средство смяташе инжектирането със серум, и то не по-

късно от три до четири часа след ухапването; изрязване на раната — само като допълнителна мярка.

Той нямаше и понятие кой съм аз.

А и видът ми не вдъхваше особено доверие — потен и прашен като каруцаря, който прекарваше баластра, при това бос, краката ми изранени и изпоцапани с асфалт, да не говорим за ризата, без сако — истински скитник. Лекарят обърна внимание на състоянието на краката ми и нареди на сестрата да ми направи превръзка. Иначе говореше само с Хана, докато тя не ме представи:

— Mister Faber is a friend of mine.^[105]

Ето какво ме успокои — смъртността при ухапванията от змии (усойници и всякакъв вид пепелянки) възлиза от три до десет процента. Дори при ухапванията от кобра броят на смъртните случаи не превишава двадесет и пет процента, нещо, което никак не съответствува на суеверния страх от змии, все още широко разпространен.

Хана също се поуспокои.

Можех да остана на квартира у Хана.

Но аз не исках да напусна болницата, преди да съм видял Сабет; настоях да ми се разреши да вляза при момичето, макар и за минутка и бях поразен (лекарят веднага даде съгласието си!) от държането на Хана, която не ме остави и минута до леглото на болната, като че се канех да крада дъщеря ѝ.

— Хайде — казва Хана, — сега тя спи.

Може би, за щастие, момичето не беше в състояние да ни види; Сабет спеше с полуотворена уста (нещо, което друг път не бе правила) и бе съвсем бледа; ушите ѝ бяха сякаш от мрамор; дишането ѝ бе плитко и доста ускорено, но все пак ритмично и някак си спокойно; а когато се приближих до леглото ѝ, тя обърна глава към мене. Но продължаваше да спи.

— Хайде — казва Хана — остави я на мира!

Предпочитах да се настаня в някой хотел. Но защо не казах нищо? Може би и на Хана щеше да бъде по-приятно. Ние дори не бяхме си подали още ръка. В таксито, където това изведнаж ми дойде на ум, аз казах:

— Здравей, Хана!

Тя се усмихна, както се усмихваше винаги в отговор на моите несполучливи шеги — смръщи челото си между веждите.

Сега тя много приличаше на дъщеря си.

Разбира се, не й казах това.

— Къде се запозна с Елсбет? — пита тя. — На парахода ли?

Сабет й писала за някакъв вече не съвсем млад мъж, който на парахода малко преди Хавър й направил предложение за женитба.

— Това вярно ли е? — пита тя.

Нашият разговор в таксито — само въпроси, никакви отговори...

Защо съм я наричал Сабет? Тя запита това в отговор на въпроса ми, защо я нарича Елсбет. Междувременно нейните разяснения — онова там е Дионисовият театър. Защо съм я наричал Сабет ли? Понеже името Елисабет ми изглежда направо невъзможно. И отново разяснения за някакви полуразрушени колони. Но защо точно Елисабет? Аз никога не бих дал подобно име на едно дете. Междувременно светофари, обикновено улично задръстване. Нарекли я Елисабет и толкоз: по желание на баща й — нищо не можело да се промени. Тя размени две-три думи на гръцки с шофьора, който наруга някакъв пешеходец. Имах чувството, че се движим в кръг и това ми действуваше на нервите, макар че всъщност нямаше закъде да бързаме. И тогава тя зададе своя въпрос:

— Виждал ли си оттогава Йоахим?

Атина ми изглеждаше противен град, типични Балкани; не можех да си обясня къде живеят всички тези хора; провинция, едва ли не село, ориент, гъмжило от народ посред самите улици — и отново пуцинаци, развалини, някаква пародия на столица — с една дума, отвратителен град! Спряхме, малко след като тя зададе своя въпрос.

— Стигнахме ли? — питам аз.

— Не още — отвръща тя. — Сега ще се върна.

Това бе институтът, в който Хана работеше; трябваше да чакам в таксито, а няхах дори една цигара; опитах се да чета надписите на фирмите, но се чувствавах като неграмотен, напълно безпомощен...

След това обратно към центъра на града...

Когато Хана излезе от института, в първия миг, честно казано, не можах да я позная; иначе бих слязъл да отворя вратата на колата.

После нейното жилище.

— Аз ще мина напред — казва тя.

Хана върви пред мене, дама с посивели, късо подстригани коси, с рогови очила — една непозната!, но майка на Сабет, съответно Елсбет (така да се каже, моя тъща!) и аз от време на време се чудя, че въобще си говорим на „ти“.

— Е — казва тя, — разполагай се.

Среща след двадесет години — това не бях очаквал, а също и Хана; впрочем тя има право — не двадесет, а двадесет и една години, ако се пресметне точно.

— Хайде — казва тя, — сядай.

Краката ме болят.

Знаех, естествено, че рано или късно тя ще повтори своя въпрос („Какво е имало между тебе и момичето?“) и аз можех да ѝ се закълна и да кажа: „Нищо!“ — без ни най-малко да лъжа, защото сам не го вярвах, откак видях пред себе си Хана.

— Валтер — каза тя, — но защо не сядаш?

Моето упорство да стоя прав...

Хана вдигна щорите на прозореца.

„Главното е да се спаси момичето“, повтарях си непрекъснато, докато водех разговор или мълчах, пушех от цигарите на Хана; тя събра книгите от фотьойлите, за да мога да седна.

— Валтер — пита тя, — гладен ли си?

Хана в ролята на майка...

Просто не знаех какво да мисля.

— Хубав изглед имате оттук! — казвам аз. — Онова там, значи, е твоят прочут Акропол?

— Не — казва тя, — това е Ликабет.

Тя винаги е имала този навик, едва ли не мания да бъде абсолютно точна, дори и в маловажните неща: „Не, това е Ликабет!“

Казвам ѝ го:

— Ти никак не си се променила!

— Мислиш ли? А нима ти си се променил?

Нейното жилище е като на някой учен (очевидно ѝ казах и това, защото по-късно в някакъв разговор за мъжете Хана посочи тогавашното ми изказване относно жилището на учения като доказателство, че смятам науката за монопол на мъжа, както и въобще всичко духовно) — стените отрупани с книги, а върху писалището куп черепи, облепени с етикети. Впрочем, от пръв поглед не можах да

открива никакви вехтории, напротив — мебелите бяха напълно модерни, нещо, което, признавам си, ме учуди.

— Хана — казвам аз, — та ти вече вървиш напълно в крак с времето!

Тя само се усмихна.

— Съвсем сериозно! — казвам аз.

— А ти все още ли? — пита тя.

Понякога преставах да я разбирам.

— А ти все още ли си в крак с времето? — пита тя. А пък аз се радвах, че Хана поне се усмихва...

Едно ми беше ясно — обикновените угризения на съвестта, които човек изпитва от това, че не се е оженил за някое момиче, тук бяха напълно излишни — Хана нямаше нужда от мене. Тя не притежаваше кола, нито дори телевизор, но все пак бе доволна от живота си.

— Жилището ти е хубаво... — казвам аз.

Споменах за мъжа ѝ.

— Ах, Пйпер ли? — казва тя.

Изглежда, тя нямаше нужда и от него, дори в материално отношение. Години наред вече тя живееше от собствения си труд (в какво се заключаваше този неин труд, честно казано, и до днес още не ми е много ясно), не печелеше кой знае колко, но то ѝ бе достатъчно, виждах го. Дрехите ѝ биха задоволили дори придиричвия вкус на Айви, а жилището ѝ — ако не се смяташе един архаичен стенен часовник с разпукан циферблат — бе обзаведено, както вече казах, напълно модерно.

— А ти как живееш? — пита тя.

Бях облечен в някакво чуждо сако, с което ми услужиха в болницата и в него се чувствавах неловко, тъй като не ми бе по мярка — през цялото време усещах това; бе ми прекалено широко, понеже аз съм слаб, и при това късо — ръкавите като на някакво детско палтенце. Щом Хана отиде в кухнята, аз го съблякох, но и ризата ми не бе по-добра — цялата изпоцапана с кръв.

— Може би ще се изкъпеш — казва Хана, — докато приготвя нещо за ядене?...

— Да — казвам аз, — доста се изпотих...

Тя се държеше трогателно и същевременно делово; включи газовата горелка на бойлера и ми обясни как се изключва, после донесе чиста хавлиена кърпа и сапун.

— Как са краката ти? — пита тя.

При това тя през цялото време нещо вършеше.

— Но защо в хотел? — пита тя. — От само себе си се разбира, че можеш да останеш тук...

Чувствавах се съвсем небръснат.

Ваната се пълнеше много бавно и от нея се вдигаше пара. Хана доля студена вода, като че аз не можех сам да го направя; през това време аз седях на една табуретка и бездействах като гостенин; краката много ме боляха. Хана отвори прозорчето на банята — парата бе толкова гъста, че през нея виждах само движенията ѝ, които за тези години никак не се бяха променили, абсолютно никак...

— Винаги съм мислил, че ми се сърдиш заради тогава — казвам аз.

Хана се учуди.

— Да ти се сърдя? За това, че не се оженихме? — казва тя. — Та то щеше да е истинско нещастие...

Тя направо ми се надсмиваше.

— Не, сериозно ли говориш — пита тя, — наистина ли си си мислил, Валтер, че съм ти сърдита — цели двадесет и една години?

Ваната бе пълна.

— Но защо пък нещастие? — питам аз.

Никога повече не говорихме за нашата женитбена история. Хана имаше право — сега ни занимаваха други грижи.

— Знаеше ли преди това — питам аз, — че смъртността при ухапванията от змии възлиза само на три до десет процента?

Тези цифри направо ме удивляваха.

Но Хана не придаваше никакво значение на статистиката, скоро забелязах това. След като произнесох там, в банята, цяла тирада върху статистиката, тя равнодушно каза:

— Водата ти изстива.

Не зная колко дълго лежах тогава във ваната, опрял превързаните си крака върху ръба ѝ — в главата ми се въртяха мисли за статистиката, за Йоахим, който се бе обесил, мисли за бъдещето, мисли... докато започнаха да ме побиват тръпки от студ; сам не знаех

за какво мисля, така да се каже, не се решавах да си призная какви мисли се тълпят в главата ми. Погледът ми се спираше на разни шишенца, тубички и кутийки — всевъзможни дамски принадлежности — и вече ми бе трудно да си представя Хана — нито Хана от миналото, нито Хана от настоящето, всъщност нито една от двете... Зъзних в изстиналата вода, но нямах никакво желание да обличам наново окървавената си риза — не отговорих, когато Хана ме повика.

Какво ставало с мене?

Сам не знаех...

Чай ли ще пия или кафе?

Бях изтощен от този ден, оттук идваше и моята нерешителност, която иначе не е в характера ми, а също и празното умуване (представях си ваната като саркофаг, и то етруски!) — истински делириум на зъзнеца нерешителност...

— Да — казвам аз, — излизам...

Всъщност, нямах намерение да се срещам с Хана; смятах, след като пристигнем в Атина, без да губя нито час, да се отправя към летището...

Отпуската ми бе свършила.

Как щях да върна обратно в Париж ситроена, който ми бе заел Уилямс, бе за мене загадка; колата бях оставил в Бари и дори не знаех как се нарича собственикът на гаража!...

— Да! — викам аз. — Излизам!

Ала не помръдвах от мястото си.

Виа Апия...

Мумията във Ватикана...

Моето тяло във водата...

Аз не признавам самоубийството. То не променя факта, че си живял на земята, а в тази минута имах само едно желание — да не бях съществувал никога!

— Валтер — пита тя, — идваш ли?

Не бях заключил вратата на банята и Хана (изведнъж си го представих) би могла свободно да влезе и да ме съсече с някоя брадва; лежах със затворени очи, за да не виждам старото си тяло...

Хана говореше по телефона.

Защо това сполетя именно мене?

По-късно, през време на вечерта, разговарях, като че нищо не се е случило. Не се преструвах; всъщност нищо особено не се бе и случило, главното бе да се спаси Сабет. С помощта на серума. Запитах Хана как така не вярва в статистиката, а вярва в неща като съдба и тям подобни.

— Престани вече с твоята статистика! — казва тя. — Ако имах сто дъщери и всички бяха ухапани от усойница, тогава твоите изчисления щяха да са уместни. Бих загубила от три до десет дъщери. Удивително малко! Имаш пълно право.

Тя се разсмя.

— А аз имам само едно-единствено дете! — казва тя.

Не възразих нищо и въпреки това едва не се скарахме — изведнъж нервите и на двама ни не издържаха. Всичко започна с една моя забележка.

— Хана — казвам аз, — ти се държиш като квачка!

Думата просто ми се изплъзна от устата.

— Извинявай — казвам аз, — но е така!

Едва по-късно ми стана ясно, какво ме бе раздразнило: когато излязох от банята, Хана говореше по телефона, бе се обадила в болницата, аз още лежах във ваната — говореше с Елсбет.

Неволно чух целия разговор.

За мене — нито дума...

Тя говореше, сякаш на света съществуваше единствено тя, Хана, майката! Майката, която бе треперила за Сабет и сега се радваше, че момичето ѝ малко по малко се поправя и дори вече е в състояние да разговаря; приказваха на немски, докато не влязох в стаята — тогава Хана обърна на гръцки. Не разбрах повече нито дума. След това тя окачи слушалката.

— Как е тя? — питам аз.

Хана изглеждаше, сякаш планина се бе стоварила от гърба ѝ.

— Каза ли ѝ — питам аз, — че съм тук?

Хана си запали цигара.

— Не — казва тя.

Хана се държеше някак особено, а пък аз просто не можех да повярвам, че момичето не е питало за мен; във всеки случай имах пълно право, струва ми се, да зная всичко, което говориха.

— Хайде — казва Хана, — ела да хапнем нещо.

Ето кое ме вбесяваше — усмивката ѝ, като че нямах право да зная всичко.

— Хайде — казва Хана, — седни.

Но аз не сядах.

— Как може да се засягаш от това, че разговарям с детето си? — казва тя. — Как може?

Тя действително се държеше (нещо присъщо, предполагам, за всички жени, колкото и интелигентни да са) като квачка, която иска да скрие своето пиленце под крилото си; оттук и моята забележка за квачката, една дума повлече друга, Хана бе извън себе си от гняв, никога още не бях я виждал да се държи така по женски. Най-силният ѝ довод:

— Тя е мое дете, а не твое!

Затова и попитах:

— Йоахим ли е нейният баща?

На този въпрос Хана не отговори.

— Остави ме на мира! — казва тя. — Какво всъщност искаш от мене? Не съм виждала Елсбет вече половин година и изведнъж това обаждане от болницата — пристигам и я заварвам в безсъзнание, без да зная дори какво се е случило.

Казах ѝ, че вземам обратно думите си.

— А ти — казва тя, — ти какво толкова има да говориш с дъщеря ми? Какво изобщо искаш от нея? Какво има между вас?

Видях, че Хана трепери:

Хана е всичко друго, но не и стара жена; виждах естествено повехналата ѝ кожа, торбичките под очите, ветрилообразните бръчици по слепоочията — това не ме смущаваше, а просто го отбелязвах. Хана бе поотслабнала, бе станала по-крехка. Намирах, че възрастта ѝ — ако можеше така да се каже — всъщност ѝ отива, най-вече на лицето, ако не се смята кожата под брадичката, която напомняше шия на костенурка. Казах ѝ отново, че вземам обратно думите си.

Изведнъж ми стана ясно колко Хана е привързана към дъщеря си, как е броила дните в очакване на нейното завръщане и че сигурно не е лесно за една майка, когато детето ѝ — при това единствено — за първи път напуска своя дом, за да тръгне по света.

— Та тя вече не е дете — казва Хана. — Аз сама я изпратих да попътува, рано или късно тя ще трябва да започне свой собствен

живот; напълно ми е ясно, че ще дойде ден, когато повече няма да се върне в къщи...

Не прекъсвах Хана.

— И това е така — казва тя. — Ние не можем да задържим в ръцете си отлитащия живот, Валтер, ти също не можеш...

— Зная — казвам аз.

— Но защо тогава се опитваш? — пита тя.

Невинаги разбирах Хана.

— Животът си отива с децата — казва тя.

Запитах я за работата й...

— И това си е така — казва тя. — Не можем да се женим за собствените си деца!

На моя въпрос тя не отговори.

— Валтер — пита тя, — на колко години си сега.

И отново нейните разсъждения — нямала сто дъщери, а само една-единствена (нещо, което ми бе известно) и дъщеря й разполагала само с един-единствен живот (което също така ми бе известно) както всеки човек; също и тя, Хана, имала само един-единствен живот, живот, който бил проигран, а и аз също (дали ми било известно?) съм притежавал само един-единствен живот...

— Хана — казвам аз, — това ми е известно.

Яденето ни изстиваше.

— Но защо проигран? — питам аз.

Хана пушеше. Вместо да се храни.

— Ти си мъж — казва тя, — а пък аз съм жена; това не е едно и също, Валтер.

— Да се надяваме! — смея се аз.

— Аз повече няма да имам деца...

През тази вечер тя повтори същата фраза два пъти.

— Какво работя ли? — казва тя. — Сам виждаш, занимавам се с парчетии. Това тук някога е било ваза. От епохата на Критската култура. Слепвам отломките на миналото, Валтер...

Съвсем не смятам, че животът на Хана е проигран. Напротив. Не познавам втория й мъж, този господин Пйпер, с когото се е свързала по време на емиграцията; Хана почти никога не говори за него; при все че (нещо, което и до днес продължава да ме учудва) е приела името му — Доктор Хана Пйпер. При това Хана винаги е постъпвала така, както е

смятала за правилно, а за една жена, струва ми се, това е вече много. Тя бе устроила живота си по свой вкус. Защо не ѝ бе провървяло с Йоахим, тя всъщност не каза. Нарича го мил човечец. Никакви упреци; най-много това, че ни намира смешни, нас, мъжете, изобщо. Възможно е Хана просто да е очаквала прекалено много от мъжете; при това, струва ми се, тя ги обича. И да има някакви упреци, те са отправени по-скоро към нея самата. Ако можело или се наложело да живее втори живот, щяла да обича мъжете по съвсем друг начин. Хана смята за естествено, че мъжете (казва тя) са ограничени същества и се разкайва само за собствената си глупост — за това, че всекиго от нас (не зная какъв е нашият брой) е смятала за изключение. При това, мисля аз, Хана е всичко друго, но не и глупачка. Тя обаче се счита именно за такава. Според нея всяка жена, която иска да бъде разбрана от мъжа, е глупачка; мъжът (казва Хана) желае жената да си остане за него загадка — той се възбужда и изпада във възторг от собственото си безсилие да я проумее. Мъжът според Хана гледа единствено своите интереси, затова животът на една жена, която очаква от мъжа разбиране, не може да бъде друг, освен проигран. Според Хана! Мъжът смята себе си за господар на света, а жената — за свое огледало. Господарят не е задължен да учи езика на своите подвластни, жената обаче е принудена да знае езика на своя владетел, но това не ѝ носи особена полза, напротив — тя усвоява един език, на който никога не ѝ се отдава право. Хана съжالياва, че е станала доктор по филология. Докато бог се схващал като мъж, а не като съпружеска двойка, животът на жената според Хана щял да си остане такъв, какъвто е сега, а именно — живот, достоен за съжаление, тъй като жената е пролетарий на творението, дори когато е облечена свръхелегантно... Хана ми изглеждаше смешна — жена на петдесет години, която философствува като хлапачка, и то жена като Хана, която все още изглежда безупречно, направо привлекателна и при това личност — съзнавах го много добре, — дама, ползуваща се с такова уважение, не мога да не си спомня как например разговаряха с нея в болницата, а при това е чужденка, живее в Атина едва от три години, отнасяха се с нея, като че бе някой професор, едва ли не лауреатка на Нобелова награда! Беше ми жал за Хана...

— Но, Валтер, ти нищо не ядеш.

Улових ръката ѝ.

— Ех, ти, пролетарий на творението...

Ала на Хана не ѝ бе до шеги; тя почака, докато пусна ръката ѝ.

— Какво разгледахте в Рим? — пита тя.

Аз докладвах.

Нейният поглед...

Човек би могъл да си помисли, че съм някакъв призрак — така ме гледаше Хана, докато разказвах за Рим, — някакво страшилище с хобот и орлови нокти, чудовище, което пие чай.

Този поглед няма да забравя никога.

Хана не отронваше нито дума...

Аз заговорих отново, понеже да се мълчи бе невъзможно, за смъртността при ухапванията от змии и въобще за статистиката.

Хана седеше като глуха.

Не смеех да я погледна в очите, само като си помислех, макар и за секунда (за по-дълго нямах сили), че съм държал Сабет в прегръдките си, по-точно, че Хана, която в този миг седеше срещу мене, е нейна майка, майка на моята любима и също моя любима...

Просто не знаех какво приказвах.

Нейната ръка, поставена на масата (аз говорех, така да се каже, само на ръката ѝ), бе някак особена — малка като детска длан, но сякаш по-стара от самата Хана, нервна и все пак отпусната, грозна: всъщност съвсем не ръка, ами някаква безформена маса, мека и заедно с това кокалеста, повехнала, сякаш от восък, покрит с лунички, всъщност съвсем не грозна, напротив — в нея имаше нещо мило, но чуждо, нещо ужасно, покрусено, невиждащо... А пък аз говорех ли, говорех, после млъкнах; опитах се да си представя ръката на Сабет, но безуспешно — виждах само купчинката човешка плът до пепелника и сините жилки по нея, прозиращи под кожата, която напомняше размачкана цигарена хартия — толкова тънка и в същото време така блестяща...

Самият аз бях изморен до смърт.

— Всъщност, тя ми е още дете — каза Хана. — Или мислиш, че вече е имала близост с мъж?

Погледнах Хана в очите...

— Няма нищо лошо — казва тя, — няма нищо лошо!

И изведнъж зараздига масата.

Аз ѝ помогнах.

Що се отнася до статистиката, Хана така и не искаше да слуша нищо за нея, понеже вярва в съдбата — веднага забелязах това, макар че тя никога не го е изразявала открито. Всички жени имат склонност към суеверие, но Хана е високообразован човек и тъкмо затова бях учуден. Тя говори за митове така, както ние, хората на техниката, споменаваме например принципите на термодинамиката, т.е. говори като за някакво физическо явление, което постоянно се потвърждава от опита, и то говори с един направо делничен тон. Без да се учудва на нищо. Едип и сфинксът, изобразени с детска наивност върху някаква счупена ваза, Атина Палада, Ериниите или Евменидите, или както още там ги наричат, са за нея реални факти и тя не се смущава в някой напълно сериозен разговор да привежда като доводи тъкмо тези неща. Независимо от това, че митологията и въобще белетристиката не е по моята част, аз не исках да споря с нея; имахме си и без това достатъчно житейски грижи.

На 5.VI трябваше да бъда в Париж...

На 7.VI — в Ню Йорк...

На 10.VI (най-късно) — във Венецуела...

Хана работи в археологичен институт, там тя постоянно се занимава с богове — често си повтарях това; а може би и нашего брата, без да забелязва, си има своята *déformation professionnelle*^[106]. Но аз не можех да не се усмихвам, когато Хана заговореше по този начин.

— Престани вече с твоите богове!

И тя веднага млъкна.

— Не бих си заминал — казвам аз, — ако не бе вече ясно, че момичето е спасено, в това можеш да ми повярваш.

Изглежда, Хана напълно ме разбираше; тя миеше съдовете, докато аз накратко ѝ разказвах за служебните си задължения и бърших чашите — също както преди двадесет години, отбелязах аз, по-точно двадесет и една.

— Мислиш ли?

— А ти не мислиш ли? — казвам аз.

Как изчисляваше Хана, че при нея се получаваха двадесет и една години, така и не знаех; но аз реших да се придържам към тази цифра, за да не ме поправа всеки път.

— Хубава кухня — казвам аз...

И изведнъж отново нейният въпрос:

— Виждал ли си оттогава Йоахим?

Все някога — това ми беше ясно — трябваше да й кажа, че Йоахим се е простил с живота, но само не днес, мислех си, не още първата вечер.

Заговорих за нещо друго...

Как вечеряхме на времето в нейната стаичка!

— Помниш ли госпожа Опикофер?

— Как пък ти дойде тя на ум? — пита тя.

— Просто така! — казвам аз. — Помниш ли как ни тропаше отдолу с дръжката на метлата, когато се застоявах при теб след десет часа...

Нашите съдове бяха измити и подсушени.

— Валтер — пита тя, — искаш ли кафе?

Спомените са смешно нещо.

— Наистина — казвам аз, — след двадесет години човек може да се посмее на тези неща...

Хана слага да възври вода.

— Валтер — повтаря тя, — питам те искаш ли кафе?

— Да — казвам аз, — с удоволствие.

Не разбирам защо тя смята живота си за проигран. Напротив. Аз мисля, че е вече много, когато човек успее да нареди живота си поне приблизително така, както някога е мечтал. Възхищавам се от Хана. Никога не съм допускал, честно казано, че с филология и история на изкуството човек може да изкарва хляба си. При това изобщо не може да се каже, че Хана е изгубила женствеността си. На нея просто й отива да има своя работа. Още по време на брака й с Йоахим тя, изглежда, постоянно е работила — преводи и неща от този род, — а още повече в емиграцията. В Париж, след раздялата й с Йоахим, тя е работила в някакво издателство. Когато дошли немците, тя избягала в Англия и там сама издържала себе си и детето. Йоахим бил тогава военен лекар в Русия, така че не бил в състояние да й помага с нищо. Хана работила като немска говорителка в Би-Би-Си. И днес още тя е английска поданица. Господин Пйпер, както ми изглежда, дължи на нея живота си; Хана се омъжила за него, докато той още е бил в лагера (доколкото разбрах), без много да му мисли, плащайки дан на старите си симпатии към комунистите. Господин Пйпер бил за нея

разочарование, понеже се оказал не комунист, а по-скоро опортюнист. Както казва Хана — праволинеен до предателство, готов напоследък да одобрява дори лагерите... Хана само се смее — това сте вие, мъжете! Той бил готов да следва безропотно всяка директива, само и само да си запази възможността да снима своите филми. През юни 1953 година Хана го напуснала. Той дори не забелязвал, че възхвалява неща, които преди е отричал, и обратно; загубил бил напълно способността да възприема непринудено действителността. Хана разказва за него без желание, но толкова по-подробно, колкото по-малко ме интересува всичко това. Хана смята позицията на господин Пипер в живота за недостойна, съответно типична за някои мъже — те живеят като слепци, казва Хана, без всякакъв контакт със света. По-рано той имал чувство за хумор, сега бил способен да се присмива само на Запада. Хана не го упреква в нищо; всъщност, тя просто се надсмива над себе си, по-точно над любовта си към мъжете.

— Защо смяташ живота си за проигран? — питам аз. — Ти просто си внушаваш, Хана...

Тя и мене счита за слепец.

— Аз виждам само онова, което е — казвам аз, — твоето жилище, твоята научна работа, твоята дъщеря. Трябва да благодариш на бога!

— От къде на къде на бога?

Хана си е същата както преди — тя много добре разбира, какво искам да кажа. Но тази нейна придирчивост към думите! Като че работата е в думите! Даже когато човек говори нещо съвсем сериозно, тя изведнаж ще се захване за някоя дума.

— Валтер, откога вярваш в бога?

— Хайде — казвам аз, — направи кафе!

Хана знаеше много добре, че не мога да имам вземане-даване с бога, и когато най-сетне призна това, оказа се, че просто не е говорила сериозно.

— Но как можа да ти дойде наум, че съм религиозна? — пита тя. — Или мислиш, че на една жена в критичната възраст не ѝ остава нищо друго?

Аз се захванах да направя кафе.

Не можех да си представя как ще бъде, когато Сабет пристигнеше от болницата; Сабет, Хана и аз под един покрив,

например в тази кухня — Хана, която забелязва как аз през цялото време трябва да се сдържам, за да не целуна дъщеря ѝ или най-малкото да не обгърна раменете ѝ; а Сабет, която изведнаж открива, че мястото ми всъщност е при майка ѝ, при все че аз (като някой измамник, свалил венчалния си пръстен) съм прегърнал нея, Сабет.

— Тя само не трябва да става стюардеса — казвам аз, — вече се опитах да я разубедея.

— Но защо?

— Защото за подобно нещо и дума не може да става — казвам аз, — това не е професия за момиче като Сабет; най-сетне тя не е коя да е...

Кафето ни бе готово.

— Защо пък да не стане стюардеса?

При това знаех, че и Хана като майка съвсем не бе във възторг от подобни хлапашки приумици, но ми противоречеше само за да покаже, че това мен не ме засяга.

— Но, Валтер, то си е нейна работа!

А малко след това:

— Но, Валтер, ти не си ѝ баща!

— Зная — казвам аз.

От самото начало се страхувах от мига, в който трябваше да седнем, понеже вече нямаше какво друго да нравим — и този миг настъпи.

— Е — казва тя, — слушам те!...

Разговорът протече по-леко, отколкото очаквах, почти делово.

— Разкажи ми — казва тя, — как стана всичко.

Спокойствието ѝ ме порази.

— Ти можеш да си представиш слисването ми — каза тя, — когато пристигам в болницата и виждам теб — седиш на стола и спиш...

Гласът ѝ остана непроменен.

В известен смисъл по-нататък всичко тръгна така, като че между нас не лежаха цели двадесет години, по-точно — като че цялото това време, въпреки раздялата, бяхме прекарвали заедно. Онова, което не знаехме един за друг, бе само външната страна на нещата, за която не си струваше да говорим — кариера и други от този род. Какво трябваше да ѝ разкажа? Хана чакаше.

— Да ти сложа ли захар? — пита тя.

Заговорих за професията си...

— Защо пътувахте заедно с Елсбет? — пита тя.

Хана е жена, но много по-различна от Айви и от всички останали, които съм познавал — за сравнение и дума не може да става. Тя се различава и от Сабет, макар Сабет в много отношения да прилича на нея. Хана ми е някак по-близка; тя ме гледаше без следа от враждебност — дори се учудих.

— Обичаш ли я? — пита тя.

Аз пиех кафето си.

— Кога разбра, че аз съм й майка? — пита тя.

Продължавах да пия кафето си.

— Ти още не знаеш — казвам аз, — че Йоахим почина...

А бях решил да не говоря за това!...

— Почина? — пита тя. — Кога?

Бях се поддал на някакъв случаен порив и вече бе късно да отстъпвам; трябваше да разкажа — и то тъкмо първата вечер! — цялата история с пътуването ми в Гватемала; Хана искаше да узнае всичко, което аз самият знаех за Йоахим — за завръщането му от Русия, за живота му в плантацията; от момента на раздялата им тя не била чула вече нищо за него. Завърших разказа си, като все пак не й казах, че Йоахим се е обесил, а излъгах: *angina pectoris*^[107].

Бях поразен от самообладанието й.

— Разказвал ли си това на Елсбет? — пита тя.

След това безкрайно мълчание.

Тя бе пъхнала отново ръка под очилата си и държеше лицето си, сякаш се боеше да не се разпадне. Изглеждах сам на себе си като чудовище.

— Но какво си виновен ти! — казва тя.

Хана не плачеше и от това ставаше още по-тягостно; тя се изправи...

— Е — казва тя, — да вървим да спим.

Навярно приближаваше полунощ — нямах вече часовник, за да видя точния час, но имах чувството, че времето просто е спряло...

— Ще спиш в стаята на Елсбет...

Бяхме в нейната стая.

— Хана, кажи ми истината — Йоахим ли е неин баща?

— Да! — казва тя. — Да!

В същия миг почувствувах облекчение, нямах основание да допускам, че Хана лъже, а за момента (за никакво бъдеще изобщо не можех да мисля) ми изглеждаше по-важно от всичко друго, че на момичето бе направена инжекция със серум, че я бяха спасили!

Подадох ръка на Хана.

Стояхме така, едва удържайки се на крака от умора, Хана също, струва ми се; всъщност вече си бяхме пожелали лека нощ, когато Хана отново попита:

— Валтер, какво е имало между тебе и Елсбет?

При това тя положително знаеше.

— Е — казва тя, — говори!

Не помня какво й отговорих.

— Кажй: да или не! — настоява тя.

Казаното бе казано...

Хана само се усмихна, сякаш не бе чула нищо; аз се почувствувах облекчен, че най-после всичко е казано, обзе ме дори някаква веселост, във всеки случай на душата ми олекна...

— Сърдиш ли ми се? — питам аз.

Бих предпочел да спя на пода, но Хана настоя да отпочина както трябва. Леглото вече бе застлано с чисти чаршафи — всичко бе приготвено за дъщерята, която от половин година бе в чужбина: върху възглавницата имаше нова пижама, която Хана прибра, а на нощната масичка цветя и шоколад — тях Хана остави.

— Сърдиш ли ми се? — питам аз.

— Всичко ли имаш? — пита тя. — Ето сапун...

— Не можех да зная... — казвам аз.

— Валтер — казва тя, — трябва да спим.

Тя не ми се сърдеше, така ми се струваше, дори ми подаде още веднаж ръка. Бе изнервена и това бе всичко. Бързаше да си легне. Чух я, че отива в кухнята, където отдавна вече бе разтребено.

— Мога ли да ти помогна в нещо?

— Не — казва тя, — спи вече!

Стаята на Сабет — неголяма, но уютна, също и тук купища книги, изглед към Ликабет; дълго още стоях пред отворения прозорец...

Нямах пижама.

Не е в навиците ми да тършувам из чужди стаи, но снимката се наби веднага в очите ми — стоеше на етажерката с книги; в края на краищата самият аз познавах Йоахим, нейния баща, затова си позволих да я разгледам.

Снимката бе направена през 1936 година в Цюрих.

Всъщност, бях решил да си легна и да не мисля повече за нищо, но; както вече казах, нямах пижама, разполагах само с изцапаната си риза.

Най-после Хана се прибра в стаята си.

Беше навярно около два часа през нощта, аз седях на края на чистата постеля, заел поза, каквато обикновено имат дремещите по градинските пейки скитници — превити напред, подобни на ембриони (това сравнение винаги ми идва наум, когато ги гледам); аз обаче не спях.

Отидох да се измия...

Почуках веднъж на стената ѝ.

Хана се правеше, че спи.

Хана не искаше да разговаря с мене; тази вечер тя ми каза — не помня точно кога — да млъкна: „Всичко става толкова незначително, щом ти заговориш за него!“

А може би Хана действително спеше.

Писмата ѝ от Америка — говорях за писмата на Сабет — лежах на масата, цяла купчина, с печати от Йейл; после едно писмо от Хавър и илюстрирани картички от Италия — прочетох една-единствена, понеже бе паднала на земята: поздрави от Асизи (за моя милост нито дума), хиляди целувки на маминка, сърдечни прегръдки...

Запалих още една цигара...

След това се опитах да изпера ризата си...

Не зная как в главата ми се всели мисълта, че вече всичко е преминало, във всеки случай поне най-лошото, и като така реших, че Хана отдавна спи.

Перях, като се стараех да вдигам колкото може по-малко шум.

Признавам, че за около четвърт час просто забравих какво е станало — по-точно всичко ми се струваше като някакъв сън, както когато сънуваш, че си осъден на смърт, но знаеш, че това не може да е вярно и че е достатъчно само да се събудиш...

Прострях мократа си риза на прозореца.

Разгледах отново снимката на Йоахим — приятно, мъжествено лице, но прилика със Сабет така и не открих.

— Хана — викам аз, — спиш ли?

Никакъв отговор.

Треперех от студ, понеже бях без риза, но не ми идваше на ум да облека нейния пенъоар, който висеше на вратата — видях го...

Изобщо всички тези момински вещи!

Нейната флейта върху лавицата с книги...

Изгасих лампата.

Навярно Хана бе плакала доста дълго, притиснала лице във възглавницата, докато вече не е била в състояние да сдържа риданията си — аз се изплаших, когато я чух; първата ми мисъл бе — Хана ме е излъгала, аз съм бащата на Сабет! Тя хлипаше все по-високо, докато накрая аз отидох пред вратата ѝ и почуках.

— Хана — казвам, — аз съм.

Тя тракна резето на вратата.

Стоях и слушах нейните хлипания; напразно я умолявах да излезе в хола и ми каже какво има — в отговор чувах само плач, ту тих, ту отново пронизителен и това нямаше край; а когато настъпеше тишина, ставаше още по-лошо, притисках ухо към вратата и не знаех какво да мисля; често гласът ѝ съвсем се изгубваше и оставаше само някакво едва доловимо стенание, така че, аз въздъхвах облекчено, когато отново се разнасяха нейните ридания.

Нямах нито джобно ножче, нито нещо друго подходящо.

— Хана — казвам аз, — отвори!

Когато най-после успях с помощта на някакъв ръжен да изкъртя вратата, Хана се бе облегнала на нея с цялото си тяло; тя дори закрещя, когато ме видя. Аз бях полугол, може би затова. Разбира се, беше ми жал за нея и се отказах от намерението си да проникна насила в стаята.

— Хана — казвам, — аз съм!

Тя пожела да остане сама.

Само преди двадесет и четири часа (струваше ми се като някакъв спомен от младини) ние със Сабет седяхме на възвишението Акрокоринт и чакахме изгрева на слънцето. Никога няма да забравя това! Тръгнахме от Патре И слязохме в Коринт, за да разгледаме

седемте колони, останки от някакъв храм, а след това отидохме да вечеряме в крайпътната гостилница, разположена недалеч. Иначе древният Коринт представлява жалко селце, пълно с кокошки. Когато се установи, че в гостилницата няма свободни стаи, вече се здрачаваше. Сабет намери направо за гениална идеята ми да тръгнем просто в нощта и да спим под някое смокиново дърво. Всъщност, аз предложих това по-скоро на шега, но тъй като Сабет изпадна във възторг, ние наистина се отправихме на път направо през полето, за да търсим смокиново дърво. След това — яростен лай на овчарски кучета, тропот на овчи копита, потъващи в нощта стада; ако се съди по дебелимата им ръмжене, кучетата бяха цели зверове; на хълма, където ни прогониха, нямаше вече смокинови дървета, там растяха само магарешки тръни и повяваше вятър. За спане и дума не можеше да става! Никога не бях си мислил, че нощите в Гърция могат да са толкова хладни и влажни, и то през юни! Вървим по пътеката сред скалите, без да имаме ни най-малка представа къде ще ни отведе — пътеката е камениста и прашна, а в лунната светлина изглежда бяла, като посипана с гипс. „Не, като покрита със сняг!“, казва Сабет. Накрая се споразумяваме — като залята с кисело мляко. Над главите ни са надвиснали черни скали. „Като въглища.“, казвам аз, но Сабет отново намира някакво друго сравнение и така се забавляваме, докато се изкачваме все по-високо и по-високо. Далече в нощта се разнася магарешки рев. „Като че някой се опитва да свири на чело!“, казва Сабет, а според мене — като скърцане на несмазани спирачки. Иначе, мъртва тишина; кучетата най-сетне са замлъкнали, след като вече не чуват стъпките ни. Белите къщици на Коринт — като разпилени бучки захар. Аз намирам някакво друго сравнение, само за да продължи играта. Последният черен кипарис — „Като удивителна!“, казва Сабет, но аз започвам да споря: при удивителната тънкия край е долу, а не горе. Бродим цяла нощ, без да срещнем жива душа. Веднъж само ни изплашва подрънкването на някаква коза и отново над черните склонове, ухаещи на мента, се разстила тишина; тишина, в която чуваш само ударите на сърцето си. Мъчи ни жажда. Единствено вятърът прошумолява в сухата трета — „Като че се разкъсва коприна!“, казва Сабет. Аз трябва дълго да мисля, преди да намеря нещо подходящо, но често не ми идва изобщо нищо наум и тогава, съгласно правилата на играта, Сабет получава точка. Сабет почти

винаги попада на някакво сравнение. Кули и зъбери на средновековна крепост — като оперни декори! Минаваме през някаква порта, през втора, през трета — никъде не долавяме ромон на вода, вслушваме се в ехото на стъпките си, отразяващи се в стените на турското кале; но щом само спрем, и ни обгръща мъртва тишина. Нашите сенки в лунната светлина — „Като черни силуети!“, казва Сабет. Играем до двадесет и една точки, както при пинг-понг, след това започваме отново — и така, докато изведнаж се озоваваме посред нощ на върха на възвишението. Нашата комета вече се е скрила. В далечината проблясва морето — „Като поцинкована ламарина!“, казвам аз, а Сабет заявява, че макар да е студено, идеята ми веднаж да не спим в хотел е направо гениална. За първи път през живота си прекарвала нощ на открито. Докато чакаме изгрева на слънцето, аз притискам Сабет в прегръдките си, за да я стопля, и слушам как потракват зъбите ѝ от студа — преди разсъмване изведнъж захладява. После изпушваме заедно последната останала ни цигара. За настъпващия ден, който за Сабет е денят на отпътуването ѝ в къщи, не сме споменали нито дума. Около пет часа сутринта небето започва да просветва — като порцелан! С всяка измината минута небето и морето избледняват все повече и повече, само земята си остава черна, както преди. Вече може да се разбере къде се намира Атина; сред светлите изливи изникват черни островчета; земната твърд се отделя от водата, а високо в небесната шир плуват няколко утринни облачета. „Като пухчета с розова пудра!“, казва Сабет, а пък аз отново не мога да измисля нищо и загубвам още една точка, 19:9 в полза на Сабет. Цветът на въздуха в този час — като на есенен минзухар! Аз също намирам сравнение — като на празна целофанова опаковка. След малко започва да се различава и прибоят по крайбрежието — като бирена пяна! Сабет казва: „Като дантела на рокля!“ Аз взимам обратно моята бирена пяна и предлагам — като стъклена вата! Сабет обаче не знае какво е стъклена вата... и ето че от морето се изтръгват първите слънчеви лъчи — като житен сноп, като проблясващи копия, като пукнатини в стъкло, като дарохранителница, като фотография на електронен поток... За всеки рунд обаче се брой само една-единствена точка, няма смисъл да се привеждат половин дузина сравнения. Малко след това слънцето вече е изгряло и ни заслепява с блясъка си — „Като първите струи разтопен чугун в доменна пещ!“, казвам аз, а Сабет мълчи и губи

точка... Никога няма да забравя как тя седи на тази скала, затворила очи, притихнала, озарена от слънцето. Тя промълвява, че е щастлива, а аз не ще забравя морето, което пред очите ни потъмнява, става по-синьо, а накрая виолетово — морето на Коринт и другото, Атическо море; червеникавите разорани поля; зелените маслинови дръвчета, покрити сякаш с патина, и техните дълги утринни сенки върху поруменялата земя; не ще забравя първата слънчева топлинка и Сабет, която ме прегръща, като че аз съм ѝ дарил всичко това — и морето, и слънцето, и всичко останало; никога не ще забравя как Сабет запява!

На масата намерих приготвена закуска и бележка: „Скоро ще се върна. Хана“ Закаках. Чувствувах се съвсем небръснат и претършувах цялата баня за някаква самобръсначка, но не открих нищо, освен разни шишенца, кутийки с пудра, червила, тубички, лак за нокти, шноли... В огледалото видях как изглежда ризата ми — още по-отвратително от вчера; кървавите петна бяха избледнели, но затова пък се бяха размазали.

Чаках най-малко един час.

Хана дойде от болницата.

— Как е тя? — питам аз.

Хана се държеше някак особено.

— Помислих си — казва тя, — че е по-добре да те оставя да си поспиш...

А после без повече заобикалки:

— Искам да бъдем с Елсбет сами; това не трябва да те обижда, Валтер, двадесет години вече сме си сами с нея.

Не казах нищо.

— Това не е упрек — казва тя, — но ти трябва да го разбереш. Искан да бъдем с нея сами. Това е всичко. Искан да поговорим.

Попитах за какво все пак са разговаряли.

— За най-различни неща.

— А за мене? — питам аз.

— Не — казва тя, — разказваше ми за Йейл, само за Йейл и за някакъв млад човек на име Харди, какви ли не глупости...

Новините, които Хана донесе от болницата, не ми харесваха: прескачане на пулса, вчера ускорен, днес забавен, прекалено забавен,

при това трескава червенина по лицето, както казва Хана, и силно свити зеници, а също затруднено дишане.

— Искам да я видя! — казвам аз.

Хана смяташе, че най-напред трябва да ми се купи риза.

С това се съгласих.

Хана говори нещо по телефона.

— Готово! — казва тя. — Уредих да взема колата на института, за да отидем с теб в Коринт и приберем нещата й, а също твоите неща — обувки, сако...

Хана в ролята на manager^[108]!

— Готово! — казва тя. — Таксито пристига всеки момент...

Хана не се свърташе нито за миг на едно място: през цялото време все нещо вършеше и да се разговаря с нея бе просто невъзможно — изхвърли угарките от пепелниците, спусна щорите на прозорците...

— Хана! — питам аз, — защо не ме поглеждаш?

Може би тя не го съзнаваше, но бе точно така — през тази сутрин Хана нито веднаж не ме погледна. Виновен ли бях, че се случи всичко това? Вярно, тя нито ми отправяше упреци, нито ме обвиняваше в нещо — тя само изтръскваше пепелниците, които бяхме препълнили с угарки предната вечер...

Не издържах.

— Виж какво — казвам аз, — нима не можем да поговорим като хората!

Улових я за раменете.

— Хайде — казвам, — погледни ме!

Раменете й — просто се уплаших, когато се докоснах до тях, — са много по-нежни, по-крехки от тези на дъщеря й, някак си по-изящни; с годините, струва ми се, Хана се е смалила; очите й обаче са станали още по-красиви от преди. Искях тези очи да не гледат встрани, а в мене.

— Валтер — казва тя, — причиняваш ми болка!

Заговорих някакви глупости — виждах по изражението й, че приказвам глупости — само защото мълчанието ми изглеждаше още по-ужасно; стиснах лицето й между дланите си. Какво съм искал от нея? И за миг не бях помислял да я целувам. Защо тогава тя се бранеше от мен? Представа нямам какво й приказвах. Виждах само очите й, в които се четеше ужас, посивелите й коси, челото й, носа й — всичко

необикновено изящно, благородно (ако може така да се каже) и женствено; много по-благородно, отколкото у дъщеря ѝ — нагърчената ѝ като шия на костенурка кожа под брадичката, ситните бръчици по слепоочията, очите, в които не виждах умора, а само ужас и които бяха станали много по-красиви от преди...

— Валтер — казва тя, — ти си ужасен!

Това тя повтори два пъти.

Аз я целунах...

Хана само ме гледаше втренчено, докато не отстраних ръцете си; тя мълчеше и дори не оправи разрошените си коси — мълчеше и ме проклинаше...

След това пристигна таксито.

Поехме към търговската част на града, за да купим риза — по-точно ризата купи Хана, понеже няхах никакви пари, а аз трябваше да чакам в колата, за да не се показвам пред хората в такъв неугледен вид. Хана се отнасяше към мене с трогателно внимание — дори се върна от магазина, за да попита какъв номер нося. После се отправихме към института, където Хана, както се бе уговорила, получи служебната кола, някакъв опел, а след това към морето, за да приберем дрехите на Елсбет, моя портфейл, по-точно моето сако (в което бе паспортът ми) и кинокамерата ми.

Хана на кормилото...

В Дафни, това значи малко след Атина, има една горичка, където, мислех си, щях да се преоблека; Хана обаче поклати глава и не спря, въпреки че вече бях разтворил пакета.

За какво можехме да говорим!

Аз заприказвах за гръцката икономика; преди Елевзина видях голям строителен обект — Greek Government Oil Refinery^[109], — чието изграждане бе предоставено изключително на немски фирми, но към това Хана не проявяваше сега (а и въобще) никакъв интерес; да се мълчи обаче бе също така непоносимо. Тя само веднъж попита:

— Не знаеш ли как се нарича мястото?

— Не.

— Теодори?

Не знаех това, понеже бяхме взели автобуса от Коринт и бяхме слезли там, където ни хареса морето: на седемдесет и шест километра от Атина — бях прочел това върху табелата в една евкалиптова алея.

Хана безмълвно управляваше колата.

Чаках подходящ случай, за да облека новата риза; не ми се искаше да се преобличам в колата...

Минахме през Елевзина.

Минахме през Мегара.

Заговорих за моя часовник, който подарих на шофьора на камиона; после започнах да разсъждавам за времето изобщо, за часовници, които да можеха да връщат времето назад...

— Спри! — казвам аз. — Ето, тука...

Хана спря.

— Тука ли е? — пита тя.

Исках само да ѝ покажа крайпътния насип, където бях положил Сабет, преди да ни вземе камионът с тръбите; обикновен каменен насип, обрасъл с магарешки тръни и тук-таме червени макове, а край него — правото като конец шосе, по което се бях опитвал да тичам, понесъл я на ръце; черна лента от зифт и чакъл. Преминахме покрай кладенеца под маслиновото дърво, изпръхналите ниви и белите къщички с ламаринени покриви...

Бе пладне; както вчера.

— Ако обичаш — помолих аз, — карай по-бавно.

Разстоянието, което бях извървял бос сякаш за цяла вечност, изминахме с опела за по-малко от две минути. Иначе всичко друго бе както вчера. Само магарешката каручка с баластра я нямаше край щерната. Хана вярваше на всяка моя дума, но аз, не знам защо, исках да ѝ покажа всичко. Мястото, където натоварената с мокра баластра каручка бе излязла на шосето, можахме да открием лесно — все още личаха следите от колелата и от магарешките копита.

Мислех, че Хана ще ме почака в колата.

Хана обаче слезе с мене и двамата тръгнахме пеша по лепкавото от разтопения асфалт шосе; аз намерих пинията и се запусках направо по обраслия с жълтуга склон към морето; не разбирах защо Хана не иска да ме почака в колата!

— Валтер — казва тя, — ето там някаква следа!

Но ние не бяхме дошли тук, струва ми се, за да търсим предполагаеми кървави следи, а за да намерим моя портфейл, моето сако, моя паспорт, моите обувки...

Всичко лежеше непокътнато.

Хана помоли за една цигара.

Всичко бе както вчера!

Само бяха изминали двадесет и четири часа — същият пясък, същият прибой: съвсем слаб, от време на време прииждат невисоки вълни, но не се разбиват в брега, а тихо се разливат по пясъка; същото слънце, същият вятър про шумолява в жълтугата — само че до мене стои не Сабет, а Хана, нейната майка...

— Тука ли се къпахте?

— Да — казвам аз...

— Хубаво е тук! — казва тя.

Бе ужасно...

Що се отнася до нещастния случай, то аз нямам какво да крия. Тук брегът е полегат и трябва да се навлезе най-малко на тридесет метра навътре в морето, за да може да се плува; а в мига, в който чух нейния вик, аз бях на разстояние не по-малко от петдесет метра от брега. Видях как Сабет скочи на крака. Извиках: „Какво има?“ Тя побягна... След безсънната нощ на Акрокоринт ние бяхме заспали на плажа, а после ми се прииска да се изкъпя и да остана малко сам, докато тя спи. Преди да вляза във водата, като внимавах да не я събудя, покрих раменете ѝ с нейната блузка, за да не изгорят от слънцето. Тук почти нямаше сенки — само една-единствена пиния. Бяхме се настанили в падинката под дървото, но, както можеше да се предвиди, после сянката се измести, съответно слънцето, изглежда, от това аз се събудих, тъй като бях плувнал целият в пот. Наоколо цареше мъртва обедна тишина. Усещах в сърцето си някакъв страх, може би понеже бях сънувал нещо или ми се бяха причули стъпки. Но ние бяхме съвсем сами. Възможно е да ме бе събудило скрибуцането на магарешката каручка или звъntenето на лопатата при товаренето на баластрата, край нас обаче не виждах жива душа. Сабет спеше и нямаше никаква причина за страх — пладне, като всяко пладне; почти никакъв прибой, чуваше се само лекото плискане на вълните в брега, от време на време се долавяше звънлив шум от търкалящи се камъчета и отново тишина, сегиз-тогиз избръмчаваше някоя пчела. Размислих дали е разумно да се плува, щом човек има сърцебиене. Постоях известно време нерешително. Сабет усети, че до нея вече няма никой и

се протегна, без да се събуди. Пуснах на врата ѝ струйка пясък, но тя продължаваше да спи. Тогава аз влязох в морето — в мига, в който Сабет извика, бях вече най-малко на петдесет метра от брега.

Сабет побягна от мястото, където лежеше, без да отговори на въпроса ми.

Дали бе чула, когато ѝ извиках, не зная. Аз се опитах да тичам през водата, но беше невъзможно. Викнах ѝ да спре, а когато накрая се добрах до брега, бях като парализиран; с мъка влачех схванатите си нозе подире ѝ, докато тя най-после спря...

Сабет стоеше върху насипа.

С дясната ръка тя притискаше лявата си гръд, бе стихнала сякаш в очакване на нещо и не отговаряше на въпросите ми. Аз се заизкачвах по насипа (без изобщо да съзнавам, че съм гол) приближавах се към нея. И в този миг се случи нещо съвсем нелепо — Сабет бавно заотстъпва назад, при все че аз исках само да ѝ помогна, докато (въпреки че аз веднага се заковах на мястото си) изгуби опора под краката си и падна възник.

В това се заключваше и цялото нещастие.

Височината нямаше и два метра, не бе повече от човешки ръст, но когато притичах до Сабет, тя лежеше в безсъзнание на пясъка. Навярно бе ударила тила си. Едва след това забелязах раничката от змийското ухапване — три ситни капчици кръв, които веднага избърсах; после трескаво навлякох панталоните и ризата си, вдигнах момичето на ръце и я понесох нагоре към шосето, където в този миг преминаваше някакъв форд — закрепях, колкото сили имах, но шофьорът не ме чу...

Хана стоеше на мястото, където се бе случило нещастиято и пушеше, докато аз разказвах, като се мъчех да не пропусна и най-малката подробност, и сочех къде и как бе паднала Сабет от насипа; Хана се държеше просто невероятно, като приятел; а пък аз очаквах, че тя, майката, ще ме проклина от дъното на душата си, макар че, от друга страна, ако се погледне обективно, аз действително не бях виновен за нищо.

— Хайде — казва тя, — вземи нещата си.

Ако тогава не бяхме уверени, че момичето е вече спасено, естествено, не бихме разговаряли така на плажа.

— Ти знаеш — казва Хана, — че тя е твое дете, нали?

Вече знаех.

— Хайде — казва тя, — вземи нещата си...

Стояхме с вещите в ръце; аз държах прашните си обувки, а Хана — черните ковбойски панталони на нашата дъщеря.

Сам не знаех какво искам да кажа.

— Хайде — казва тя, — да вървим!

Тогава я попитах:

— Защо скри всичко от мене?

Хана не отговори.

Над морето отново потрепваше синкава мараня, както вчера по същото време — бе пладне, плоски вълни прииждаха към брега, но не се разбиваха, а се разливаха в пяна; звънливо топуркане на камъчета, после тишина — след това всичко отначало.

Хана много добре ме разбра.

— Забравяш — казва тя, — че съм омъжена...

А след малко:

— Забравяш, че Елсбет те обича...

Не бях в състояние да преценявам всички тези доводи от един път, но навярно съществуваше, мислех си, някакъв изход от положението.

Стояхме дълго време така.

— Защо да не си намеря тук някаква работа? — казвам аз. — От инженери има нужда навсякъде, ти сама видя, Гърция също се индустриализира...

Хана много добре разбираше как си представям всичко това — не изхождах от романтични или нравствени подбуди, а от чисто практически съображения; общ дом, общо домакинство, обща старост. И защо не? Хана го знаеше още преди двадесет години, когато аз и понятие си нямах от тези неща; въпреки това тя изглеждаше по-озадачена дори от самия мене.

— Хана — питам аз, — защо се смееш?

Някакво бъдеще, твърдях аз, винаги съществува, светът нито за миг не е спирал своето движение, животът продължава!

— Продължава, но може би без нас.

Улових я за раменете.

— Хайде! — казва тя. — Аз съм омъжена, Валтер, трябва да го разбереш! Не ме докосвай!

Тръгнахме обратно към колата.

Хана имаше право — някои неща аз постоянно изпусках пред вид; но дори когато тя ми ги напомняше, аз продължавах да упорствувам в решението си при всички обстоятелства да се прехвърля на работа в Атина, ако пък това се окаже невъзможно, да напусна ЮНЕСКО и да се заселя тук, макар че в момента сам не знаех как би се устроил нашият съвместен живот. Но аз съм свикнал да търся решения, докато ги намеря... Хана ми отстъпи мястото пред кормилото; никога дотогава не бях управлявал опел-олимпия, по Хана също не бе спала цяла нощ; сега тя си даваше вид, че спи.

В Атина спряхме, за да купим цветя...

Беше малко преди три часа.

Дори в приемната, където ни помолиха да почакаме, все още нищо не подозирахме — Хана разгъна хартията, в която бяха увити цветята...

После това лице на старшата сестра!

Хана стои до прозореца както вчера; не разменяме нито дума, дори не се поглеждаме...

След това се появи доктор Елефтеропулос.

Говорят само на гръцки, но аз разбирам всичко...

Смъртта настъпила малко след два часа.

... После стоим пред леглото ѝ, Хана и аз; просто не може да се повярва — нашето дете лежи със затворени очи, все едно че спи, но лицето му е бяло, сякаш от гипс; дългото, източено тяло под ленената завивка; ръцете, прибрани до бедрата; нашите цветя върху гърдите ѝ, и аз казвам, не като утеха, а просто убеден в това: „Тя спи!“ И до днес още не мога да го повярвам... „Тя спи!“, казвам аз, но съвсем не на Хана, която изведнъж се нахвърля с викове върху мене, а аз просто не мога да я позная, не се отбранявам, не усещам ударите на дребните ѝ юмручета по лицето си. Какво значение има вече това! Тя крещи и удря, докато не излиза извън сили... През цялото време аз само прикривах очите си с ръка.

Както вече е ясно, смъртта на нашата дъщеря е била предизвикана не от змийската отрова, чието действие е било спряно навреме от инжектирания серум; смъртта е настъпила вследствие на недиагностицирано счупване на черепната основа (*compresio-cerebri*), получено при падането ѝ от невисокия насип. Поразена била *Arteria meningita media*, това довело до т.нар. *Epidural-haematom*, нещо, което (както ми се каза) можело лесно да бъде отстранено чрез хирургическа намеса.

Написано в Каракас от 21 юни до 8 юли.

[1] „Първи снимки от най-голямата самолетна катастрофа в света, станала в Невада“ (англ.) — Бел.пр. ↑

[2] „ро-ро-ро“ — джобна серия на хамбургското издателство „Роволт“. — Бел.пр. ↑

[3] Моля, внимание, моля, внимание! (англ.) — Бел.пр. ↑

[4] Самолетът е готов за излитане, (англ.) — Бел.пр. ↑

[5] Всички пътници за Мексико, Гватемала, Панама... се умоляват учтиво... в пети сектор. Благодаря. (англ.) — Бел.пр. ↑

[6] Пътник Фабер, пътник Фабер! Явете се, моля, при информацията! (англ.) — Бел.пр. ↑

[7] Мис Шербън, мистър и мисис Розентал... (англ.) — Бел.пр. ↑

[8] Викаме за последен път! (англ.) — Б.пр. ↑

[9] Ето ви и вас! (англ.) — Бел.пр. ↑

[10] Закъсняваме, мистър Фабер, закъсняваме! (англ.) — Бел.пр.

↑

[11] Моля за извинение, (англ.) — Бел.пр. ↑

[12] Неш — марка автомобили. — Бел.пр. ↑

[13] Няма никаква опасност... (англ.) — Бел.пр. ↑

[14] Благодаря! (англ.) — Бел.пр. ↑

[15] *Swissair* — швейцарска авиокомпания. — Бел.пр. ↑

[16] Няма никаква опасност, господине, наистина никаква. Ще кацнем в Мексико сити след около час и двадесет минути, (англ.) — Бел.пр. ↑

[17] Пушенето забранено! (англ.) — Бел.пр. ↑

[18] Излизайте! (англ.) — Бел.пр. ↑

[19] Е, ето че пристигнахме! (англ.) — Бел.пр. ↑

- [20] „Принцип на математиката“ (лат.) — Бел.пр. ↑
- [21] В текста са използвани формите „веднъж“ — „веднаж“; „изведнъж“ — „изведнаж“ — Бел.кор.ел.изд. ↑
- [22] Неделен отдих в пустинята с всички удобства! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [23] Хермес-бейби — марка портативни машини — Бел.пр. ↑
- [24] „Мила моя!“ (англ.) — Бел.пр. ↑
- [25] „Под покривите на Париж“ (фр.) — известна френска песен от военните години — Бел.пр. ↑
- [26] Демон на Максвел — хипотетично съзнателно същество, въведено от английския физик Джеймс Максвел (1831–1879) за илюстрация на някои закони от кинетичната теория на газовете — Бел.пр. ↑
- [27] — Моля, внимание! Всички пътници за Панама — Каракас — Пернамбуко... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [28] — Ето че пристигнахме! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [29] Индиански племена, населявали централната част на Мексико. — Бел.пр. ↑
- [30] Яйца по мексикански (исп.) — Бел.пр. ↑
- [31] Царевична питка (исп.) — Бел.пр. ↑
- [32] — Благодаря, хи-хи (исп.) — Бел.пр. ↑
- [33] Юкатан — полуостров между Мексиканския залив и Карибско море, изпъстрен с древни поселища на майите — Бел.пр. ↑
- [34] Дълбок (фр.) — Бел.пр. ↑
- [35] Рапен — дребна швейцарска монета — Бел.пр. ↑
- [36] Произвеждащ човек (лат.) — Бел.пр. ↑
- [37] Имало едно малко корабче... (фр.) — Бел.пр. ↑
- [38] Гъсталак, шума; също наименование на френските партизани през време на хитлеристката окупация (фр.) — Бел.пр. ↑
- [39] Американският начин на живот (англ.) — Бел.пр. ↑
- [40] — Ето следи от неш! (фр.) — Бел.пр. ↑
- [41] — Но вижте, без майтап! (фр.) — Бел.пр. ↑
- [42] Мачете — дълъг извит нож, използван за сечене на захарна тръстика, царевица и др. — Бел.пр. ↑
- [43] — Нашият господар е мъртъв... (исп.) — Бел.пр. ↑
- [44] Сотерн — френско бяло вино — Бел.пр. ↑

[45] Централен парк — запад (англ.) — район в Ню Йорк — Бел.пр. ↑

[46] — Всичко е наред! (англ.) — Бел.пр. ↑

[47] — Утре сутринта в единадесет часа (англ.) — Бел.пр. ↑

[48] — Готова ли си? (англ.) — Бел.пр. ↑

[49] — О, мили, престани! (англ.) — Бел.пр. ↑

[50] — Валтер, чакам те — (англ.) — Бел.пр. ↑

[51] — Техника! (англ.) — Бел.пр. ↑

[52] — Всичко наред ли е? (англ.) — Бел.пр. ↑

[53] — Това е един мой приятел... (англ.) — Бел.пр. ↑

[54] — Загубил се е, във всеки случай... (англ.) — Бел.пр. ↑

[55] „Аз съм дете от глуха улица!“ (англ.) — Бел.пр. ↑

[56] Бронкс — квартал на Ню Йорк — Бел.пр. ↑

[57] „Ти знаеш, нали, смъртта е жена!“ (фр.) — Бел.пр. ↑

[58] „Земята също е жена!“ (фр.) — Бел.пр. ↑

[59] Очарователно (фр.) — Бел.пр. ↑

[60] „Кибернетика или управление и свързка в животното и машината“ (англ.) — Бел.пр. ↑

[61] Обратна връзка (англ.) — в кибернетиката: механизъм на съпоставяне поведението на кибернетичната система с действителното изпълнение на командите — Бел.пр. ↑

[62] — Здравейте, господин Фабер! (англ.) — Бел.пр. ↑

[63] Днешни новини (англ.) — Бел.пр. ↑

[64] Президентът Айзенхауер казва... (англ.) — Бел.пр. ↑

[65] — Господин Фабер е инженер. (англ.) — Бел.пр. ↑

[66] — Слушайте... слушайте! (англ.) — Бел.пр. ↑

[67] — Да, слушам... (англ.) — Бел.пр. ↑

[68] — Продължавайте, продължавайте! (англ.) — Бел.пр. ↑

[69] — Вярно, много вярно! (англ.) — Бел.пр. ↑

[70] — Защо се смеете? (англ.) — Бел.пр. ↑

[71] — Ван Гог е най-умният човек на своето време. Не сте ли чели писмата му? (англ.) — Бел.пр. ↑

[72] Стипендия (англ.) — Бел.пр. ↑

[73] — Е, как е, госпожице, как е? (фр.) — Бел.пр. ↑

[74] — Не бързай толкова, малката! (фр.) — Бел.пр. ↑

[75] „Щастлива съм, о мили, толкова съм щастлива, о мили, о мили!“ (англ.) — Бел.пр. ↑

- [76] „Ти щастлив ли си?“ (англ.) — Бел.пр. ↑
- [77] Привет! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [78] — Добре, добре! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [79] Какво ще кажете за малко почивка, Валтер? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [80] Видът ви е такъв, че... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [81] Това е мистър Фабер, това е... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [82] Бон, господине, е червено вино. (фр.) — Бел.пр. ↑
- [83] Червено вино... червено вино с риба? (фр.) — Бел.пр. ↑
- [84] — Ето, господине! (фр.) — Бел.пр. ↑
- [85] — Добро ли е? (фр.) — Бел.пр. ↑
- [86] „Хубаво де!“ (фр.) — Бел.пр. ↑
- [87] Уилямс, промених решението си. (англ.) — Бел.пр. ↑
- [88] Какво се е случило? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [89] Е добре, промених решението си... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [90] Валтер, желая ти приятно прекарване! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [91] Национален музей (ит.) — Бел.пр. ↑
- [92] Карл Бедекер (1801–1859) — немски писател и книжар, известен с поредицата си пътеводители за всички европейски страни. — Бел.пр. ↑
- [93] Знаменит (англ.) — Бел.пр. ↑
- [94] Еринии — в древногръцката митология богини на отмъщението, изобразявани като крилати жени със змии вместо коси, държащи горяща факла и меч; отмъщавали и за нарушения на законите на роднинството — Бел.пр. ↑
- [95] Ресторант (ит.) — Бел.пр. ↑
- [96] Интелигент, перचेц се със своята ученост (англ.) — Бел.пр. ↑
- [97] Сладолед със захаросани плодове, (ит.) — Бел.пр. ↑
- [98] — О, каква прелест! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [99] — О, значи това е Кампания! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [100] — О, колко прелестно е тук! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [101] Боже мой! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [102] Той преподава в Йейлския университет (англ.) — Бел.пр. ↑
- [103] Кианти — италианско червено вино. — Бел.пр. ↑
- [104] — Господин Фабер, госпожице Фабер, лека нощ! (англ.) — Бел.пр. ↑

- [105] — Господин Фабер е мой приятел, (англ.) — Бел.пр. ↑
- [106] Професионална деформация (фр.) — Бел.пр. ↑
- [107] Гръдна жаба (лат.) — Бел.пр. ↑
- [108] Началник, директор (англ.) — Бел.пр. ↑
- [109] Гръцки държавен нефтопреработвателен завод (англ.) —
Бел.пр. ↑

ВТОРО ЗАВРЪЩАНЕ

АТИНА, БОЛНИЦАТА. НАЧАЛО НА ЗАПИСКИТЕ 19 ЮЛИ.

Отнеха ми моята Хермес-бейби и я заключиха в белия шкаф, понеже било обед, било време за почивка. Да съм пишел на ръка! Не мога да понасям писането на ръка, седя на болничното легло само по панталона на пижамата си, а моят малък вентилатор (подарък от Хана) свисти от сутрин до вечер; иначе — мъртва тишина. Днес отново четиридесет градуса на сянка! Тези часове, определени за почивка (13:00 — 17:00), са най-страшни. При това ми остава вече малко време, за да запиша всичко в моя джобен бележник-календар. Хана ме посещава всекидневно, аз винаги трепвам в уплаха, когато тя почуква на бялата двукрила врата; Хана, цялата в черно, влиза в моята бяла стая. Защо никога не сяда? Всеки ден тя ходи на гроба, всеки ден ходи в института — засега това е всичко, което знам за Хана. Тя стои до отворения прозорец, докато аз съм длъжен да лежа — това ме нервира, както и нейното мълчание. Може ли тя да прости? Мога ли аз да поправа нещо? Дори не знам какво е правила Хана оттогава насам; за това — нито дума. Попитах Хана защо не седне. Не мога изобщо да разбера Хана — усмивката ѝ, когато я запitam нещо, очите ѝ, гледащи сякаш през мене; понякога се страхувам, че тя ще загуби разсъдъка си. Днес се навършват точно шест седмици оттогава!

8.VI. НЮ ЙОРК

Обикновеното Saturday-party^[1] в Уилямс; не ми се ходеше, но трябваше да отида; всъщност, никой не можеше да ме принуди, но аз отидох. Просто не знаех какво да правя. За щастие, очакваше ме поне съобщението, че турбините във Венецуела най-после са подготвени за монтаж, а това значеше, че трябва да отлетя затам колкото може по-скоро. Но аз се питах дали ще се справя със задачата си. Когато

Уилямс, този неизтощим оптимист, постави ръка на рамото ми, аз му кимнах в отговор, но вътре в себе си продължавах да се съмнявам.

— Come on, Walter, have a drink!^[2]

Както обикновено всички стоят на групи или сноват безцелно насам-натам...

— Roman holidays, oh, how marvellous!^[3]

На никого не съм казал, че дъщеря ми е починала, понеже никой не знае за съществуването ѝ; не нося и траурна лентичка на ревера, понеже не желая да ми задават въпроси, тъй като това не засяга никого, освен мене.

— Come on, Walter, another drink!^[4]

Пия прекалено много...

— Walter has trouble — разказва Уилямс наоколо, — Walter can't find the key of his home!^[5]

Уилямс смята, че все пак трябвало да играя някаква роля в тяхната компания — по-добре смешна, отколкото никаква. Не можело човек просто да седи в ъгъла и да лапа бадеми!

— Fra Angelico, oh, I just love it!^[6]

Всички разбират от тези неща повече от мене...

— How did you enjoy the Massaccio-fresco?^[7]

Не зная какво да отговоря...

— Semantios! You've never heard of semantics?^[8]

Изглеждам сам на себе си като идиот...

Живеех в хотел на „Таймз-скуер“. Табелката с моето име все още висеше на вратата на апартамента ми, но Фреди, нашият doorman^[9], нямаше и представа къде може да бъде ключът ми. А с Айви се бяхме уговорили да му го предаде. Наложих се да звъня на собствената си врата. Бях просто безпомощен. Навсякъде можех да отида — в учреждението, на кино, в станцията на метрото — само не и в собственото си жилище! За да убия времето, тръгнах да разглеждам града с един sightseengboat^[10]. Небостъргачите ми изглеждаха като надгробни паметници (впрочем, винаги съм смятал така); слушах поясненията, които се даваха от високоговорителя — „Рокфелер-сентър“, „Емпайър стейт билдинг“, сграда на ООН и така нататък, сякаш не бях проживял цели единадесет години в този Манхатан. После отидох на кино. След киното се качих на метрото и поех по

обичайния маршрут IRT EXPRESS UPTOWN, без да се прехвърлям на „Кълъмбъс съркъл“, при все че с експреса INDEPENDENT стигах поблизо до мястото, където живеех; но за единадесет години не съм се прекачвал нито веднъж, затова и сега слязох там, където съм слизал винаги и по пътя за в къщи се отбих в китайската laundry^[11], чийто собственик още ме познава. „Hello, Mister Faber!“ Там ми дадоха три мои ризи, които вече няколко месеца очакваха завръщането ми, и с тях в ръка се отправих към моя хотел, където нямаше какво да правя, и няколко пъти подред набрах собствения си телефонен номер — естествено, никой не се обади! — и накрая, за съжаление, отидох у Уилямс.

— Nice to see you^[12] — и така нататък...

Преди това минах покрай моя гараж, за да узная дали моят студейбейкър е все още там, но дори не стана нужда да питам — той се виждаше още отдалеч (с неговия цвят на червило за устни) на фона на черните стени.

След това, както вече казах, дойдох тук.

— Walter, what's the matter with you?^[13]

Всъщност аз от край време съм ненавиждал тези Sturday-party. Не ми е писано да бъда остроумен, но това не значи, че трябва непременно да слагат ръка на рамото ми...

— Walter, don't be silly!^[14]

Знаех, че няма да се справя със задачата си. Бях пиан, също и това знаех. Те си мислеха, че не го забелязвам. Познавах и калта под ноктите им! Ако човек си тръгне, никой няма да обърне внимание. Затова си и тръгнах. Вървах по нощния „Таймз-скуер“ (за последен път, надявам се) и търсех телефонна кабина, за да завъртя още веднъж моя номер — и до днес още не разбирам как така ми се обадиха.

— This is Walter?^[15] — казвам аз.

— Who?^[16]

— Walter Faber — казвам аз — This is Walter Faber...

Не познавали такъв.

— Sorry^[17] — казвам аз.

Може би съм набрал погрешен номер; разтворих огромния телефонен указател за Манхатан, за да проверя номера на телефона си, след това завъртях наново.

— Who is calling?^[18]

— Walter — казвам аз, — Walter Faber.

Обади се същият глас, както преди, така че аз замълчах объркан, без да разбирам нищо.

— Yes, what do you want?^[19]

Всъщност, нямаше да ми се случи нищо, ако отговорех; окопитих се и преди другият да затвори, попитах, само за да кажа нещо, дали номерът е същият.

— Yes, this is 18 Trafalgar 4-55-71.^[20]

Бях пиян.

— That's impossible^[21] — казвам аз...

Може би моето жилище бе дадено на някой друг, може би номерът бе сменен — всичко бе възможно, разбирах го, но от това не ми ставаше по-добре.

— Trafalgar 4-55-71 — казвам аз. — That's me.^[22]

Чувам как мъжът закрива микрофона с ръка и говори с някого (може би с Айви?), чувам смях, а след това:

— Who are you?^[23]

В отговор питам:

— Are you Walter Faber?^[24]

В последна сметка той окачи слушалката, а аз влязох в един бар. Главата ми се въртеше, не можех да пия повече уиски, малко по-късно помолих бармана да намери в телефонния указател номера на мистър Валтер Фабер и да му позвъни; той направи това и ми подаде слушалката; дълго време чувах само звука на сигнала, а след това същият глас:

— Trafalgar 4-55-71. Hello?

Затворих, без да кажа нищо.

Операцията ще ме избави веднъж завинаги от всички мои стомашни страдания; съгласно статистиката в 94,6% от случаите тези операции завършват успешно; единственото, което ме нервира, е това постоянно отлагане от ден на ден. Не съм свикнал да боледувам. Нервират ме също и утешенията на Хана, тъй като тя не вярва в статистиката. Аз наистина съм изпълнен с увереност в

благополучния изход на операцията, при това се радвам, че няма да бъде извършена в Ню Йорк, в Дюселдорф или в Цюрих, имам нужда да виждам Хана, по-точно да разговарям с нея. Не мога да си представя какво върши тя извън тази стая. Яде ли? Спи ли? Всеки ден тя ходи в института (от 8:00 до 11:00 и от 17:00 до 19:00) и всеки ден — на гроба на дъщеря ни. Но какво друго освен това? Помолех Хана да не стои права. Защо тя мълчи? А щом седне, не минава минута и тя открива, че нещо не е на мястото си — пепелник или запалка — става от стола и повече не сяда. Ако Хана не може да ме понася, защо тогава идва? Оправя възглавниците ми. В случай че имах рак, биха ме подложили незабавно на операция, това поне изисква логиката, обясних го на Хана и, надявам се, успях да я убедя. Днес минах без инжекция! Ще се оженя за Хана.

9.VI. ЛЕТЯ ЗА КАРАКАС.

Този път летя през Маями за Мерида, Юкатан, откъдето почти всеки ден има самолет за Каракас; в Мерида обаче прекъсвам полета си (болки в стомашната област)...

После отново за Кампече...

(Шест и половина часа пътуване с автобус от Мерида).

На малката гара на теснолинейката, където между траверсите растат кактуси и където заедно с Херберт Хенке вече веднаж (преди два месеца) бях чакал влака, опрял глава в стената, затворил очи и разперил ръце и крака — всичко, случило се оттогава, ми изглежда сега като някаква халюцинация. Иначе тук нищо не се е променило.

Същият лепкав въздух...

Същата миризма на риба и ананаси...

Същите дръгливи кучета...

Мъртвите кучета, които никой не погребва, лешоядите по покривите около пазарния площад, жегата, блудкавата воня от морето, а над него слънцето, сякаш плъстено; от тъмните облаци над сушата проблясваха слаби синкавобели светкавици — като припламването на кварцова лампа.

И отново пътуване с влак!

Повторната среща с Паленке дори ме зарадва, тук също всичко си бе постарому — терасата с нашите хамаци, нашата бира, нашата кръчма с папагала; тук хората още ме помнят, дори и децата ме

познават, аз купувам и им раздавам мексикански лакомства; веднъж дори отидох до нашите развалини, където така или иначе нищо не се е променило — не се виждаше жива душа, само птиците цвърчаха неспирно, както тогава; въобще, всичко си е както преди два месеца, такава е и нощта, след като замлъкне дизеловият мотор на Паленке — пуякът в развъдника под терасата, пронизителното му крякане, понеже не можеше да понася светкавиците, сърната, черното прасе, привързано на колче, развласената луна, хрупкацията през цялата нощ кон...

И навсякъде тази натрапчива мисъл:

Да беше сега действително *тогава*! Да можеха да се върнат назад само тези два месеца, които не бяха променили тук нищо; защо не може да стане така, че пак да е април! А всичко останало да бъде само моя халюцинация!

След това потеглям сам с лендровъра...

Разговарям с Херберт...

Разговарям с Марсел...

Къпя се в Рио Усумасинта; реката се е променила — станала е по-пълноводна, по повърхността ѝ вече не се пукат смрадливи мехури, понеже течението е по-бързо и е доста съмнително дали сега ще мога да премина на другия бряг, без да потъна заедно с лендровъра...

Преминах успешно.

Херберт също се бе променил — виждаше се още от пръв поглед. Бе пуснал брада, но не бе само това — неговото недоверие, когато най-после се добрах до плантацията:

— Слушай, ти защо си се домъкнал?

Херберт смята, че съм пристигнал по поръчение на семейството съответно на фирмата му, за да го върна обратно в Дюселдорф и не вярва, че идвам само за да се видя с него, което е самата истина — човек няма толкова много приятели на този свят!

Той е счупил очилата си.

— Защо не ги закърпиш? — питам аз.

Поправям очилата му...

Когато завалива проливен дъжд, ние седим в бараката като в някакъв Ноев ковчег, без светлина, понеже батерията, захранвала някога радиоприемника, отдавна е изтощена; онова, което МУ разказвам за последните международни събития, изобщо не го

интересува, както и новините от Германия, например възванието на гьотингенските професори; а по лични въпроси не разговарям.

Питам за неговия неш...

Херберт не е ходил нито веднъж в Паленке!

Докарал съм газолин за Херберт, пет бидона, за да може по всяко време да пътува, но той изобщо не мисли за подобно нещо.

При това се хили странно.

Ние изобщо не се разбираме.

Той се хили, когато вижда, че се бръсна с някакъв стар бръснач, понеже тук вече няма ток, а пък аз не желая да обраствам с четина, тъй като трябва да продължа пътуването си...

Той няма никакви планове!

Неговият неш-55 стои в колибата с покрив от изсъхнали палмови листа, както и предишния път, дори контактният ключ още стърчи в таблото, както съм го оставил; тези индианци очевидно не знаят как се запалва мотор, всичко е непокътнато, но в невероятно състояние, така че аз незабавно се залавям за работа.

— Щом ти доставя удоволствие — казва той, — моля, нямам нищо против.

Херберт тръгва на лов за игуани.

Свалям капака на мотора и го намирам целия заплескан с кал навярно от поройните дъждове; всичко трябва да се почисти, мръсотията се е напластила върху всяка част и е клеясала, клеясала, усеща се миризма на цветен пращец, полепнал по машинното масло и започнал да се разлага — аз се радвам, че съм си намерил работа...

Наоколо се тълпят дечурлига, потомци на маите.

Те стоят по цял ден и наблюдават как разглобявам мотора, а аз разстилам по земята бананови листа и върху тях поставям свалените части.

В далечината припламват слаби светкавици, но дъжд не вали.

Майките на малчуганите също зяпат как работя; те, изглежда, никога не могат да се отърват от своята бременност — държат на ръце последното си чедо, докато то бозае от смуглата гръд, опряло крачета в огромния тумбак, където вече мърда новото отроче. Така те стоят и зяпат, докато аз почиствам мотора, без да отронят дума, която аз така и така не бих разбрал.

Херберт се завръща с цяла връзка игуани.

Те са още живи, ала не помръдват, докато не ги докоснеш с ръка; муцуните им, като на гущери, са омотани със слама, понеже налитат да хапят; когато се сварят, месото им прилича на пилешко.

Вечер лежим в хамаците.

Няма бира, единствено това кокосово мляко...

Далечни светкавици.

Моята загриженост, че някой може да открадне през нощта нещо важно от колата, не се споделя от Херберт; той е уверен, че индианците няма да се докоснат до разглобените части. За бунт вече и дума не става! Те работят, и то дори с усърдие, казва Херберт, подчиняват се безропотно, макар и да са убедени, че в това, което вършат, няма никакъв смисъл.

Той отново се хили иронично в брадата си...

Бъдещето на немската пура!

Питам Херберт какво всъщност мисли да прави — да остане тук или да се завърне в Дюселдорф, какво възнамерява?...

— Nada!^[25]

Веднъж му казах, че съм срещнал Хана и че смятам да се оженя за нея, но дори не знам дали Херберт е слушал какво му говоря.

Херберт е заприличал на индианец!

Жегата.

Светулките...

Обливаш се в пот като в сауна!

На другия ден внезапно рукна дъжд, валя не повече от четвърт час, но като из ведро, истински потоп; след това отново грейна слънце, но земята остана покрита с кални локви, а пък аз тъкмо бях изкарал колата от колибата, за да работя на чист въздух; не можех да зная, че точно под нея ще се образува такъв гьол. За разлика от Херберт аз не виждах тук нищо смешно. Мръсната вода достигаше до осите на колелата, да не говорим за разглобените части от мотора, които бях подредил на земята. Обзе ме ужас, когато зърнах цялата картина. Херберт ми задели двадесет индианци само за да ме успокои и се държеше така, сякаш всичко това не го засяга — нито сеченето на дървета, което започна по мое разпореждане, нито повдигането на колата, за да получим достъп отдолу. Загубих цял един ден, докато само събера всички съставни части на мотора; трябваше да газя из

мръсната локва и да ровя с ръце в топлата кал — всичко върших сам, понеже Херберт не проявяваше и най-малък интерес.

— Зарежи тази работа! — това бе всичко, което казваше — За какъв дявол ти е!

Наредих на двадесетте индианци да изкопаят отводнителни ровове, за да се оттече водата; само така бе възможно да се открият всички загубени части, и то с голям труд, понеже някои от тях бяха просто потънали в тинята.

Това негово постоянно: „Nada!“

Оставих го да си дърдори глупости, като не му възразявах... Без този неш Херберт бе загубен. Наложих си да не се влияя от приказките му и да продължа да работя.

— Какво ще правиш без кола? — казах аз.

Когато най-сетне успях да сглобя мотора и той забумтя, Херберт се ухили и само каза: „Браво!“, после ме тупна по рамото с ръка — да съм вземел този неш, подарявал ми го!

— За какво ми е на мене? — добави той.

Херберт просто не мирясваше със своите глупости — когато седнах зад кормилото на вдигнатата върху дървения станок кола, за да проверя всичко за последен път и включих мотора. Херберт влезе в ролята на полицай-регулировчик; край нас се тълпяха сополивите потомци на древните май и майките им, облечени в своите бели кошули, всяка от тях с младенец на ръце; по-късно пристигат и мъжете, по те се държат по-настрана, не напускат храстите, на поясите им висят дълги криви ножове; вече месеци наред те не са чували мотор — аз включвам на скорост и давам пълна газ, колелата се въртят на празен ход във въздуха, а Херберт е застанал отпред и дава знак с ръка: стоп!, аз изключвам мотора, подавам сигнал с клаксона, Херберт махва с ръка: път свободен! Индианците (те стават все повече и повече) ни зяпат, без да се смеят, макар че ние правим щуротии; всички са онемели, наблюдават почти с благоговение как ние с Херберт (за какво ли, всъщност?) разиграваме улично движение в Дюселдорф...

Спор с Хана на тема техника! Според нея техниката била само някакъв трик, хитрост, която целяла да преустрои света така, че да се отнеме на човека потребността от преживявания. Технократите

страдали от манията постоянно да извличат някаква полза от мирозданието, да заставят цялата природа да им служи, понеже не били в състояние да излязат насреща ѝ като равностойни партньори, безсилни били да я обхванат в нейната цялост. Техниката представлявала хитър опит да се ликвидира света като форма на съпротивление, да се направи живота по пътя, например, на изменение на естествените скорости по-плосък, за да се унищожи битието на духа. (Не разбирам какво иска да каже Хана с това). Технократът живеел извън живия свят. (Какво иска да каже Хана с това, също не разбирам). Хана не ме упреква в нищо, Хана смята, че поведението ми по отношение на Сабет е напълно обяснимо; според нея аз съм преживял със Сабет такъв вид отношения, каквито дотогава не съм познавал, не съм си обяснил тяхната същност и затова съм си внушил, че съм влюбен. Тази грешка не била случайна, а напротив, произтичала от моята натура (?), както впрочем и моята професия и целият ми начин на живот. Моята грешка се заключавала в това, че аз като технократ съм се опитвал да живея, без да се съобразявам със смъртта. Дословно: за тебе животът не представлява нещо цялостно, неделимо, а просто математически сбор, затова ти нямаш чувство за хода на времето, нямаш чувство и за смъртта. А животът според Хана бил завършена форма, съществуваща във времето. Хана признава, че не е в състояние да обясни какво точно иска да каже с това. Във всеки случай животът не бил материя и не можел да се овладее с помощта на техниката. Моята грешка със Сабет се състояла в следното — поискарал съм да започна всичко отначало, държал съм се така, сякаш не съществува факторът възраст и поради това тези отношения били противоестествени. Ние не сме могли да преодолеем старостта чрез просто математическо събиране, като се женим за собствените си деца...

20.VI. ПРИСТИГАНЕ В КАРАКАС.

Най-сетне всичко бе в ред; турбините бяха доставени на място, работна ръка също бе набавена. Трудех се, доколкото имах сили, и това, че сега, когато най-последният монтажът тръгна, аз трябваше да отпадна от работа поради болки в стомаха, бе истинска несполука, но нищо не можеше да се направи. Предишният път, когато дойдох тук (15

— 16.IV), бях напълно fit^[26], но всичко останало бе още в подготвителен етап. А ето че сега аз не бях в състояние да контролирам хода на монтажа и в това се заключаваше вината ми; повече от две седмици пролежах в хотела, а това съвсем не е нещо приятно. В Каракас се надявах да заваря писмо от Хана. Изпратих ѝ телеграма в Атина, но и тя остана без отговор. Искях да пиша на Хана и на няколко пъти започвах писмо; няхах обаче никаква представа къде се намира тя в момента и затова не ми оставаше друго (все трябваше с нещо да се занимавам в този хотел!), освен да седна и да опиша събитията, които ме сполетяха през последните месеци, без да адресирам до някого написаното.

Монтажът протече нормално и без мене.

Старшата сестра ми донесе най-после огледало — изплаших се, когато се погледнах. Винаги съм бил слаб, но не толкова, както сега; приличах на стария индианец в Паленке, който ни заведе във влажната гробница. Всъщност уплахата ми не бе много голяма. Обикновено нямам навика да се гледам в огледало, освен когато се бръсна; сресвам се също без помощта на огледало; въпреки това човек най-често знае жак изглежда, съответно как е изглеждал преди. Аз винаги съм имал малко по-дълъг нос от нормалното, но на ушите си не съм обръщал внимание. Наистина, сега нося пижама без яка, навярно това е причината шията ми да изглежда толкова дълга, по нея изпъкват жили, щом само завъртя глава, а между жилите се образуват ямички, вдлъбнатини, каквито по-рано никога не съм забелязвал. Ушите ми — щръкнали, като на затворник! Не мога да смятам сериозно, че главата ми се е смалила. Питам се дали носът ми не е станал малко по-симпатичен и достига до извода, че носовете никога не могат да бъдат симпатични, те изглеждат по-скоро нелепи, направо непристойни. Навярно тогава в Париж (преди два месеца!) не съм изглеждал така, иначе Сабет никога не би дошла с мене на опера. При това кожата на лицето ми все още е запазила нещо от своя загар, само шията ми е добила някакъв белезникав оттенък, цялата е в едри пори и напомня врат на току-що оскубана кокошка! Устата ми все още ми изглежда симпатична, сам не зная защо, устата и очите ми, които впрочем съвсем не са кестеняви,

както винаги съм мислил, понеже така е отбелязано в паспорта ми, а по-скоро сиво-зеленикави; всички останали черти на лицето ми сякаш не принадлежат на мене, а на някой друг, който се е преуморил от работа. Зъбите си винаги съм проклинал; щом само се изправа на крака, първата ми работа ще е да ида на зъболекар, за да ми почисти зъбния камък, а може би и да ме лекува от гранулома. Не усещам никакви болки, само пулсиране в челюстта. Косата си винаги съм носил късо подстригана, понеже така е по-практично, и нито отстрани на челото, нито на темето могат да се видят следи от оплешивяване. Побелял съм всъщност вече от много време, общият тон на косата ми е сребристорус, но това никак не ме огорчава. Когато лежа по гръб и държа огледалото над себе си, изглеждам съвсем както преди, само малко поотслабнал, но това очевидно се дължи на диетата. А може би причината за всичко е в белезникавата светлина, която прониква в стаята през щорите на прозореца и придава на кожата, така да се каже, под слънчевия загар мъртвешко-блед оттенък, дори не блед, а жълт. Лошо е положението само със зъбите. Но аз винаги съм гледал на тях с недоверие — каквито и мерки да взимаш, те постоянно се развалят. И въобще човекът в цялост! — като конструкция, е напълно приемлив, но материалът — негоден; плътта е не материал, а проклетие!

П.П.

Никога не е имало толкова смъртни случаи, струва ми се, както през последните три месеца. Току-що узнах, че професор О., с когото лично разговарях само преди седмица в Цюрих, също е починал.

П.П.

Преди малко се обръснах, а след това си направих масаж на лицето. Просто е смешно какви глупости започват да ти минават през ум от пусто безделие! Няма никакво основание за тревога. Необходими са ми само малко повече движения и чист въздух — това е всичко...

Ето какво ме доведе в Хавана; трябваше да сменя самолета, понеже в никакъв случай не ми се искаше да летя през Ню Йорк, с „КЛМ“ летях от Каракас до Хавана, а оттам с „Кубана“ — до Лисабон. В Хавана останах четири дни.

Четири дни само разглеждане на града...

El Prado:

Старинна улица със стари платани, напомняща крайбрежния булевард в Барселона; вечер — корсо, алея, по която се разхождат красиви хора. Всичко това е някак невероятно, аз вървя и гледам — нямам никаква друга работа...

Жълтите птици, тяхната врява привечер...

Всички искат да лъскат обувките ми...

Негро-испанката, която ми се оплезва, понеже я гледам с възхищение; люблювам се на розовия ѝ език, подал се от смуглото ѝ лице, размивам се и я поздравявам — тя също се размива, виждам белите и зъби сред червеното цвете на устните (ако може да се каже така) и очите ѝ... — не желая нищо от нея.

— How do you like Habana?^[27]

Винаги се ядосвам, когато ме взимат за американец само защото съм бял. На всяка крачка сутенъори:

— Something very beautiful! D’you know what I mean? Something very young!^[28]

Всички се разхождат, всички се смеят.

Всичко прилича на някакъв сън...

Белите полицаи, пушещи пури; военните моряци, също пушещи пури: и едните, и другите — момчурляци в тесни панталони, опънати по бедрата им.

Castillo del Morro (Филип II)

Давам да ми лъснат обувките.

Вземам решение да заживея другояче...

Радостта ми от това...

Купувам пури — две кутии.

Залезът на слънцето...

Голите хлапетии, къпещи се в морето; слънчевите отблясъци по мократа им кожа; жегата... Седя и пуша пура, над белия град пълзят буреносни облаци — черновиолетови; последните лъчи на слънцето играят по високите сгради...

El Prado:

Зеленият сумрак, продавачите на сладолед: върху каменния зид са насядали момичета (на групи) и се смеят.

Tamales:

Това са питки от царевично брашно, увити в бананови листа; продават ги по улиците и хората ги ядат, вървейки, без да губят време.

Моята вечна припряност. За какво всъщност?

В Хавана няма абсолютно никаква работа.

Моят отдих в хотела; вземам душ — за кой ли път, — а след това лежа съвсем гол в леглото, усещам по тялото си въздушните струи на вентилатора, лежа и пуша пура. Не заключвам вратата на стаята си; в коридора почиства момиче — също полунегърка-полуиспанка, — почиства и пее; аз пуша пура след пура.

Желанието ми да спя с момичето.

Защо просто не дойде при мене?

Умората ми — нямам сили дори да стана и си донеса пепелник; лежа по гръб и пуша пурата си, като внимавам да я държа отвесно, така че да не падне бялата ѝ пепел.

Patragas^[29]

Когато отново тръгвам по „Прадо“, обзема ме пак чувството, че халюцинирам — навсякъде момичета, едно от друго по-красиви; мъжете също са необикновено красиви, навсякъде виждаш прекрасни хора — тази смесица от негри и испанци; не се уморявам да зяпам непрекъснато — възхищавам се от изправената им и плавна походка, момичетата, в сини клоширани поли и бели кърпи на главите, глезените им като на негърки, голите им гърбове са толкова тъмни, като сенките под платаните, че от пръв поглед човек вижда само техните поли — сини или лилави — белите им забрадки и белите им зъби, когато се усмихват, а също и бялото на очите им; обещите им проблясват...

The Caribbean Bar.

Аз отново пуша...

Romeo and Julieta.

Някакъв млад човек, когото взимам отначало за сутеньор, настоява да заплати моето уиски, понеже станал баща:

— For the first time!^[30]

Той ме прегръща и за кой ли път повтаря:

— Isn't it a wonderful thing!^[31]

Той ми се представя и иска да узнае как се казвам и колко дена имам, преди всичко колко сина; аз казвам:

— Five^[32].

Той незабавно поръчва пет уиски.

— Walter — казва той, — you're my brother!^[33]

Едва сме се чукнали и той офейква, отива да поръчва уиски и на другите и да ги разпитва колко деца имат, преди всичко колко сина.

Побъркан свят!

Най-после се разразява бурята — аз седя сам под аркадите в един жълт стол-люлка, около мен плющи дъждът, внезапен порой, придружен от силен вятър; алеята изведнъж опустява, сякаш са подали бойна тревога; захлопват се капаци на прозорци; водните пръски по паважа — като внезапно изникнала леха от бели нарциси (особено под фенерите)...

Люлея се и гледам.

Радостта ми, че в момента се намирам тук...

От време на време дъждът плисва под аркадите, вятърът донася мокри цветове от дърветата, които се сипят като конфети; разнося се тръпчив мирис на нагрятата от слънцето зеленина; внезапен хлад пробягва по кожата; сегиз-тогиз проблясват мълнии, но дъждът шуми така, че заглушава гръмотевиците; аз се люлея и се смея — вятърът клатушка празните кресла наоколо ми, развява кубинското знаме.

Подсвирквам.

Ненавистта ми към Америка!

Люлея се и зъзна...

The American Way of Life!^[34]

Решението ми да заживея другояче...

Блясва светкавица, след нея си като ослепял; за миг само виждаш необикновена картина: сернистозелената палма сред вихъра на бурята; виолетовите облаци с огненосини оттенъци, напомнящи пламъка на газова горелка: нагънатото като гофрирана ламарина море; пърполещият тътен на това море! Изпитвам някаква детинска радост, весело ми е — аз пея.

The American Way of Life!

Като си помислиш само какво ядат и пият тези малокръвни трезвеници, които не знаят какво е вино; тези лапачи на витамини,

които сърбат чая си студен, дъвчат памук и не знаят какво е истински хляб; това удадено в кока-кола племе, което повече не мога да понасям...

При това живея от техните пари!

Давам да ми лъснат обувките...

С техните пари!

Седемгодишният хлапак, който вече веднаж ми лъска обувките, прилича сега на мокро коте; аз разрошвам къдравата му коса...

Неговата усмивка...

Косата му не е черна, а по-скоро пепелявосива, кафеникавосива; млада коса, на пипане напомня конски косъм, но е къдрава и къса; под нея усещаш детския череп, топъл — сякаш галиш някой остриган пудел.

Той само оголва зъби в усмивка и продължава да работи с четките...

Момчето ми харесва...

Белите му зъби...

Младата му кожа...

Очите му ми напомнят за Хюстън, Тексас, за негърката-чистачка, която бе коленичила до мене в тоалетната на летището, когато получих пристъп на слабост с изпотяване и виене на свят; блестящото бяло на нейните огромни очи, съвсем различни от очите на белите — красиви, като очите на животно. И въобще нейната плът!

Дърдорим с малчугана за автомобилни марки.

Пъргавите му ръце...

Наоколо няма други хора освен нас — хлапакът и аз, — вали като из ведро; той е клекнал пред мен и лъска до блясък обувките ми, парчетата кадифе плющят в ръцете му...

The American Way of Life!

Като си помисля за тяхната уродливост, в сравнение с хора като тези тук — розовата им кожа, напомняща пържена наденица, направо отвратителна; те живеят, защото има пеницилин, това е всичко; превземките им, че са щастливи, понеже са американци, понеже са без задръжки, а всъщност са едни скоклести и шумни дангалаци от рода на Дик, когато някога вземах за пример! А как само се държат на всяко свое „party“ — стоят, пъхнали лявата си ръка в джоба на панталона, опрели рамене в стената, чашата в дясната ръка, гледат непринудено —

истински настойници на човечеството! Тяхното потупване по рамото, техният оптимизъм, докато все още са трезви — насмучат ли се и се разреват, започват да се вайкат и да прогласяват залеза на бялата раса... Вакуумът между хълбоците им...

Ненавистта ми към самия мен!

(Ако можеше да започна живота отначало!)

През нощта написах на Хана писмо...

На другия ден отидох на плажа; небето бе безоблачно, обедна жега, почти никакъв прибой — вълните лениво се разливат по брега, трополят камъчета; всеки плаж ми напомня за Теодори.

Аз плача.

Водата е съвсем прозрачна, вижда се морското дъно; плувам с лице, потопено във водата, за да гледам дъното; там потрепва собствената ми сянка като огромна лилава жаба.

Написах писмо на Дик.

Какво може да предложи Америка: комфорт, най-доброто оборудване в света, ready for use^[35]; светът като американизиран вакуум, където и да отидат, всичко превръщат в highway^[36]; светът като рекламен плакат, нашарен от двете страни; техните градове, които не са никакви градове, а илюминация, на сутринта виждаш празните скели — всичко е панаир, инфантилно перчене, реклама на техния оптимизъм, а той не представлява нищо друго освен неонов щит, зад който те се мъчат да се скрият от нощта и от смъртта...

По-късно наех лодка.

За да бъда сам!

Те веднага се набиват на очи, дори в бански костюми; веднага проличава, че имат долари; гласовете им (както на Виа Апия) са непоносими, навсякъде тези гумени гласове, навсякъде тези благоденстващи плебеи...

Написах писмо на Марсел.

Марсел е прав: тяхното фалшиво здраве: фалшивата им младост; жените им, които не искат да си признаят, че остаряват; тяхната козметика, с която разкрасяват дори покойниците си; изобщо това тяхно порнографско отношение към смъртта; техният президент, който трябва да се усмихва като розово бебе от корицата на всяко списание, иначе няма да го преизберат; техният безсрамен младенчески вид...

Гребях все по-далече от брега.

Жега и над морето...

Бях съвсем сам.

Препрочетох писмата си до Дик и до Марсел и ги накъсах, понеже не бяха написани делово; по водата плуваха белите късчета хартия, а по гърдите ми имаше бели косъмчета...

Бях съвсем сам.

По-късно на брега се държа като гимназист — рисувам върху горещия пясък женска фигура и лягам до нея; макар че жената е само пясък, аз високо разговарям с нея...

А тя — дивачка!

Не знаех какво да правя с този ден, къде да дяна самия себе си; странен ден!, просто не можех да се позная; нямам представа как е протекъл този следобед, сторил ми се цяла вечност — син, непоносим, но прекрасен, безкраен... докато отново се озовавам върху каменния зид на „Прадо“ (вечерта); седя със затворени очи и се опитвам да си представя, че съм в Хавана, че седя върху каменния зид на „Прадо“ — опитвам се и не мога, обзема ме страх.

Всички искат да лъскат обувките ми...

Наоколо само красиви хора, люблювам им се като на чуждоземни животни; белите им зъби, проблясващи в полумрака, шоколадовите им рамене и ръце, техните очи, техният смях — защото се радват на живота, защото е краят на седмицата, защото са красиви.

Ненаситната ми жажда да гледам...

Обзелото ме непреодолимо желание...

Усещането на празнота в слабините...

Съществувам единствено за ваксаджиите!

Сутенъорите...

Продавачите на сладолед...

Техните странни талижки — комбинация от стара детска количка и малък бюфет, към това прибавен половин велосипед, 8 отгоре нещо като балдахин, пригоден от ръждясали жалузи; жълтата светлина на карбидните фенери; наоколо зеленият сумрак пълен със сини клоширани поли.

Лилавата луна...

После историята с таксито; бе още рано, но аз повече не можех да понасям да се движа като труп сред живи по вечерното корсо;

реших да се прибера в хотела и да глътна прахче за сън. Махам с ръка на едно такси и когато вратата се отваря, оказва се, че вътре вече са се курдисали две дами — едната чернокоса, другата блондинка; казвам „Sorry!“ и захлопвам вратата, но шофьорът бързо изскача, за да ме върне: „Yes, Sir! — вика той и отново отваря вратата — For you, Sir!“^[37] Аз се размивам — това се казва „service“^[38] — и се качвам в колата...

Нашата разкошна вечеря!

После моят позор...

Знаех, че все някога ще се случи; лежа в стаята си — не мога да заспя, но съм спокоен; нощта е задушна, от времена време обливам с вода тялото си, което ми изневерява, но не взимам лекарство за сън; тялото ми поне е годно още да се наслаждава на прохладните струи от вентилатора, който се люлее напред-назад — усещам полъха на гърдите си, на нозете си, отново на гърдите си...

Натрапчивата ми мисъл — рак в стомаха.

Иначе съм щастлив...

На разсъмване градът се оглася от цвъркот на птици; аз взимам моята Хермес-бейби и най-последно сядам да пиша отчета си за ЮНЕСКО относно монтажа на турбините във Венецуела, който е завършен.

След това сън до обяд.

Ям стриди, тъй като не зная какво друго да правя, работата ми е приключена; пуша прекалено много пури.

(На това се дължат и болките ми в стомаха.)

Вечерта — неочаквано преживяване.

Виждам върху зида на „Прадо“ някакво непознато момиче, просто сядам до него и го заговарям; по моему това е същото момиче, което преди два дни ми показва розовия си език. Тя не си спомня такова нещо. Смахът ѝ, когато казвам, че не съм американец.

Моят испански — съвсем нескопосан.

— Say it in English!^[39]

Дългите ѝ и тънки ръце...

Моят испански е достатъчен за служебни преговори, но тук издиша; комичното се състои в това, че не говоря, каквото искам, а каквото ми позволява езикът; тя се смее. Аз съм жертва на скромния си запас от думи. Нейното учудване, приветливият ѝ поглед, когато

разказвам за себе си и понякога сам се учудвам на своя живот, който на самия мене изглежда, така да се каже, лишен от значение.

Хуана е осемнайсетгодишна.

(Още по-млада от нашето момиче.)

Suiza^[40]: тя мисли, че това е Швеция.

Смуглите ѝ ръце отметнати назад: главата ѝ, опряна на чугунения фенерен стълб; бялата кърпа на главата ѝ, а под нея черните ѝ коси; невероятно красивите ѝ нозе; ние пушим; моите бели ръце, обхванали дясното ми коляно...

Нейната непринуденост...

Тя никога не е напускала Куба.

Това е едва третата ми вечер в Хавана, а всичко ми е вече близко — зеленият сумрак, прорязан от неоновии реклами; продавачите на сладолед; пъстрата кора на платаните; птиците с тяхното цвъртене и мрежата от сенки по земята; червеното цвете на устните ѝ...

Нейната цел в живота — Ню Йорк!

По главите ни падат птичи мръсотии...

Нейната непосредственост...

Хуана работи като опаковачка и припечелва на улицата само в края на седмицата, тъй като има дете и не живее в самата Хавана.

Край нас се разхождат млади моряци.

Разказвам ѝ за дъщеря си, която е починала; за сватбеното пътешествие с дъщеря ми; за Коринт; за усойницата, ухапала я над лявата гръд; за погребението ѝ; за моето бъдеще.

— I'm going to marry her.^[41]

Тя ме разбира погрешно:

— I think she's dead.^[42]

Поправям я.

— Oh — смее се тя, — you're going to marry the mother of the girl, I see!^[43]

— As soon, as possible.^[44]

— Fine!^[45] — казва тя.

— My wife is living in Athens...^[46]

Нейните обеци, нейната гладка кожа.

Тя чака тук брат си...

Питам Хуана дали вярва в смъртния грях, дали вярва в богове; тя се смее, зъбите ѝ блестят; питам я дали вярва, че змиите (общо взето) се направляват от боговете, съответно от демони.

— What's your opinion, Sir?^[47]

По-късно се появява някакъв момък в раирана холивудска риза, същият онзи малолетен сутеньор, който се бе опитал да ме заговори — това е брат ѝ. Неговото крепко ръкуване:

— Hello, camerad!^[48]

Тук няма нищо неловко, всичко си е в реда на нещата. Хуана пуска на земята угарката от цигарата си, стрива я с тока на обувката и поставя смуглата си ръка на рамото ми:

— He's going to marry his wife — he's a gentleman!^[49]

Хуана си тръгва...

— Wait here! — обръща се брат ѝ към мене, опитвайки се да ме задържи, — Just a moment, Sir, just a moment!^[50]

Моята последна нощ в Хавана.

На Земята няма време за сън!

Нямах кой знае каква причина да съм щастлив, но въпреки това бях! Знаех, че всичко, което виждам, ще бъде завинаги загубено за мене, но никога нямаше да го забравя: нощните аркади, под които седя и се люлея в стола-люлка; цвиленето на файтонджийския кон наблизо; испанската фасада отсреща с жълтите завеси, които вятърът развява от черните прозорци; след това отново някъде спускат ролетка, металическият звук ме пронизва до мозъка на костите; удоволствието ми да слушам този звук; наслаждението ми; вятър и само вятър, от който палмите се огъват, вятър без нито едно облаче; люлея се и се обливам в пот; зелената палма, гъвкава като тръстика, листата ѝ позвънкват като ножове; прахоляк; след това чугуненият уличен фенер, който изведнъж започва да свисти; люлея се и се смея; трепкащата, умираща светлина на фенера; навярно се е извила доста силна вихрушка, конят продължава да цвили, с мъка задържа файтона срещу вятъра; всичко иска да полети, откъсва се табелата на някакъв barber-shop^[51], звън на месинг в нощта; а невидимото море изпраца пръските си над каменните стени, вълните се разбиват с грохот в брега, а земята потреперва; водата съска като машина за кафе-еспreso; жаден съм, устните ми са солени; истинска буря без дъжд, нито капка не пада на земята, не може и да падне, понеже няма облаци по небето, а само

звезди; а из въздуха се носи горещ и сух прахоляк, полъхва като от пещ; люлея се и пия скоч, един-единствен, понеже не мога повече да пия; люлея се и пея. И така часове наред. Аз пея! Не умея да пея много хубаво, но никой не ме чува, може би само файтонджийският кон, който от време на време потропва с копита по паважа на пустия площад; прибягват последни момичета, полите им се издуват от вятъра и откриват смуглите им нозе, черните им коси също се развяват на воля; във въздуха се носи зелен капак на прозорец, откъснат кой знае откъде; техният смях, белите им зъби, проблясващи сред прахоляка; а вихърът подмята зеления капак и го запокитва към морето; малиновочервената луна, обвита в прах, надвиснала над белия град в нощта; жегата; кубинското знаме — люлея се и пея, това е всичко; край мене се клатушкат празните кресла; фенерът свисти; из въздуха се носят цветовете от дърветата. Аз славя живота!

СЪБОТА, 13.VII. ПРОДЪЛЖАВАМ ПОЛЕТА.

Сутринта на „Прадо“, след като съм бил в банката, за да обменя пари; пустата алея, хлъзгава от птичи мръсотии и бели цветовете.

Слънцето...

Всички са на работа.

Птиците...

Някакъв мъж поисква огън за пурата си и макар че бърза, тръгва редом с мене, за да се осведоми:

— How do you like Nabana?^[52]

— I love it^[53] — казвам аз.

Отново сутеньор, неговата отзивчивост:

— You're happy, aren't you?^[54]

Той изпада във възторг от камерата ми.

— Something very beautifull! D'you know what I mean? Something very young!^[55]

Когато му казвам, че заминавам, той иска да знае в колко часа трябва да бъде на летището.

— Ten o'clock, my friend, ten o'clock.^[56]

Той поглежда часовника си.

— Well — казва той, — now it's nine o'clock, Sir, that's plenty of time!^[57]

Отивам още веднъж да погледам морето.

В далечината се белеят рибарски лодки...

Сбогувам се.

Още веднъж сядам на крайбрежните скали и още веднъж пуша пура. Вече не снимам. За какво? Хана е права — след това ще трябва да го видиш на филм, когато вече го няма, а всичко отминава, не може да бъде спряно...

Сбогувам се.

Хана беше при мене. Казах ѝ, че прилича на младоженка. Хана в бяло! Неочаквано Хана е свалила траура си — под предлог, че навън било вече много горещо. Толкова много ѝ разказвах за лешоядите в Гватемала, че сега тя не желае да седи до леглото ми като черна птица — тя си мисли, че не забелязвам милото ѝ внимание към мене, понеже и по-рано (само допреди няколко седмици) не съм отдавал значение на толкова много неща. Хана надълго ми разказва за себе си.

П.П.

Някога, като малка, Хана се счепкала с брат си и тогава се заклела никога да не обича мъж, тъй като по-малкият ѝ брат лесно успял да я повали по гръб. До такава степен тя била възмутена от Дядо Боже, че е създал момчетата по-силни от момичетата, намирала го непочтен — не брат си, а Дядо Боже. Тогавя Хана решила да стане по-умна от всички момчетии в Швабинг^[58] и основала таен девически клуб, за да низвергнат Йехова. Във всеки случай тя можела да приеме само такова небе, на което имало и богини. Отначало Хана се обърнала към божията майка, подмамена от църковните изображения, където Дева Мария седи на своя трон в центъра на картината; заставала на колене пред нейния образ и се кръстела като своите приятелки-католички, нещо, което татенцето в никакъв случай не бивало да узнае. Единственият мъж, на когото имала доверие, бил един старец на име Армин, изиграл известна роля в нейните момински години. Не знаех, че Хана имала брат. Сега той живеел в Канада, развивал голяма дейност и все така, по думите на Хана, тръшкал другите по гръб. Разпитах я как е живяла на времето с Йоахим, как и къде и колко дълго. Питах я за много неща, но Хана отговаряше постоянно: „Но ти сам го знаеш!“ Най-охотно разказва

за Армин. Той бил слепец. Хана и досега го обича, макар че той отдавна е умрял, по-точно безследно изчезнал. Тогава тя била още ученичка, момиче с три четвърти чорапи; срещала се най-редовно с него в Английския парк, където той винаги седял на една и съща пейка, и след това го развеждала из Мюнхен. Той обичал Мюнхен. Бил стар, а по нейните тогавашни представи, дори свръх стар — около петдесет-шейсетгодишен. Винаги разполагали с много малко време, за да бъдат заедно, можели да се виждат само във вторник и петък, когато Хана имала урок по цигулка, затова се срещали при всякакви време, тя го развеждала и му показвала витрините. Армин бил напълно сляп, но можел да си представи всичко, стига някой да му го разкаже. Хана твърди, че било просто чудесно да броди с него по света. Попитах я също как е преминало раждането на детето ни. Не съм присъствувал и не бих могъл да си го представя. Йоахим естествено е присъствувал. Той знаел, че детето не е негово, но се държал като истински баща. Раждането било леко, твърди Хана; тя си спомня само, че се чувствувала много щастлива като майка. Нещо, което много ме изненада — майка ми знаела, че детето на Хана е от мене, иначе никой друг в Цюрих; баща ми не подозирал нищо. Попитах Хана защо майка ми никога не е споменала за това в писмата си. Може би женски заговор? Те просто не ни съобщават неща, които ние, мъжете, не разбираме, и гледат на нас като на непълнолетни. Въобще моите родители според Хана съвсем не били такива, за каквито аз съм ги взимал, във всеки случай, що се касае до отношението им към нея. Какво ли не разказваше Хана за майка ми, а пък аз само премигвах и слушах като някой слепец! Дълги години те продължавали да си пишат, Хана и майка ми, която всъщност не била починала от емболия, както аз мислех. Хана е удивена колко много неща не знам. Тя е присъствувала на погребението ѝ в 1937 година. Любовта на Хана към древните гръци се зародила, смята тя, също в Английския парк. Армин знаел гръцки и момичето трябвало да му чете на глас текстове от учебника, който той заучавал наизуст. По такъв начин той, така да се каже, упражнявал своята неограничена власт над нея. Впрочем, той нито веднъж не я завел в квартирата си. Хана и до днес не знае къде е живял той тогава и как. Срещала се с него в Английския парк и го оставяла пак на същото място. Никой в света не знаел за тяхната уговорка, щом Хана порасне и стане

самостоятелна, да заминат двамата, тя и Армин, за Гърция, където Хана щяла да му показва античните храмове. Трудно е да се разбере дали старият човек е взимал всичко това сериозно, но Хана го приемала с цялата си душа. Хана с три четвърти чорапи! Веднъж, спомням си, видях в кафене „Одеон“ в Цюрих възрастния господин, когото Хана редовно отвеждаше и настаняваше в трамвая. Всъщност аз самият ненавиждах това кафене „Одеон“, в което се събираха емигранти и интелектуалци, бохеми, професори и стари кокотки, тръгнали на лов за търговци от провинцията. Идвах тук само заради Хана. Въпросният господин живееше в пансиона „Фонтана“; тогава аз се скрих в една малка градинка на „Глориящрасе“ и изчаках там, докато Хана заведе стареца в дома му. Това, значи, е бил Армин! Всъщност аз не бях забелязал съществуването му. Хана казва: „А той забелязваше твоето.“ Хана и днес още говори за Армин така, сякаш той бе жив, сякаш вижда всичко. Попитах защо Хана така и не е отишла с него в Гърция. Хана се усмихна подигравателно, като че иска да каже: всичко това е било само шега, детинщина. В Париж (от 1937 до 1940 година) Хана живяла с един френски писател, който трябва да е доста известен; забравих името му. Нещо, което също така не знаех — Хана е била в Москва (1948 г.) с втория си мъж. Веднъж минала отново през Цюрих (1953 г.), но без дъщеря ни; тя много обича Цюрих, въпреки че е преживяла немалко в тези град; ходила и в кафене „Одеон“. Попитах я как е умрял Армин. В Лондон (1942 г.) Хана се срещнала с него още веднъж. Армин искал да напусне Англия и Хана го настанила в парахода, който той сам не можел да види и който вероятно бил потопен от немска подводница; във всеки случай не пристигнал в никое пристанище.

15.VII. ДЮСЕЛДОРФ.

Какво си е помислил за мене младият техник, когото господата от „Хенке — Борш“ предоставиха на мое разположение, така и не зная; мога само да кажа, че през тази сутрин аз се държах, докато можех...

Небостъргач, блестящ от никел...

Считах за свой приятелски дълг към Херберт да информирам господата от фирмата му как стоят нещата с тяхната плантация в Гватемала; това ще рече — от Лисабон взех самолета за Дюселдорф,

без да си давам точна сметка какво всъщност трябва да направя или да говоря, и сега просто седях в кантората, приет много любезно.

— Мога да ви покажа филми — казах аз...

Имах впечатление, че те вече са отписали от сметките си тази плантация и проявяват интерес само от учтивост.

— Колко време траят вашите филми?

Всъщност, аз само им пречех.

— Защо говорите за нещастен случай? — казах аз. — Та моят приятел се обеси, нима не знаете?

Естествено, знаеха.

Имах чувството, че не ме приемат сериозно и че просто от немай-къде дадоха съгласието си да видят моите цветни филми от Гватемала. Техникът, когото ми предоставиха, за да подготви прожекцията в заседателната зала на управителния съвет, просто ходеше по нервите ми; той бе съвсем млад, при това крайно мил, но бе напълно излишен. Имах нужда от прожекционен апарат, екран, кабел — техник не ми бе необходим.

— Благодаря ви! — обърнах се аз към него.

— Няма за какво, господине.

— Познавам апаратурата — казах аз.

Да се освободя от него бе просто невъзможно.

Аз самият гледах филмите за първи път (още немонтирани) и нищо чудно, че гъмжеше от повторения, това бе неизбежно; изненада ме колко много залези бях заснел — само в пустинята Тамаулипас три; човек би могъл да помисли, че пътувам като рекламен агент на залезите, просто смешно; изпитвах срам, и то тъкмо пред този млад техник, оттук и моето нетърпение...

— Не може по-ясно, господине.

Нашият лендровър на брега на Рио Усумасинга...

Лешоядите на работа...

— Моля, по-нататък — казвам аз.

След това първите индианци, които срещнахме сутринта и ни съобщиха, че техният сеньор е мъртъв — тъй завършва първата лента. Смяна на ролката, което отнема известно време; разговор на тема ектахром. Седя в мекото кресло и пуша, понеже няма какво друго да правя; край мен са празните кресла на членовете от управителния съвет; само дето не се клатушкат от вятъра.

— Моля, по-нататък — казвам аз.

Сега Йоахим виси на телта.

— Спрете, моля!

За съжаление, кадърът е доста тъмен, не се разбира веднага какво е заснето; недостатъчна експонация, понеже в бараката снимах със същата бленда, както преди това лешоядите върху магарешкия труп при ярко утринно осветление; казвам:

— Това е доктор Йоахим Хенке.

Той поглежда към екрана:

— Не може по-ясно, господине, съжалявам.

Това е всичко, което има да каже.

— Моля, по-нататък — казвам аз.

Отново Йоахим, увиснал на тела, но този път заснет отстрани, така че се вижда по-отчетливо какво е станало; странно нещо — не само на моя млад техник, но и на самия мен тези кадри изобщо не правят впечатление; филм като всеки филм от рода на тези, които виждаме на кинопреглед, не усещаш воня, липсва реалност; разговаряме за експонацията, младежът и аз, а в това време на екрана се появява гробът с молещите се индианци наоколо, всичко много проточено; после изведнъж развалините край Паленке, папагалът в кръчмата на Паленке... Край на лентата.

— Може ли да поотворим някой прозорец? — казвам аз — Стана задушно като в тропиците.

— Както обичате, господине.

Бедата е там, че в митницата бяха разбъркали ролките ми, а освен това не бях надписал последните заснети филми (след пътуването с парахода); исках да покажа на господата от „Хенке — Бош“, които щяха да дойдат в 11:30, само онова, което се отнася до Гватемала. Необходим ми бе още само филмът от последното ми посещение при Херберт.

— Спрете — казвам аз, — това е Гърция.

— Гърция?

— Спрете! — крещя аз. — Спрете!

— Както обичате, господине.

Това момче просто ме разболяваше: неговото угодливо „както обичате“, неговото снизходително „както обичате“, сякаш бе единственият човек на света, който умее да борави с такава апаратура,

неговият брътвеж за оптиката, от която нищо не разбираше — ала най-вече това негово „както обичате“, изговаряно с такъв тон, сякаш знае всичко по-добре от другите.

— Друга възможност няма, господине, освен да се извърти всичко и да се отбере нужното. Просто няма друга възможност, щом ролките не са надписани.

Естествено, грешката не бе негова, че филмите не са надписани; тук той имаше право.

— Тази лента, доколкото си спомням — казвам аз, — започва с господин Херберт Хенке, мъж с брада, излегнат в хамак.

Отново загасване на светлината, в тъмнината бръмчи прожекционният апарат.

Чиста игра на случая! Достатъчно бе да се видят първите няколко метра — Айви на кея в Манхатан, махаща с ръка (бях снимал това с телеобектив), Хъдсън, облян от утринното слънце, силуетът на Манхатан, чайки...

— Спрете — казвам аз, — следващата, моля!

Смяна на ролката.

— Изглежда, вие сте обиколили половината свят, господине, бих искал да съм на вашето място...

Вече бе 11:00.

Трябваше да взема моите хапчета, за да бъда във форма, когато пристигнат господата от фирмата; глътнах хапчетата без вода, не исках техникът да забележи.

— Не — казах аз, — не е това.

— Това беше гарата в Рим, нали?

От моя страна никакъв отговор. Чаках следващата ролка. Следях внимателно, за да спра веднага. Знаех какво мога да видя — Сабет на парахода; Сабет играе пинг-понг на палубата за разходки (с мустакатия си приятел); Сабет по бикини; Сабет, която ми се плези, открила, че я снимам — но всичко това трябва да бе в онази ролка, започваща с Айви; значи, вече е минало. На масата имаше обаче още шест или седем ролки и изведнъж — Сабет на екрана, като че това бе единственото, което можехме още да видим; Сабет в естествена големина. В цвят.

Изправих се...

Сабет в Авиньон.

Не спрях, а оставих да се извърти цялата ролка, макар техникът на няколко пъти да ми обърна внимание, че това не може да е Гватемала.

Аз и досега виждам този филм:

Лицето ѝ, което никога вече не ще го има...

Сабет, обяна от мистрала; тя върви срещу вятъра, терасата. Папската градина; всичко се развява, косите, полата ѝ, издута като балон; Сабет на перилата, маха ми с ръка.

Движенията ѝ...

Сабет храни гълъби.

Смехът ѝ, но безгласен...

„Пон д'Авиньон“, старият мост, който прекъсва посред реката. Сабет ми показва нещо; гримасата ѝ, когато открива, че я снимам, вместо да гледам; тя смръщва челото си между веждите, нещо говори.

Пейзажи...

Водата на Рона, още — студена; Сабет я опитва с крак и клати глава, отново залез, вижда се дългата ми сянка.

Тялото ѝ, което вече го няма...

Античният театър в Ним.

Закуска под платаните; келнерът, който ни донася още brioches^[59], нейното бърборене с келнера; погледът ѝ към мене, после ми налива черно кафе.

Очите ѝ, които вече ги няма...

„Пон дю Гар“.

Сабет купува пощенски картички, за да пише на маминка; Сабет в черните си ковбойски панталони, не забелязва, че я снимам; Сабет отмята с привичен жест своята конска опашка.

Хотел „Хенрих IV“.

Сабет седи на ниския парапет на прозореца, кръстосала нозе, боса, яде вишни, гледа надолу към улицата и плюе костилките просто навън, вали дъжд.

Устните ѝ...

Сабет говори на някакво френско муле, което по нейно мнение е натоварено много тежко.

Ръцете ѝ...

Нашият ситроен — модел 57.

Ръцете ѝ, които ги няма вече никъде, тя гали мулето...

Борба с бикове в Арл.

Сабет сресва косите си, стиснала шнолата между младите си зъби; тя отново забелязва, че я снимам, изважда шнолата от устата си, за да ми каже нещо — навярно да не я снимам, и изведнъж избухва в смях.

Здравите ѝ зъби...

Смехът ѝ, който никога вече няма да чуя...

Младото ѝ чело...

Някаква процесия по улицата (също в Арл, струва ми се), Сабет протяга врат, за да види по-добре, тя пуши, примижала с очи от дима, пъхнала ръце в джобовете на панталона си. Сабет, стъпила на някакъв цокъл, за да гледа над тълпата. Над процесията се носи балдахин, навярно камбаните бият, но това не се чува, вижда се фигурата на Богородица, зад нея пристъпят и пеят момчета от църковния хор, но песента им също не се чува.

„Провансалската алея“, „латановата алея“.

Нашият пикник по пътя. Сабет пие вино; затруднява се да пие направо от бутилката; тя притваря очи и опитва наново, после избърсва устни — явно не върви — и ми връща бутилката, като свива рамене.

Пинии, огъвани от мистрала.

Още веднъж пинии.

Походката ѝ...

Сабет отива на една будка, за да купи цигари. Връща се. Сабет в черните си панталони, както обикновено; тя стои на тротоара и се оглежда наляво и надясно, конската ѝ опашка се подмята при движението на главата ѝ, след това тя притичва напреко през улицата към мене.

Скокливата ѝ походка...

Отново пинии, разлюлени от мистрала.

Сабет спи, полуотворила устни; детската ѝ уста, разпилените ѝ коси, сериозното ѝ изражение на сън, затворените ѝ очи...

Лицето ѝ, нейното лице...

Дишащото ѝ тяло...

Марсилия. Товарене на бикове в пристанището; докарват кафявите животни върху разстлана на асфалта мрежа, подемният кран

ги вдига; те се вцепеняват от страх, когато увиснат безпомощно във въздуха; краката им стърчат през отворите на огромната мрежа, очите им — епилептични...

Пинии сред мистрала, още веднъж.

L'unité d'Habitation^[60] (Льо Корбюзие)

Като цяло експонацията в тази лента съвсем не е лоша, във всеки случай по-добра, отколкото във филма от Гватемала; цветовете са излезли великолепно; просто съм смаян.

Сабет бере цветя...

Изглежда, бях привикнал (най-последно!) да държа камерата така, че тя да не се клатушка насам-натам, и от това движенията на заснемания обект излизаха по-отчетливи.

Прибой...

Пръстите й — Сабет за първи път вижда корков дъб; пръстите й, когато тя отчупва парче от кората и след това го хвърля по мене!

(Дефект в лентата.)

Прибой по пладне, нищо повече.

Отново Сабет как се сресва; косата й е мокра, тя е привела глава малко встрани, за да се разчесва по-лесно; не забелязва, че я снимам и нещо разказва, докато продължава да разресва косата си, която изглежда по-тъмна, понеже е мокра, и с по-ярък червеникав оттенък; зеленият й гребен е целият в пясък, тя го почиства; мраморната й кожа, осеяна с водни капчици; Сабет продължава да разказва...

Подводници в Тулон.

Младият скитник с омар в ръка; ракът раздвижва щипките си и Сабет всеки път се изплашва...

Нашето хотелче в Льо Трайя.

Сабет е седнала на вълнолома...

Отново прибой.

(Прекалено дълго.)

Сабет още веднъж на вълнолома; виждам я как сега е застанала права, нашата мъртва дъщеря, и как пее, пъхнала наново ръце в джобовете на панталона си; тя си мисли, че е сам-самичка и пее ли пее, но песента не се чува...

Край на ролката.

Какво си е помислил за мене младият техник и какво е казал на господарката, когато са пристигнали в залата, не зная; аз седях във вагон-ресторанта на „Хелвеция-експрес“ или „Панорама-експрес“ — вече не помня точно — и пиех хвойнова ракия. Как съм напуснал сградата на „Хенке — Бош“, това също вече не помня; просто си тръгнах, без да давам обяснения, без да търся благовиден предлог.

Само им оставих филмите.

Казах на младия техник, че трябва да си тръгна и му поблагодарих за помощта. Отидох в преддверието, където бях оставил палтото и шапката си, и помолих секретарката да ми донесе чантата от дирекцията. Бях вече при асансьора — часът бе 11:32 — когато дотичаха и ми съобщиха, че всички са се събрали в залата за прожекцията. Извиних се, като се оправдах с болки в стомаха (каквито всъщност нямах), и влязох в асансьора. Предложиха ми да ме закарат с кола в хотела или в болница, но аз нямах никакви болки, затова поблагодарих и тръгнах пеш. Вървах, без да бързам, нямах представа къде всъщност отивам; сега дори не мога да кажа как изглежда днешният Дюселдорф — вървах през града, около мене уличното движение на Дюселдорф, без да внимавам на светофарите, движех се, струва ми се, като слепец. Така стигнах до гарата, купих си на гишето билет и се качих в първия заминаващ влак — и ето, аз седя във вагон-ресторанта, пия хвойнова ракия и гледам през прозореца; аз не плача, само ми се иска да ме няма, да не съществувам повече, да изчезна... За какво да гледам през прозореца? Вече няма какво да видя. Нейните две ръце, които вече никъде ги няма; движенията ѝ, когато отмята косата си на гърба или се сресва; нейните зъби, нейните устни, очите ѝ, които ги няма вече никъде; челото ѝ — къде да ги търся? Имам само едно желание — никога да не съм съществувал на този свят! За какво впрочем да ходя в Цюрих? За какво в Атина? Седя във вагон-ресторанта и си мисля: защо да не взема тези две вилици, да ги насоча право нагоре, да ги стисна в юмруците си и да отпусна лицето си върху тях, та да се отърва от очите си?

Операцията ми е насрочена за вдругиден.

П.П.

По време на цялото си пътуване нямах ни най-малка представа какво е правила Хана след сполетялото я нещастие. Никакво писмо от Хана! И днес още това ми е неизвестно. Когато я запитам, тя отговаря: „Какво можех да правя!“ Изобщо, вече не разбирам нищо. Как съумява Хана още да ме понася след всичко случило се? Тя идва тук, за да си тръгне час по-скоро, а после отново се връща, донася ми всичко, каквото пожелае, изслушва ме. Какви мисли се въртят в главата ѝ? Косите ѝ съвсем са побелели. Защо не ми го каже, че аз опропастих живота ѝ? След всичко, което стана, аз не мога да си представя нейния живот. Един-единствен път можах да разбера Хана — когато ме заблъска с юмруци край леглото на нашата мъртва дъщеря. Оттогава вече не я разбирам.

16.VII. ЦЮРИХ.

От Дюселдорф заминах за Цюрих, струва ми се, само понеже не бях виждал родния си град вече десетки години.

В Цюрих нямах никаква работа.

Уилямс ме чакаше в Париж...

В Цюрих, когато колата спря до мене и той слезе, за да ме поздрави, аз отново не можах да го позная, както и предишния път: череп, покрит с кожа — не човешка, а сякаш щавена жълта кожа, коремът му като балон, ушите щръкнали; неговата сърдечност, усмивката му, напомняща озъбен мъртвешки череп, очите му, все още живи, но съвсем хлътнали; знаех само, че този човек ми е познат, но в първия момент отново не успях да съобразя кой е.

— Винаги забързан! — хилеше се той. — Никога нямате време...

Какво съм правил в Цюрих?

— Нима пак не можете да ме познаете? — попита той.

Видът му бе ужасен, просто не знаех какво да кажа; разбира се, че го познах, но се обърках от първоначалната уплаха, после дойде страхът да не изтърся нещо недопустимо; накрая казах:

— Разбира се, че имам време.

След това заедно в кафене „Одеон“.

— Много съжалявам — казах аз, — че последния път в Париж не ви познах веднага...

Той обаче не ми се сърдеше, той се хилеше; аз го слушах, вперил поглед в неговите стари зъби; всъщност, само изглеждаше, че се смее, зъбите му бяха прекалено големи, мускулите вече не достигаха, за да приберат усмивката от това лице; аз разговарях с един мъртвешки череп, трябваше да направя усилие, за да не запитам професор О. кога най-после смята да умре. Той се хилеше:

— Но какво чертаете там, Фабер?

Върху мраморната плоча на масичката аз драсках с молива си някаква спирала, това бе всичко; в жълтия мрамор се извиваха жилки, напомнящи охлюв, и аз механично разчертавах от тях спирала; прибрах молива в джоба си и заговорихме за световната политика; неговото хилене ме смущаваше до такава степен, че просто не можех да кажа нищо разумно.

Защо съм бил така неразговорчив?

Един от старите келнери на „Одеон“, виенчанинът Петер, ме позна; той намери, че никак не съм се променил...

Професор О. се хилеше.

Той изрази съжалението си, че на времето не съм завършил дисертацията си (върху т.нар. „демон на Максвел“).

Кафенето бе пълно с кокотки, също както преди.

— Не знаете ли — хилеше се той, — че ще събарят кафене „Одеон“?

И изведнъж неговият въпрос:

— Какво прави красивата ви дъщеря?

Той бе видял Сабет, когато се разделяхме с нея в кафенето тогава в Париж, или както се изрази той: „Неотдавна в Париж!“ Това бе през онзи следобед, преди да отидем на опера, Сабет и аз, в навечерието на нашето сватбено пътешествие...

Не отговорих нищо, само казах:

— Откъде знаехте, че е моя дъщеря?

— Така си помислих...

И отново неговото хилене.

В Цюрих нямаше какво да търся и още същия ден (след брътвежа с професор О. в „Одеон“) заминах за Клотен, където взех самолета.

Моят последен полет.

Отново със супер-констелейшън.

Всъщност, това бе напълно спокоен полет, слаб фьон повяваше само над Алпите, които познавам донякъде още от младежките си години, но за първи път летях над тях; синьо следобедно небе, обикновената фьонова облачност, отдолу — Фирвалдщетското езеро, отдясно — връх Ветерхорн, по-нататък Айгер и Юнгфрау, а може би също и Финстерархорн, вече не помня така добре нашите планини, пък и друго ми е в ума...

А какво всъщност?

Долини, огрени от полегатите лъчи на все по-ниско слизащото слънце; склонове, потънали в сянка; клисури, в които слънцето вече е залязло; белите ивици на планинските потоци; пасища, обгърнати в полумрак; плевници, червени от отблясъците на залеза; веднъж в края на гората някакво стадо в една падина, запълнена с морени, овцете — като бели личинки! (Сабет би намерила естествено друго сравнение, но аз не зная какво.) Челото ми, опряно в студеното стъкло на илюминатора; в главата ми — безполезни мисли...

Иска ми се да вдишвам ухание на сено!

Никога вече да не летя!

Иска ми се да ходя по земята — там, долу, под последните бели борове, все още огрени от слънцето, да мириша смолата им и да слушам шума на водата, грохота ѝ, да пия от тази вода...

Всичко изчезва, едва появило се, като на филм!

Иска ми се да докосна земята с ръка...

Вместо това, продължаваме да набираме височина.

Зона на живота — колко тясна е тя всъщност, всичко на всичко няколкостотин метра, оттам нататък атмосферата започва да се разрежда, става прекалено студено; може да се каже, човечеството живее в оазис, на зеленото дъно на една долина; няколко тесни разклонения и пролази и край на оазиса, горите са просто като отрязани (у нас на височина 2000 м., а в Мексико — на 4000 м.), по-нагоре могат да се видят някои и други стада, пасящи на границата на възможния живот, виреят някои цветя (не ги виждам, но знам това), пъстри и миризливи, но дребни; има и насекоми, а след това само камънак, после лед...

Летим над нов язовир.

Водата му — като перно, зеленикава и мътна, а в нея бялото отражение на покрит с вечен сняг връх; на брега лодка; дъгова стена;

не се вижда жива душа.

Първите мъгли, подгонени от вятъра...

Пукнатините в ледниците — зелени като стъкло на бирена бутилка. Сабет би казала — като изумруд! Отново нашата игра на двадесет и една точки! Скалите в последните слънчеви лъчи — като злато. Аз намирам друго сравнение — като кехлибар, понеже изглеждат матови и сякаш прозрачни, или — като кости, понеже са бледожълти и шуплести. Сянката на нашия самолет над морените и ледниците — всеки път, когато тя пропадне в бездната, изглежда, сякаш е изчезнала завинаги, залутана в пропастта; но само след миг я откриваш, залепнала на следващия скален скат, в първия момент сякаш запокитена от зидарска мистрия, но не се задържа като мазилка, а се плъзга и отново пропада в зеещата пустош зад хребета. Сянката на нашия самолет — като прилеп!, така би казала Сабет, а на мене не ми идва нищо наум и загубвам една точка, понеже мисълта ми е другаде — виждам следи в снега, следи от човешки стъпки; изглеждат като нитов шев, Сабет би казала — като синя огърлица, обикаляща бялата шия на снежния връх. Ето какво си мисля: ако сега стоях върху онова било, какво можех да направя? Вече е много късно за спускане по заледения склон, вече се смрачава и вечерните сенки се проточват през ледниците, пречупват се нагоре в отвесните скални скатове. Какво можех да сторя? Ние прелитаме нататък; виждам белия кръст на върха, той целият сияе в светлина, но е съвсем самотен; никой планинар не може да види това сияние, понеже би трябвало да се върне обратно, преди то да запламти — светлина, за която се заплаща с живота; но необикновено красива! Още миг и всичко изчезва в облаци; започват въздушни ями; южните склонове на Алпите са задръстени от облаци, както можеше и да се очаква — облаци като памук, като гипс, като карфиол, като сапунена пяна с мехурчета, в които се преливат всички цветове на дъгата; не знам какво още би измислила Сабет, всичко се мени много бързо, понякога се открива пролука и в нея се вижда черна гора, планинска речица, гората — като таралеж!, но това трае само миг, облаци се струпват един връз друг, сенките на по-горния пласт падат върху долния, сенките — като завеси!, ние ги пробиваме, промъкваме се през тях; пред нас планини от облаци, озарени от слънчевите лъчи; струва ти се като че самолетът ще се разбие в тези зъбери от водни изпарения, бели, плътни и зърнести — като гръцки мрамор...

Ние се гмурваме в тях.

След моето принудително кацане в Тамаулипас аз винаги заемам такова място в самолета, че да мога да наблюдавам колесника и щом го спуснат, напрегнато следя няма ли в последния миг, когато гумите вече докосват пистата, тя изведнъж да се превърне в пустиня...

Милано.

Телеграма до Хана, че пристигам.

До кого още?

Трудно ми е да си обясня как един най-обикновен самолетен колесник, състоящ се от две двойни колела с балонни гуми, телескопични ресори от блестящ метал, покрити гъсто със смазка, както си му е редът, изведнъж може да приеме образа на демон, който при съприкосновението си със земята превръща пистата в пустиня... празно фантазиране, което естествено сам не взимах сериозно; през живота си нито веднъж не съм срещал демон, с изключение на така наречения „демон на Максвел“, който, както е известно, не е никакъв демон.

Рим.

Телеграма до Уилямс — подавам оставката си.

Постепенно започнах да се успокоявам.

Бе вече нощ, когато отново излетяхме; курсът на самолета минаваше много на север, така че към полунощ, когато вече приближавахме, не можах да различа Коринтския залив.

Всичко както обикновено:

Рязко форсиране на двигателите — огнен сноп искри сред нощта.

Зелената мигаща светлинка на крилото...

Лунните отблясъци върху носещите плоскости...

Нажежените до червено сопла на турбините...

Следях напрегнато всичко, като че летях за първи път в живота си; видях как бавно изпълзя колесникът; светнаха прожекторите под крилата, бялата им светлина озари дисковете на витлата, после отново изгаснаха; под нас лампи, улиците на Атина, или Пирея; спуснахме се, появиха се жълтите направляващи светлини на пистата, а след това и самата писта; отново блеснаха нашите прожектори и последва обичайният мек тласък (без политане напред в несвяст); зад колесника обикновените облачета прах...

Откопчавам предпазния колан...

Хана сред посрещачите.

Виждам я през илюминатора...

Хана в черно.

Нося само чанта, моята Хермес-бейби, палто и шапка, така че митническите формалности се уреждат мигновено; аз излизам първи, ала не се решавам дори да помахам с ръка. Малко преди бариерата аз съм се спрял (казва Хана) и съм зачакал Хана сама да дойде при мене. За първи път виждам Хана в черно. Тя ме целуна по челото. На шофьора на таксито нареди да ни откара в хотел „Естиа Емборон“.

Днес ми дават само чай; още веднъж цялостен преглед и съм вече готов. Утре най-после операция.

До днес съм ходил само един-единствен път на гроба ѝ, понеже щом дойдох тук (поисках само да ме прегледат), веднага ме взеха на лечение; гробът ѝ е нагорещен от слънцето, цветята увяхват за половин ден...

18:00

Отнеха ми моята Хермес-бейби.

19:30

Хана дойде още веднаж.

24:00

Не съм мигнал дори за минута, а и съвсем не ми се спи. Всичко ми е ясно. Утре те ще ме разтворят, за да установят това, което вече знаят — че повече нищо не може да ме спаси... Ще ме зашият отново и когато се свестя от наркозата, ще ми съобщят, че съм опериран. И аз ще им повярвам, макар че всичко ми е ясно. Няма да ми се иска да призная, че болките се подновяват, че пристъпите са по-силни от преди. Много хора казват: „Ако знам, че имам рак в стомаха, ще си пусна куршум в главата!“ А пък аз съм се вкопчил в този живот, както никога досега, дори да ми оставаше да живея само година, само една жалка година, или три месеца, или дори два (това биха били септември и октомври), аз не бих губил надежда,

макар да зная, че с мене е свършено. Но аз не съм сам. Хана е моят приятел и аз не съм сам...

02:40

Написах на Хана писмо.

04:00

Разпореждане при смъртен случай: всички писмени доказателства за моето съществуване, като служебни отчети, записки, писма, дневници, да се унищожат, тъй като всичко е лъжа! Да бъдеш на този свят, ще рече да живееш сред светлината. Някъде (както неотдавна онзи старец в Коринт) да караш магаре — това също е призвание! Важното е: да устоиш на светлината, на радостта (както нашето момиче, когато пееше), с пълното съзнание, че сам ще угаснеш сред тази светлина, озаряваща и жълтуга, и асфалт, и море; да устоиш на времето, съответно на вечността в мига. Да бъдеш вечен — значи да си живял...

04:15

Също и Хана няма вече жилище, едва днес (вчера!) ми го каза. Сега тя живее на пансион. Още първата ми телеграма от Каракас не е могла да я намери, понеже е била изпратена на стария ѝ адрес. Това трябва да е било по времето, когато Хана се е гласяла да отплува. Отначало у нея се зародила идеята да прекара една година на островите, където имала познати гърци още от времето, когато провеждали разкопки (на о. Делос); на тези острови се живеело много евтино. В Миконос можело да се купи къща за двеста долара, смята Хана, а в Аморгос дори за сто. Също така тя вече не работи в института, както съм си мислел винаги. Хана се опитала да даде под наем жилището си заедно с покъщината, но за толкова кратък срок това не ѝ се удало; тогава тя продала всичко, а много от книгите си направо подарила. Просто не можела да издържа повече в Атина, казва тя. Когато се качила на парахода, в главата ѝ се въртели мисли за Париж, а може би и за Лондон; нищо не било сигурно, понеже на

нейната възраст, смята Хана, не е толкова просто да намериш нова работа, например като секретарка. На Хана нито за миг не ѝ дошло на ум да се обърне за помощ към мене, затова и не ми писала. Всъщност Хана е имала една-единствена цел — час по скоро да се махне от Гърция! Тя напуснала града, без да се сбогува с никого от тукашните си познати, с изключение на директора на института, когото тя много цени. Последните часове преди отпътуването прекарала на гроба на детето ни; в 14:00 трябвало да бъде на борда на парахода. Отплуването било определено за 15:00 ч., но по някаква причина се забавило почти с цял час. Изведнъж (казва Хана) всичко това ѝ се видяло безсмислено и тя слезла от парахода в последния миг, като взела само ръчния си багаж. За трите големи куфара, прибрани в багажното отделение, било много късно. Куфарите отпътували за Неапол и скоро вече трябвало да пристигнат обратно. Отначало тя живяла в хотел „Естиа Емборон“, но да остане там задълго не било по възможностите ѝ, затова се обърнала отново към института; оказало се обаче, че през това време нейният помощник успял да заеме длъжността ѝ, с него били сключили договор за три години, вече нищо не можело да се промени, още повече че той достатъчно дълго бил чакал за това място и нямал никакво намерение да го отстъпва доброволно. Директорът се държал извънредно мило, но институтът не бил толкова богат, че да открие втора такава длъжност. Единственото, което можели да ѝ предложат: известни изгледи за временна работа на хонорар и отлични препоръки за чужбина. Но Хана желае да остане в Атина. Дали Хана ме е очаквала тук, или, напротив, е искала да напусне Атина, за да не ме види вече никога, така и не зная. Само по някаква случайност тя е получила навреме телеграмата ми от Рим — в мига, когато е пристигнала телеграмата, тя тъкмо е влизала в празното си жилище, за да предаде ключовете на домоуправителя. Сега Хана работи като екскурзовод на чужденци, сутрин — в музея, следобед — на Акропола, а вечер — в Сунион. Тя води най-често групи, които разглеждат всичко за един ден — туристи на „Средиземноморското екскурзионно дружество“.

06:00

Написах още едно писмо на Хана.

06:45

Не зная защо Йоахим се е обесил, а Хана постоянно ме пита. Откъде мога да знам? Щом дойде и започва с това, въпреки че аз знам за Йоахим много по-малко от Хана. Тя казва: „След като се роди детето, то никога не ми е напомняло за тебе. Това бе мое дете и само мое. Що се отнася до Йоахим, аз го обичах, защото не бе баща на детето ми и през първите години всичко бе много просто.“ Хана смята, че нашето дете никога не би се появило на бял свят, ако тогава не се бяхме разделили. В това Хана е напълно убедена. Изглежда, всичко е било вече решено за нея, още преди аз да пристигна в Багдад; тя винаги е искала да има дете, бременността я сварила неподготвена и едва след като аз съм заминал, тя открила, че желае дете, но без баща; не наше дете, а нейно. (Така казва Хана). Тя била сама и се усещала щастлива, че е бременна; а когато отишла при Йоахим и той започнал да я увещава да не абортира, Хана сама била решила вече да роди детето; не я смущавало какво мисли Йоахим, а тогава Йоахим смятал, че именно той е подтикнал Хана към това съдбоносно за нея решение, влюбил се в нея и скоро след това двамата се оженили. Моята злощастна фраза, която произнесох още първата вечер в жилището ѝ, а именно: „Ти се държиш като квачка!“, дълго занимавала съзнанието ѝ, понеже Йоахим, както тя ми призна, ѝ казал веднъж същите думи. Йоахим се грижел за детето, но не се намесвал във възпитанието му; та това не било негово дете, не било и мое, а дете без баща, просто нейно дете, нейно собствено, нямащо нищо общо с никой мъж, нещо, с което Йоахим очевидно лесно се примирил, особено през първите години, докато детето било още малко и така или иначе принадлежало изцяло на грижите на майка си; по онова време Йоахим гледал на това с великодушие, тъй като то доставяло на Хана неизмеримо щастие. За мене, казва Хана, не станало никога дума. Йоахим нямал никакви основания за ревност, а и не я ревнувал от мене. Той виждал, че като баща аз не играя никаква роля нито за външния свят (където нищо и не подозирали), а още по-малко за Хана, която чисто и просто ме забравила (както Хана постоянно ме

уверява), без да ме упреква в нещо. Трудностите в отношенията на Хана с Йоахим възникнали едва когато момичето поотраснало и проблемите с възпитанието се усложнили; работата тук опирала не толкова до различия в мненията, каквито почти липсвали, а до това, че Хана смятала себе си за единствена и последна инстанция по всички въпроси, отнасящи се до детето, а това Йоахим по принцип не можел да понесе. Хана признава, че Йоахим бил, общо взето, сговорчив човек, само в тоя пункт проявявал някаква болезнена свръхчувствителност.

Очевидно, Йоахим си е мечтал все повече и повече за дете, за общо дете, което да му върне мястото на баща в семейството, и е вярвал, че с раждането всичко останало ще се оправи от само себе си; Елсбет смятала Йоахим за свое татенце, обичала го, но той не ѝ вярвал, по думите на Хана, и през цялото време се чувствувал излишен в семейството. По онова време съществували достатъчно разумни основания да не се създават нови деца на този свят, в още по-голяма степен валидни за една полуеврейка от немски произход; и днес още Хана воюва за значимостта на тези основания, като че аз ѝ ги оспорвам. Йоахим обаче смятал тези причини за чист претекст и бил изпълнен с подозрения. „Ти не искаш баща в дома си!“, казвал той. Струвало му се, че Хана е готова да има деца само при условие, че бащата след това изчезне. Нещо, което също не знаех — Йоахим подготвял заминаването си отвъд океана още през 1935 година, готов на всичко, само и само да не се разделя с Хана. Тя от своя страна също така никога не била мислела да се разделя с Йоахим; тя се канела да замине заедно с него за Канада или в Австралия, дори изучила професията на лаборантка, за да може да му помага навсякъде по света. Дотам обаче не се стигнало. Когато Йоахим узнава, че Хана се е подложила на операция, за да няма повече деца, той извършва и своята неуравновесена постъпка — макар да е могъл (на инат на цялата му роднинска пасмина) да се освободи от военна повинност, той постъпва като доброволец във Вермахта. Хана не може да го забрави. Макар през следващите години да има връзки с други мъже, тя посвещава целия си живот на детето. Работи в Париж, след това в Лондон, в Източен Берлин, в Атина. Странствува навсякъде заедно с детето си. Там, където няма училище с немски език, тя сама се занимава с дъщеря си и на четиридесетгодишна

възраст се научава да свири на цигулка, за да може да ѝ акомпанира. Никакви трудности не могат да възпрат Хана, щом става дума за детето ѝ. Когато немските войски окупират Париж, тя се скрива с болното си дете в едно мазе и излиза на улицата само за да търси лекарства. Хана обаче не е разглезила дъщеря си; за това Хана е прекалено умна, смятам аз, макар тя самата (от няколко дни) непрекъснато да повтаря, че е идиотка. „Защо го каза тогава?“, пита тя постоянно. Защо съм казал някога „твоео дете“, вместо „нашето дете“? Дали съм изрекъл това като упрек, или само от малодушие? Не мога да разбера въпроса ѝ. Дали съм знаел тогава колко съм прав? И защо неотдавна съм казал: „Ти се държиш като квачка!“? Вече няколко пъти се отрекох от тези думи, взех си ги обратно, след като разбрах колко нещо е постигнала Хана; но тя самата не може да се освободи от тях. Дали съм можел да ѝ простя? Хана плачеше, паднала на колене, макар че всеки миг можеше да влезе старшата сестра. Хана целува ръцете ми... — аз просто не мога да я позная. Разбирам само, че след всичко случило се, Хана никога няма да напусне Атина — гроба на нашето дете. „Ние двамата ще останем тук“, мисля си аз. Разбирам също защо Хана се отказа от своето жилище, където винаги ще зее една пуста стая; на нея е било вече достатъчно трудно да остави момичето да пътува само, макар и само за половин година. Хана винаги е знаела, че дъщеря ѝ все някой ден ще я напусне, но дори тя не е могла да предположи, че тъкмо при това пътешествие Сабет ще срещне своя баща, който всичко ще унищожжи...

08:05

Те вече идват.

[1] Съботно събиране (англ.) — Бел.пр. ↑

[2] — Хайде, Валтер, пейни нещо! — (англ.) — Бел.пр. ↑

[3] — Римска ваканция, о, това е чудесно! — (англ.) — Бел.пр. ↑

[4] — Хайде, Валтер, пейни още нещо! — (англ.) — Бел.пр. ↑

[5] — Валтер има неприятности... Валтер не може да намери ключа от жилището си! — (англ.) — Бел.пр. ↑

[6] — Фра Анджелико, о, аз го обожавам! (англ.) — Бел.пр. ↑

- [7] — Как ви харесаха фреските на Мазачо? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [8] — Семантика! Никога ли не сте чували за семантика? (англ.)
— Бел.пр. ↑
- [9] Портиер (англ.) — Бел.пр. ↑
- [10] Туристическо корабче (англ.) — Бел.пр. ↑
- [11] Пералня (англ.) — Бел.пр. ↑
- [12] — Радваме се да ви видим (англ.) — Бел.пр. ↑
- [13] — Валтер, какво ти е? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [14] — Валтер, не ставай глупак! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [15] — Обажда се Валтер... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [16] — Кой? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [17] — Съжалявам (англ.) — Бел.пр. ↑
- [18] — Кой се обажда? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [19] — Е, и какво желаете? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [20] Да, тук е Трафалгар 4-55-71 (англ.) — Бел.пр. ↑
- [21] Не може да бъде (англ.) — Бел.пр. ↑
- [22] Трафалгар 4-55-71, това е моят номер! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [23] Кой сте вие? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [24] Вие Валтер Фабер ли сте? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [25] Нищо! (исп.) — Бел.пр. ↑
- [26] Във форма (англ.) — Бел.пр. ↑
- [27] — Как ви харесва Хавана? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [28] — Нещо много красиво! Разбирате какво искам да кажа?
Нещо съвсем младо! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [29] Известна марка хавански пури. — Бел.пр. ↑
- [30] — За първи път! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [31] — Не е ли чудесно? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [32] Пет. (англ.) — Бел.пр. ↑
- [33] — Валтер... ти си мой брат! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [34] Американският начин на живот! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [35] Готово за употреба (англ.) — Бел.пр. ↑
- [36] Магистрала (англ.) — Бел.пр. ↑
- [37] „Заповядайте, господине! За вас, господине!“ (англ.) —
Бел.пр. ↑
- [38] Обслужване (англ.) — Бел.пр. ↑
- [39] — Кажете го на английски! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [40] Швейцария (исп.) — Бел.пр. ↑

- [41] — Смятам да се ожения за нея (англ.) — Бел.пр. ↑
- [42] — Аз помислих, че тя е починала (англ.) — Бел.пр. ↑
- [43] — О, смятате да се ожените за майката на момичето, разбирам! (англ.) Бел.пр. ↑
- [44] — Колкото се може по-скоро (англ.) — Бел.пр. ↑
- [45] — Чудесно! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [46] — Жена ми живее в Атина... (англ.) — Бел.пр. ↑
- [47] — А вие как мислите, господине? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [48] — Здравей, приятел! (англ. — нем.) — Бел.пр. ↑
- [49] — Той смята да се ожени за жена си — той е джентълмен! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [50] — Почакайте тук, само за минутка, господине, само за минутка! (англ.) Бел.пр. ↑
- [51] Бръснарница (англ.) — Бел.пр. ↑
- [52] — Как ви харесва Хавана? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [53] — Обожавам я (англ.) — Бел.пр. ↑
- [54] — Вие сте щастлив, нали? (англ.) — Бел.пр. ↑
- [55] — Нещо много красиво! Разбирате какво искам да кажа? Нещо съвсем младо! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [56] — В десет часа, приятелю, в десет часа (англ.) — Бел.пр. ↑
- [57] — Отлично, сега е девет часът, господине, има достатъчно време! (англ.) — Бел.пр. ↑
- [58] Швабинг — квартал на Мюнхен. — Бел.пр. ↑
- [59] Кифли (фр.) — Бел.пр. ↑
- [60] Колективно жилище (фр.) — Бел.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.